

AȘEZAREA DIN EPOCA BRONZULUI DE LA BOGDĂNEȘTI (JUD. BACĂU)*

RAPORT AMPLU ASUPRA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE
EFECTUATE ÎN ANII 1959—1962

Pentru cunoașterea culturii Monteoru din Moldova, un interes deosebit îl prezintă numeroasele așezări cu un bogat și variat material arheologic identificate în zona sud-vestică a Moldovei¹. Din acest motiv, se impunea ca în afară de întocmirea unui repertoriu arheologic prin care să se illustreze intensitatea urmelor de locuire Monteoru, să se cunoască printr-o cercetare sistematică și conținutul culturii materiale. Efectuarea unor săpături arheologice la Bogdănești au avut tocmai ca scop îmbogățirea cu noi date a diferitelor aspecte sub care s-a manifestat cultura Monteoru în această zonă a Moldovei².

Din punct de vedere geomorfologic așezarea de la Bogdănești se situează în depresiunea Onești, caracterizată prin „poduri largi mărginite de frunți abrupte”, care au fost create de apele Trotușului, Tazlăului, Oituzului și Cașinului. Din aceste terase s-au desprins promontorii-cetățui cu o bună apărare naturală, care au contribuit prin configurația lor geografică la o intensă populare a zonei de sud-est a Moldovei în epoca bronzului³. Așa se explică, numărul mare de stațiuni (circa 50) aparținând culturii Monteoru. Trebuie însă remarcat faptul că purtătorii

* Săpăturile au fost efectuate de către un colectiv format din : Marilena Florescu (responsabil), C. Buzdugan, Eug. Dogan-Antonescu, V. Căpitanu, L. Boambă și L. Șimanschi. La prelucrarea materialului arheologic și la redactarea prezentului raport au participat M. Florescu și C. Buzdugan după cum urmează : prelucrarea materialului arheologic din anii 1960—1961 și prelucrarea științifică a întregului material rezultat din săpăturile de la Bogdănești, text, note, rezumat, catalogul descoperirilor și ilustrația, p. 103—191, 193—205 (M. Florescu); prelucrarea muzeistică a materialului arheologic descoperit în anul 1959 și redactarea sondajului de la Podac, p. 192 (C. Buzdugan).

¹ Primele informații referitoare la așezările preistorice din această zonă se datoresc cercetărilor de teren efectuate de către C. Matasă între anii 1933—1940 (C. Matasă, *Așezarea eneolitică Cucuteni B de la Tg. Oena-Podei*, în *AM*,

II—III, 1964, nota 1). Ulterior, cu ocazia cercetării zonei geografice — depresiunea Onești —, I. Șandru, a identificat 18 așezări aparținând epocii bronzului (I. Șandru, *Contribuții geografice și economice asupra evoluției așezărilor omenești în depresiunea subcarpatică Onești*, în *AȘU*, Iași (seria nouă), secț. II (Șt. Nat.), tom. VII, fasc. 1, 1961, p. 215—230). Menționăm de asemenea și cercetările lui C. Buzdugan prin care s-au adus date noi referitoare la epoca bronzului din această zonă (vezi în *Carpica*, I, 1968, p. 101—110).

² Aceasta era cu atât mai necesar cu cât materialul arheologic provenit din cercetările de suprafață (vezi mai sus) releva elemente extrem de interesante mai ales în ceea ce privește ornamentarea ceramicii.

³ I. Șandru, *op. cit.*, p. 215—216.

acestei culturi au folosit îndeosebi promontoriile-cetățui desprinse din terasele superioare și numai în rare cazuri s-au stabilit și pe terasele inferioare ale râurilor.

În ceea ce privește așezarea de la Bogdănești, se constată că resturile de locuire se găsesc pe platoul unui promontoriu desprins prin eroziune din terasa superioară a Oituzului, denumit în partea locului „Todoscanu”. Pantele abrupte l-au transformat într-o adevărată „cetățuie” apărută natural. Trebuie să menționăm totuși că în partea de sud-est panta coboară sub formă de șa și constituie astfel, o cale de acces cu terasa din apropiere. Suprafața promontoriului, ușor bombată nu depășește 2 ha, iar resturile de locuire ocupă zonele periferice și creasta.

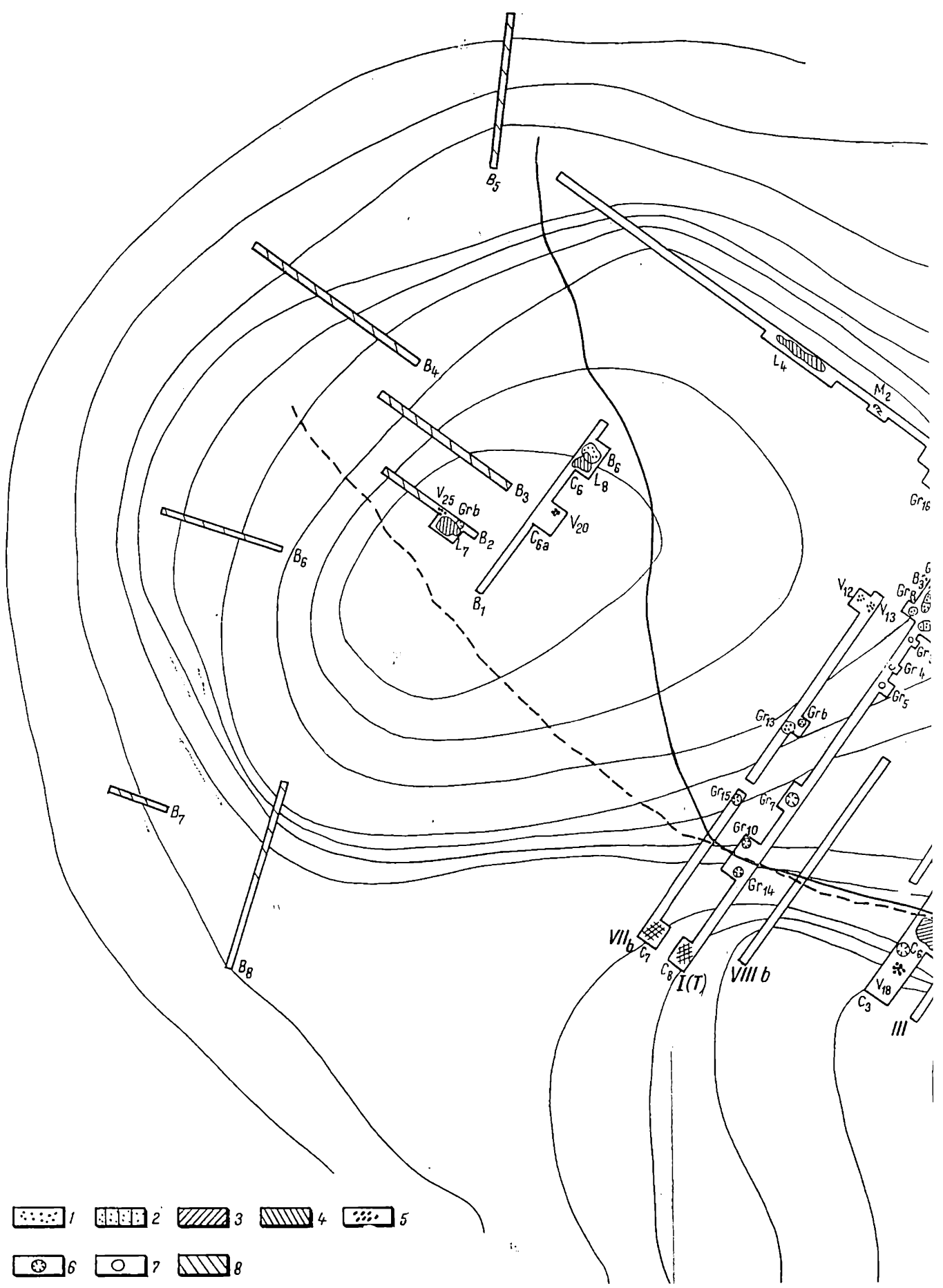
★

Deoarece prin săpăturile de la Bogdănești nu s-a urmărit cercetarea integrală a așezării din epoca bronzului, sondajele efectuate au avut ca scop totuși identificarea principalelor vestigii (locuințe, gropi cu resturi menajere, sistem de fortificație) a purtătorilor culturii Monteoru. Astfel, prin secționarea cu șanțuri în cruce (L și T) a promontoriului s-au putut determina sectoarele în care se concentrează resturile de locuire. În afară de aceasta, prin secționarea zonei de sud-est a cetățuiei s-a urmărit cercetarea pantei care coboară în șa, unde ar fi putut exista un sistem de fortificație. În sfârșit, sondajul din zona de sud-vest a avut ca scop identificarea locuințelor care ar fi putut fi amenajate prin escarparea pantei.

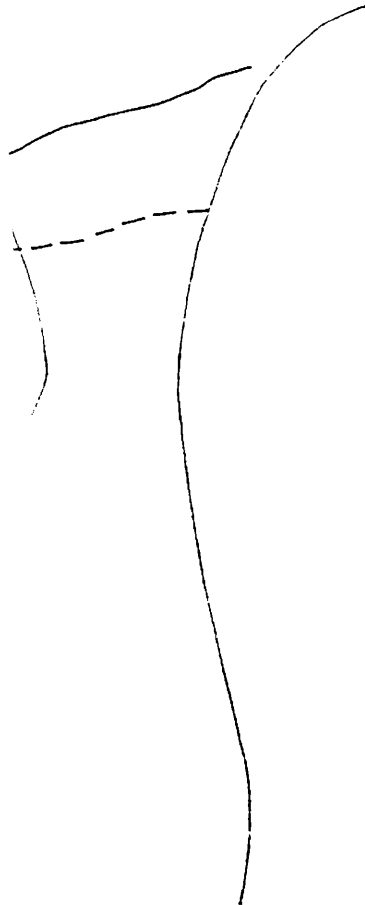
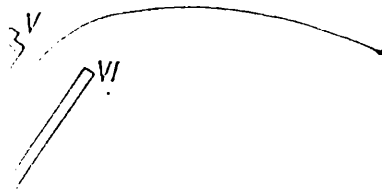
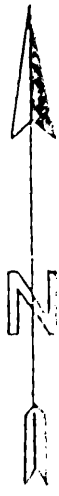
Cu toate că săpăturile de la Bogdănești nu reprezintă decât un sondaj de mare amploare, secțiunile efectuate pe platoul propriu-zis și pe pante se încadrează într-un sistem unitar conceput pentru o eventuală cercetare integrală a acestei așezări (fig. 1).

★

Stratigrafia. Avându-se în vedere că resturile de locuire nu sînt dispersate uniform pe suprafața cetățuiei, succesiunea etapelor și fazelor de evoluție ale culturii Monteoru a fost surprinsă prin săparea șanțurilor T, III, VII b și VIII b care au oferit cele mai concludente date stratigrafice. Astfel, prin secționarea așezării cu șanțul T s-a constatat că la capetele de nord-nord-est și sud-sud-est ale cetățuiei, sub solul vegetal gros de 3—15 cm urmează un strat aluvionar care ajunge la circa 1 m grosime în sectorul de sud-sud-est, conținând fragmente ceramice specifice fazelor Monteoru Ic₂ și Ic₃. În rest, pe traseul șanțului, solul vegetal acoperă o depunere de 30 cm constînd din pămînt negru clisos la baza căruia se găsesc urmele locuințelor și vetrelor din faza Monteoru Ic₂ (etapa I). Sub această depunere, urmează solul brun cenușiu de 20—30 cm grosime care conține fragmente ceramice din faza Monteoru Ic₃ (etapa I și a II-a). De la baza acestui strat s-au săpat trei semibordeie identificate în sectorul central al așezării. În mod cu totul izolat la capetele șanțului, s-au descoperit în solul brun-gălbui, acoperit de stratul cenușiu al fazei Monteoru Ic₃ și cîteva complexe „in situ” ale unei așezări neolitice din faza Cucuteni B, distrusă probabil de alunecările de teren care au survenit ulterior. În mod deosebit trebuie să amintim că în sectorul de sud al șanțului T a fost identificat un șanț de apărare săpat de la baza solului negru clisos care întrerupea depunerea cenușie a fazei Monteoru Ic₃. Atragem atenția că resturi de locuire „in situ” aparținînd fazei Monteoru Ic₂ nu au fost identificate

1	2	3	4	5
6	7	8		

în afara șanțului de apărare decât cu totul izolat. Acest fapt, ne determină să considerăm că așezarea din faza Monteoru Ic₂ a fost întărită cu un șanț de apărare. O a doua secțiune S. III, a oferit un tablou mai complet al evoluției culturii

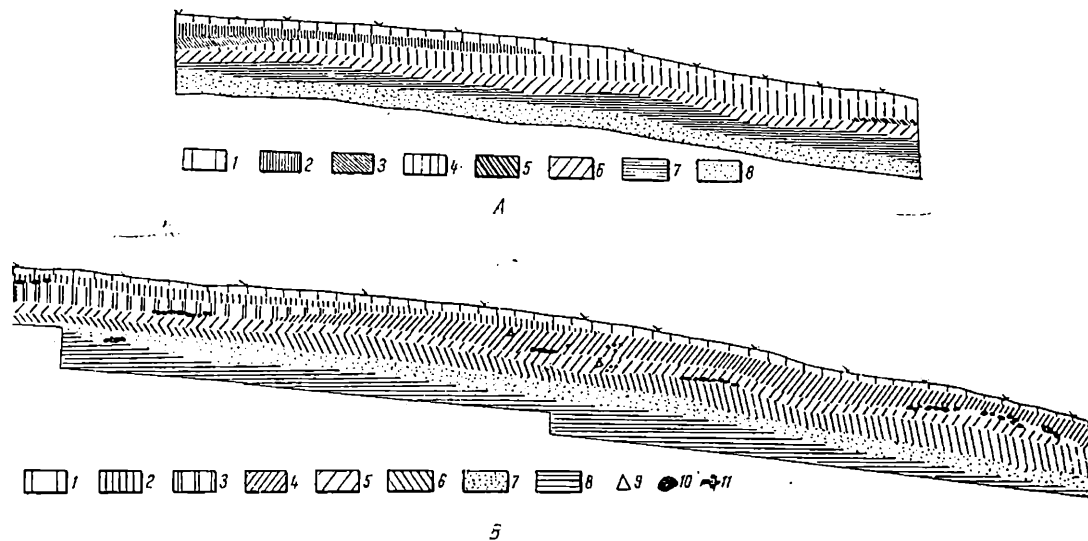
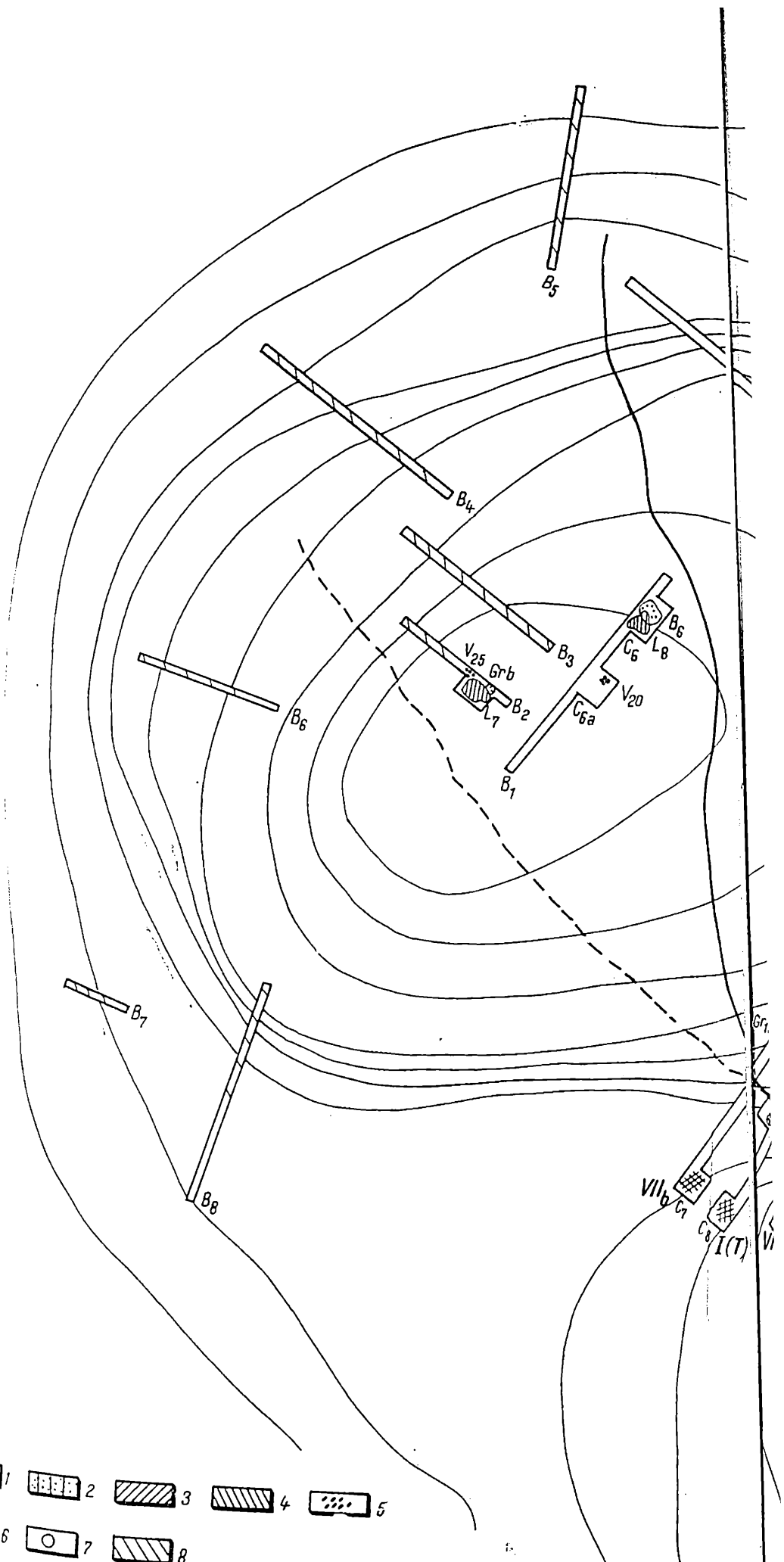
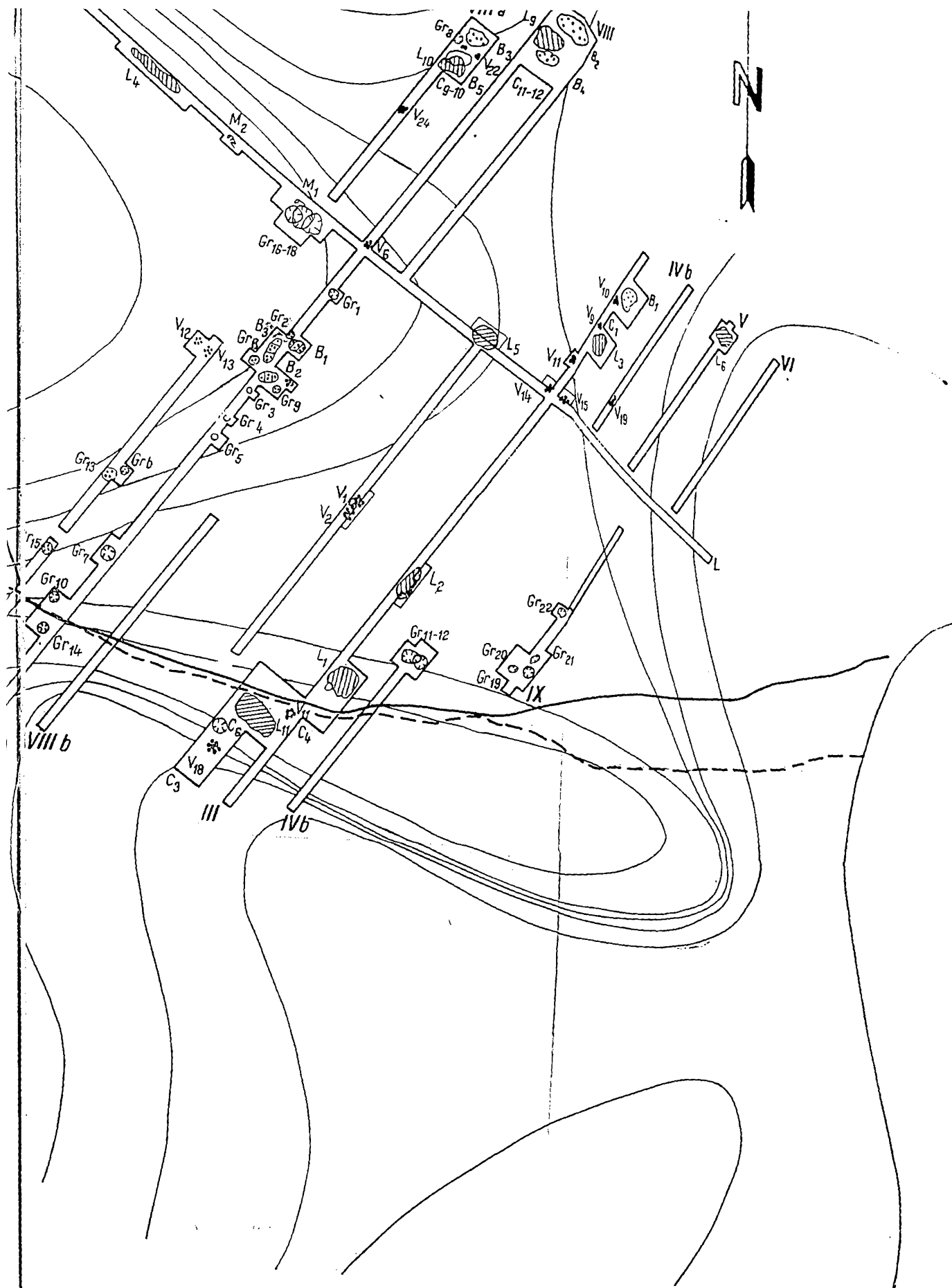

Fig. 2. — Bogdănești — Todocanu. A. Profilul peretelui de vest al șanțului I: 1, sol vegetal; 2, sol brun cu resturi Monteoru Ic₂ (etapa a II-a); 3, sol brun-cafeniu cu resturi Monteoru Ic₂ (etapa I); 4-5, sol brun-cenușiu cu resturi Monteoru Ic₃ (etapele II-I); 6, sol brun-gălbui cu resturi Foltești II; 7, sol galben-șocolatiu; 8, sol galben; B, profilul peretelui de est al șanțului VII b: 1, sol vegetal; 2-3, sol brun-cafeniu cu resturi Monteoru Ic₂ (etapele I-II); 4-6, sol brun-cenușiu cu resturi Monteoru Ic₃ (etapele I-III); 7, sol brun-gălbui cu resturi Foltești II; 8, sol galben; 9: fragmente ceramice; 10: lipituri; 11: vatră.

Monteoru din așezarea de la Bogdănești. Astfel, se constată că solul vegetal acoperă o depunere formată din două straturi: cel superior, negru clisos și cel inferior negru cenușiu conținând (la baza fiecăruia din ele), resturi de locuire „in situ” din faza Monteoru Ic₂. Sub această depunere se găsește un sol cenușiu în care s-au identificat vetre și fragmente ceramice din faza Monteoru Ic₃ (etapa I). La rândul său, acest strat a acoperit solul brun gălbui cu resturi de locuire deosebite de acelea Monteoru, dar care se încadrează într-o perioadă corespunzătoare bronzului timpuriu din Moldova, cunoscută sub numele de cultura Foltești II. Un rol important pentru stabilirea etapelor de evoluție din faza Monteoru Ic₃, cât și pentru determinarea mai clară a trăsăturilor culturii Foltești II l-a avut săparea șanțului VII b. Aici s-a constatat sub solul vegetal o depunere de culoare brun-negricioasă în care s-au descoperit fragmente ceramice Monteoru și Wietenberg. Acest sol acoperă o depunere de culoare cenușie cu trei nivele de locuire (cenușiu-brun — cel superior, cenușiu — cel mijlociu — și cenușiu cu nuanțe gălbui — stratul inferior), în care se găsesc resturi de locuire „in situ” aparținând la trei etape de evoluție din cadrul fazei Monteoru Ic₃. De asemenea, ultimul nivel al stratului cenușiu Monteoru Ic₃ acoperă un sol brun-gălbui sau galben cu nuanțe cenușii care conține resturi ale bordeielor și vetrelor, precum și fragmente ceramice caracteristice culturii Foltești II. Important este și faptul că în capătul de sud al acestei secțiuni a fost identificat un șanț de apărare săpat de la baza solului brun-gălbui cu resturi Foltești II și care este acoperit de depunerea cenușie a

1: (1/500).
 2: aparținând
 3: culturii
 4: Monteoru
 5: resturi cu

resturi menajere aparținând culturii Monteoru; 7: Gropi cu resturi me-
 najere aparținând culturii Foltești II; 8: Resturi neolitice; 9: Schelete;
 10: Traseul șanțului de apărare aparținând culturii Monteoru; 11: Tra-
 seul șanțului de apărare aparținând culturii Foltești II.

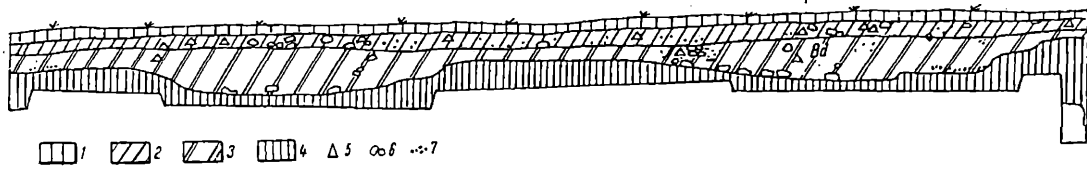

Fig. 3. — Bogdănești — Todoscanu. Profilul peretelui de est al șanțului transversal, în sectorul cu locuințele semibordei, Monteoru I_{c3} (etapa I); 1, sol vegetal; 2, sol negru clisos cu resturi Monteoru I_{c2} ; 3, sol brun-cenușiu cu resturi Monteoru I_{c3} ; 4, sol galben steril; 5, ciob; 6, chirpici ars; 7, cărbune.

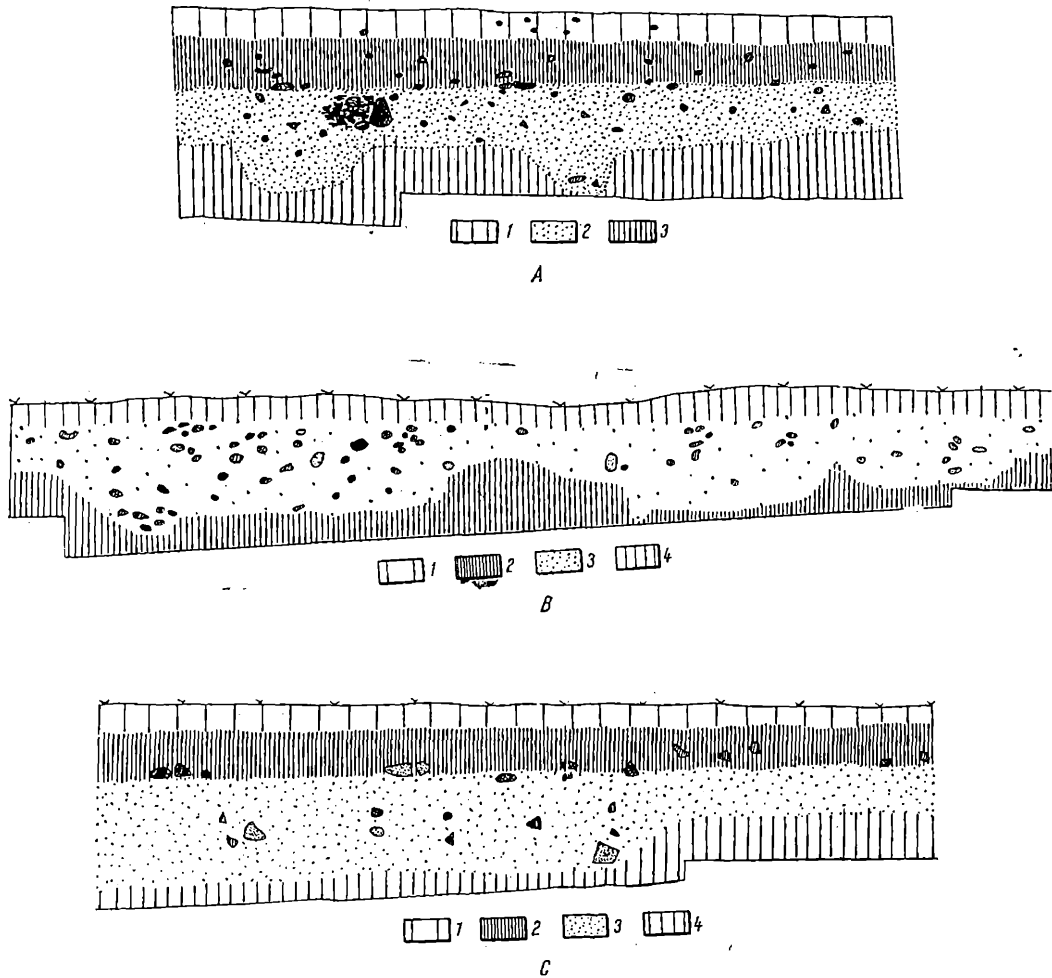

Fig. 4. — Bogdănești — Todoscanu. A Fragment din profilul peretelui de vest al șanțului transversal. 1, sol vegetal și cu humus; 2, sol cenușiu cu resturi Monteoru I_{c3} ; 3, sol galben-brun; B. profilul peretelui de vest al casei A. 1, sol cu humus și resturi Monteoru I_{c2} ; 2, sol cenușiu cu resturi Monteoru I_{c3} ; 3, sol galben-brun cu resturi Foltești II; 4: sol galben; C. profilul peretelui de nord al casei C. 1, sol cu humus și resturi Monteoru I_{c3} ; 2, sol brun-cenușiu cu resturi Monteoru I_{c3} (etapa a II-a); 3, sol cenușiu cu resturi Monteoru I_{c3} (etapa I); 4, sol galben.

etapei I a fazei Monteoru Ic_3 . Menționăm că o groapă aparținând etapei a III-a a fazei Monteoru Ic_3 a tăiat capătul de nord al șanțului de apărare interceptat de secțiunea VII b. Observația stratigrafică de mai sus la care se adaugă și faptul că în umplutura șanțului s-au identificat fragmente ceramice specifice culturii Foltești II și numai sporadic, la partea superioară a depunerii și fragmente Monteoru Ic_3 , ne îndreptățesc să afirmăm că acest șanț de apărare aparține culturii Foltești II. În sprijinul acestei afirmații vin și datele obținute cu prilejul săpării

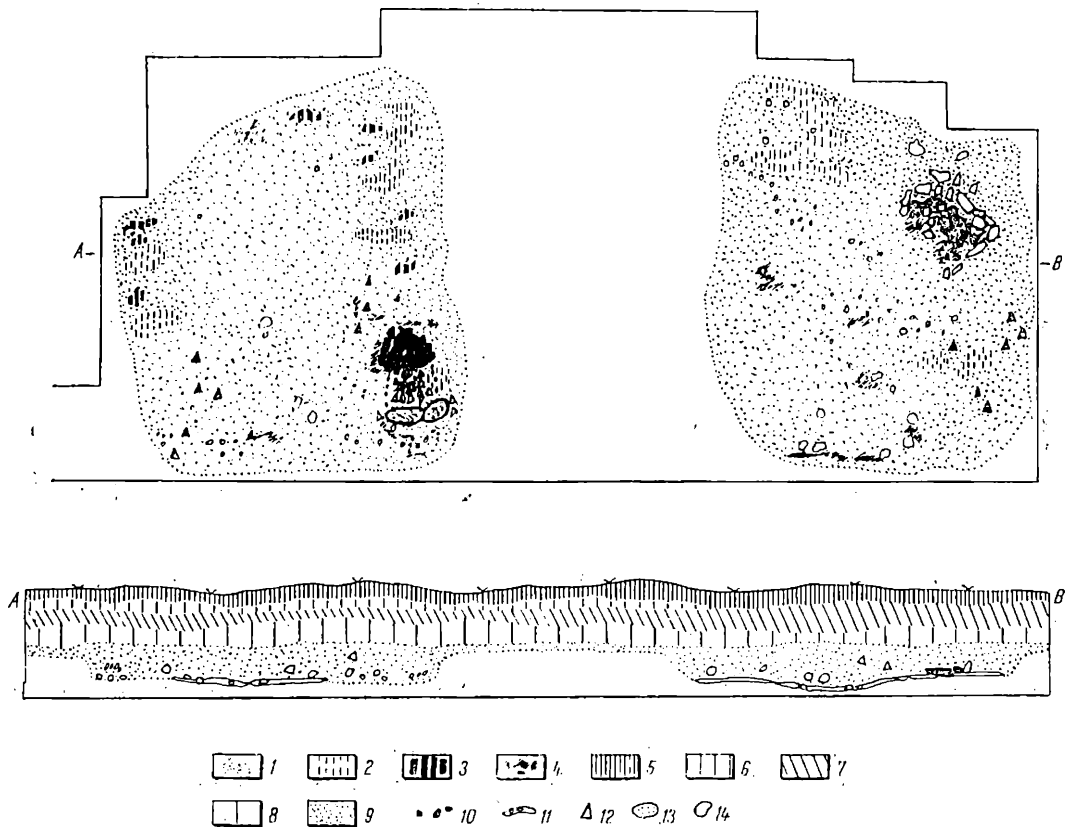

Fig. 5. — Planul și profilul bordeiilor 3 și 5 aparținând culturii Foltești II, descoperite în caseta 9. 1, conturul în plan; 2, resturi din podină; 3, cărbune; 4, cenușă; 5, sol vegetal; 6, sol brun-cafeniu cu resturi Monteoru Ic_2 ; 7, sol cenușiu cu resturi Monteoru Ic_3 (etapa a II-a); 8, sol cenușiu cu resturi Monteoru Ic_3 (etapa I); 9, sol galben-brun cu resturi Foltești II; 10, lipitură de vatră; 11, podină; 12, ciob; 13, rîșniță; 14, pietre (sc. 1/50).

șanțului VIII b. Aici, în capătul de nord-est s-au identificat două șanțuri de apărare suprapuse. Primul este săpat de la baza nivelului brun clisos cu resturi din faza Monteoru Ic_2 și conține pământ de umplură de aceeași culoare care alternează cu lentile de cenușă și cărbune, precum și fragmente ceramice Monteoru Ic_2 și Foltești II. Cel de-al doilea șanț este săpat de la baza nivelului brun-gălbui cu resturi Foltești II. El se deosebește de primul, prin pământul de umplură (gălbui cu nuanțe cenușii) și prin faptul că fragmentele ceramice descoperite aici aparțin culturii Foltești II și doar câteva sînt specifice fazei Monteoru Ic_3 , identificate la partea superioară a șanțului. Menționăm că cele

două șanțuri se deosebesc și prin formă: șanțul din faza Monteoru Ic₂ se prezintă în profil ca o pîlnie cu gura largă și fundul ascuțit, în timp ce șanțul în formă de pîlnie aparținînd culturii Foltești II, este mai puțin adînc și cu fundul rotunjit. Nu este exclus ca în acest sector, în timpul fazei Monteoru Ic₂, să se fi interceptat vechiul șanț întimplător, dar nu a mai fost folosit întocmai, ci i s-a dat o nouă orientare ceea ce a făcut ca să se mai păstreze una din laturile vechiului șanț. De asemenea, datorită acestei noi orientări capătul inferior este bifurcat, noul șanț pătrunzînd mai adînc în solul galben nisipos (fig. 2/AB; 3; 4/A—C).

CATALOGUL DESCOPERIRILOR ⁴

A. AȘEZAREA FOLTEȘTI II

1. LOCUINȚE

Bordeiul 1. Descoperit cu prilejul săpării casetei 1; de formă patrulateră cu colțurile ușor rotunjite; adîncimea maximă: 1,60 m de la suprafața solului; dimensiuni: 3,75 × 5,30 m; podina bordeiului este constituită din pămînt galben, tasat, amestecat cu cenușă și cărbune; nu s-au identificat resturile pereților construiți la suprafața solului; vatra este constituită din lipituri groase de 2—5 cm, din pămînt galben nisipos; dimensiuni 0,80 × 0,30 m (V. 26); în interiorul acestui bordei s-a descoperit un vîrf de săgeată din silex cu baza concavă, două rișnițe din gresie, un krummesser și sub ele un vas de provizie de formă globulară prevăzut cu barbotină la partea inferioară (fig. 17/1).

Bordeiul 2. Descoperit cu prilejul săpării casetelor 11 și 12; de formă patrulateră cu colțurile rotunjite; adîncimea maximă 1,25 m de la suprafața solului; dimensiuni: 4,80 × 4,30 m; podina bordeiului este constituită din pietre peste care s-a tasat pămînt negru sau resturi de chirpici arși. Avîndu-se în vedere adîncimea destul de mică, bordeiul a avut și pereți la suprafața solului ale căror resturi (sub forma unor chirpici mărunți cu urme de nuiele) s-au prăbușit în interior și prea puțin în imediata apropiere a limitelor exterioare. Vatra este constituită din lipituri groase de 2—4 cm din pămînt galben nisipos; pentru a mări soliditatea lipiturilor s-a așternut mai întîi un strat din pietre plate și apoi s-au aplicat

⁴ Pentru înțelegerea catalogului descoperirilor trebuie să facem următoarele precizări.

I. Complexele de locuire, gropi cu resturi menajere etc., aparținînd culturii Monteoru, au fost numerotate de la 1 în continuare, indiferent de faza de evoluție cărora le aparține, întrucît s-a considerat necesar să se păstreze indicele numeric inițial folosit cu prilejul săpăturilor. Astfel, locuințele de suprafață s-au indicat cu numerele de la 1 la 10; gropile cu resturi menajere cu numerele de la 1—22; vetrele din interiorul locuințelor cît și cele din exterior cu numerele de la 1—25. S-a folosit numerotarea de la 1 la 3 la semibordeiele celui mai vechi nivel de locuire Monteoru I c₂.

II. În ceea ce privește așezarea Foltești II, bordeiele au fost numerotate de la 1 la 6, gropile cu resturi menajere a—c, iar vetrele au numerele de ordine în cadrul așezării de la 1 la 25.

III. La ceramica aparținînd culturii Foltești II, s-au

indicat toate prototipurile, insistîndu-se deosebi asupra acelorale ale căror caracteristici dovedesc strînsa legătură cu fondul local anterior.

IV. Pentru ceramica aparținînd culturii Monteoru, s-a încercat să se exemplifice analogiile cele mai apropiate mai ales pentru formele și motivele decorative descoperite în nivelul inferior. De asemenea, tot aici s-a urmărit pe cît posibil originea și evoluția principalelor prototipuri din repertoriul ceramic.

V. Locuințele aparținînd culturii Foltești II au fost prezentate aici ca bordeie și nu semibordeie cum a apărut inițial (vezi în *AM*, II—III, p. 105—121). Întrucît ni s-a părut că acesta ar fi termenul mai adecvat.

VI. Ilustrația a fost întocmită ținîndu-se seama de cele mai importante descoperiri și prezentînd spre exemplificare doar unul din complexele de locuire, vetre etc.; pentru a se evita astfel repetarea inutilă a unor desene asemănătoare.

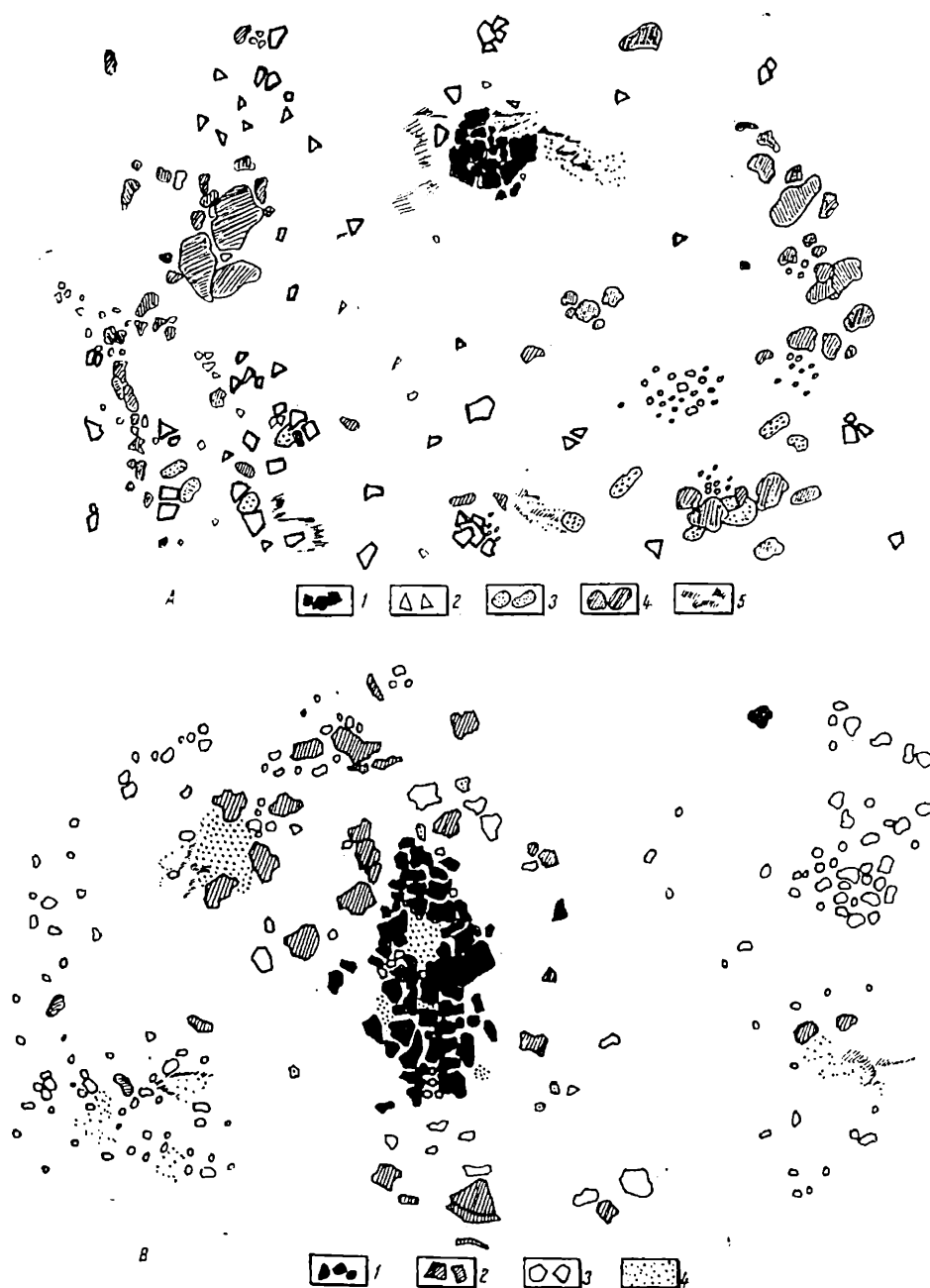

Fig. 6. — A. planul locuinței nr. 7 aparținând fazei Monteoru I_{c3}. 1, lipitură de vatră; 2, fragmente ceramice; 3, pietre; 4, chirpici ars; 5, cenușă; B. planul locuinței nr. 1, aparținând fazei Monteoru I_{c2}. 1, vatră; 2, fragmente ceramice; 3, chirpici ars; 4, arsură și cenușă (sc. 1/50).

lipiturile; dimensiuni: 1,10×1 m; în interiorul bordeiului s-au identificat resturile unei lavițe(?) constituită din pietre plate peste care s-a așezat lut galben nisipos.

Bordeiul 3. Identificat cu prilejul săpării casetei 9; de formă patrulateră cu colțurile rotunjite; se găsește la 0,85 m de la suprafața solului; dimensiuni:

3,60 × 4 m ; podina este constituită din pământ galben tasat și amestecat cu cenușă și cărbune ; ca și în cazul precedent s-au construit și pereți la suprafața solului ale căror resturi constând din chirpici cu urme de nuiete s-au prăbușit în interiorul bordeiului ; vatra prevăzută cu gardină din pietre plate așezate vertical are lipi-

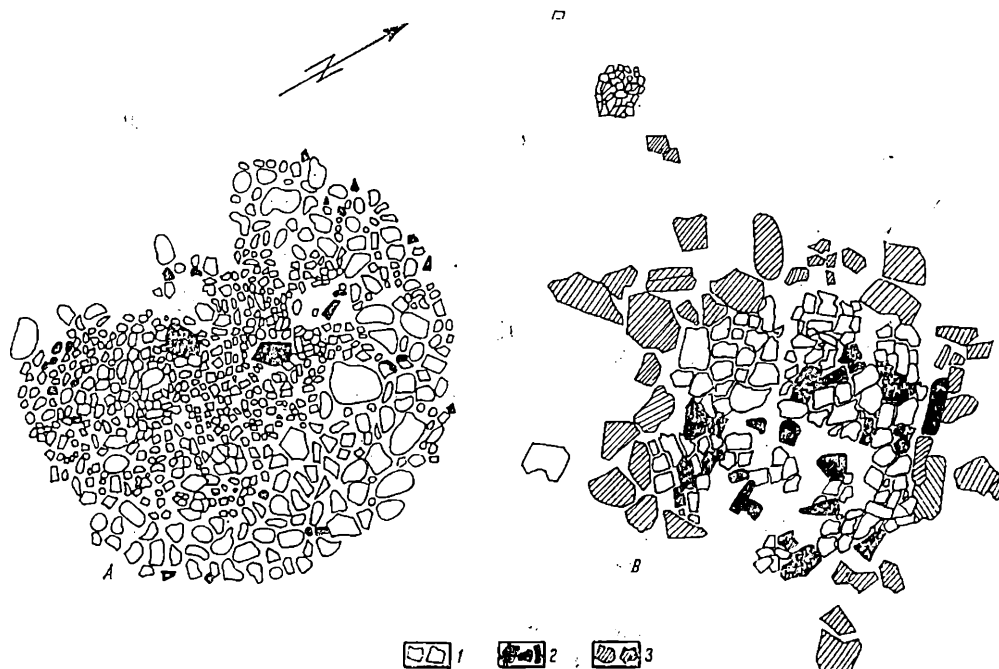

Fig. 7. — Vetre descoperite în afara locuințelor: A. vatra nr. 2 aparținând fazei Monteoru I_{c2} ; B. vatra nr. 5a aparținând fazei Monteoru I_{c3} ; 1, lipituri de la vetre; 2, pietre de la baza vetrei; 3, pietre de gardină (sc. 1/50).

turile din pământ galben nisipos așezate la rîndul lor pe pietre de dimensiuni mici și mijlocii ; dimensiuni : 1,20 × 1,10 m (fig. 5/A).

Bordeiul 4. Descoperit cu prilejul săpării casetei 10 ; de formă patrulateră cu colțurile rotunjite ; adîncime 1,30 m de la suprafața solului ; dimensiuni : 3 × 3 (?) m ; podina bordeiului este constituită din pământ tasat amestecat cu prundiș și cărbune ; și în acest caz, s-au identificat în interior resturile de chirpici provenind de la pereți ; vatra are lipituri arse puternic a căror grosime atinge 4 cm ; dimensiuni : 1,30 × 1,10 m.

Bordeiul 5. Identificat cu prilejul săpării casetei 9 A ; de formă patrulateră cu colțurile rotunjite ; adîncimea 0,95 m de la suprafața solului ; dimensiuni : 3,50 × 3,40 m ; podina este constituită din pământ amestecat cu prundiș și bine tasat ; resturile de pereți sînt prăbușite atît în interior, cît și în afara limitelor exterioare ale bordeiului și constau din chirpici cu urme de nuiete ; vatra are lipituri compacte groase de 4—5 cm și arse puternic ; dimensiuni : 0,60 × 0,75 m ; lângă vatră s-au identificat două vase de formă globulară cu gîtul înalt și buza evazată prevăzute cu torți tubulare pe maximum de arcuire și cu barbotină la

partea inferioară (fig. 5/B), precum și un Krummesser, o daltă din marnă și un vîrf de săgeată din silex cu baza concavă.

Bordeiul 6. Descoperit cu prilejul săpării casetei 6; adîncimea 1,40 m de la suprafața solului; formă patrulateră cu colțurile rotunjite; dimensiuni: $3,20 \times 3$ m; podina bordeiului este constituită din cenușă amestecată cu prundiș și apoi bine tasată; în interior s-au identificat și bucăți de chirpici cu urme de nuiete; amintim în mod deosebit că s-au descoperit și două fragmente de chirpici cu urme de pari; vatra este prevăzută cu gardină din pietre, iar lipiturile groase de 2—3 cm și arse puternic sînt așezate la rîndul lor pe un strat de pietre plate.

2. VETRE DESCOPERITE ÎN AFARA LOCUINTELOR

Vatra 9; identificată pe șanțul III/87,30—88; nu s-a putut preciza forma întrucît cea mai mare parte a lipiturilor a fost împrăștiată; dimensiuni actuale $0,40 \times 0,30$ m; vatra a fost construită pe baza solului brun-gălbui cu resturi aparținînd culturii Foltești II; adîncime 1,70 m de la suprafața actuală a solului; lipiturile groase de 2—4 cm de culoare galben-cărămizie sînt așezate direct pe pămînt.

Vatra 11; identificată cu prilejul săpării șanțului III/78—81, bine păstrată; cu o formă aproximativ ovală; dimensiunile: $1,20 \times 0,80$ m; lipiturile groase de 3—5 cm și constituite din pămînt galben nisipos sînt arse neuniform; lîngă vatră s-au descoperit fragmente ceramice provenind de la un vas cu corpul globular prevăzut cu barbotină la partea inferioară și lîngă el un vas miniatură întreg.

Vatra 12; forma nu a putut fi precizată; identificată cu prilejul săpării șanțului VII A/22—24; dimensiunile actuale: $0,60 \times 0,80$ m; se găsește la 75 cm adîncime, sub un complex de locuire aparținînd fazei Monteoru Ic₃; lipiturile groase de 3—4 cm și compacte sînt constituite din pămînt galben nisipos ars ulterior foarte puternic; în jurul vetrei au fost identificate resturile unei podine calcinate puternic; acest fapt ar fi putut indica existența unui bordei; datele stratigrafice nu au putut oferi indicii pentru delimitarea gropii bordeiului.

Vatra 13; situată în apropierea vetrei nr. 12; dimensiuni: $1,40 \times 1,20$ m; lipiturile compacte s-au păstrat în întregime.

Vatra 21; descoperită cu prilejul săpării casetei 9 la circa 17 m de vatra 22 a; de formă ovală; dimensiuni: $1 \times 1,20$ m; lipiturile groase de 10 cm sînt constituite din pămînt galben nisipos așezate pe un strat de pietre plate, subțiri (4—5 cm); vatra este prevăzută și cu o gardină din pietre așezate vertical; în jurul vetrei și pe lipituri s-au identificat fragmente ceramice prevăzute cu barbotină sau cu torți tubulare aparținînd culturii Foltești II.

Vatra 22 a; Descoperită cu prilejul săpării casetei 9; dimensiuni: $0,90 \times 0,95$ m; lipiturile subțiri de 2—3 cm așezate direct pe pămînt sînt constituite din lut galben nisipos amestecat cu pietricele; în jurul vetrei s-a descoperit arsură puternică, precum și fragmente ceramice provenind de la vase cu gura în formă de pîlnie sau cu corpul globular decorate cu creștături pe umăr și cu barbotină la partea inferioară.

3. GROPI CU RESTURI MENAJERE

Groapa a este o mică alveolare identificată în marginea de vest a casetei nr. 9; diametrul: $0,80 \times 0,85$ m; adâncimea 1 m de la suprafața solului; în pământul de umplutură de culoare brun-gălbui s-au identificat câteva fragmente ceramice decorate cu barbotină, două torți tubulare și un vîrf de săgeată din silex cu baza concavă și bucăți din rîșnițele ce nu mai puteau fi folosite.

Groapa b identificată pe șanțul VII A; cu diametrul de $1 \times 0,60$ m; adîncime 1,80 m de la suprafața actuală a solului; pământul de umplutură de culoare brun-gălbui conține și resturi de cărbune sau cenușă; inventarul, ca și la groapa precedentă este foarte sărac; în afară de câteva fragmente ceramice care pot fi încadrate în cultura Foltești II, după caracteristicile pastei, s-au identificat și câteva oase de animale; ca și în cazul precedent groapa b este în fond o alveolare care s-a folosit doar incidental cu scopul de a depozita resturile menajere.

Groapa c identificată cu prilejul săpării șanțului B₂; este singura groapă care poate fi denumită „groapă cu resturi menajere”, întrucît, în pământul de umplutură au fost identificate, pe lîngă numeroase fragmente ceramice și oase de animal, cenușă, cărbune, unelte care nu se mai foloseau (topoare, Krummesser), de altfel, însăși dimensiunile indică scopul pentru care a fost săpată; astfel, diametrul de $1,30 \times 1,40$ m și profilul în formă de pungă ușor strînsă la gură sînt întru totul asemănătoare categoriilor de gropi cunoscute în nivelele de locuire superioară aparținînd culturii Monteoru.

4. INVENTAR

a. CERAMICA.

Reperoriul formelor

Ceramica descoperită în nivelul de locuire aparținînd bronzului timpuriu conține un număr redus de forme. Procentajul cel mai ridicat îl deține borcanul, cu patru variante, după care urmează paharele, ceștile și cămile, apoi amforele cu corpul globular și, în sfîrșit, castroanele.

Borcane. *Tipul a* de dimensiuni mijlocii; lucrat din pastă bună sau zgrunțuroasă, cu umărul ușor carenat, marginea răsfîrîntă și fundul drept; ornamentat cu briu în relief crestat aplicat pe umăr și pe buză, precum și în interspațiul dintre marginea buzei și umăr (fig. 14/11; 15/7; 16/5). Tipologic el este înrudit cu categoria vaselor de dimensiuni mai mici întîlnite adesea în cultura Schneckenberg. Spre deosebire de acestea, care constituie un prototip binedefinit și încadrat în categoria „paharelor” cu marginea mult evazată în formă de pîlnie, aici dimpotrivă există tendința de a crea consecutiv forme cu gîtul și marginea dreaptă. Cu toate că s-a creat un prototip independent nu se poate trece cu vederea că profilul este foarte asemănător la ambele categorii (vezi pentru comparație: *Die Schneckenbergkultur*, p. 22, fig. 5 și în *AM*, II—III, p. 113, fig. 5/11). De altfel, trebuie să menționăm că în cadrul culturii Schneckenberg există o categorie de vase-borcan (pl. II/2), dar care au, corpul alungit, gîtul drept, marginea întărită și crestată.

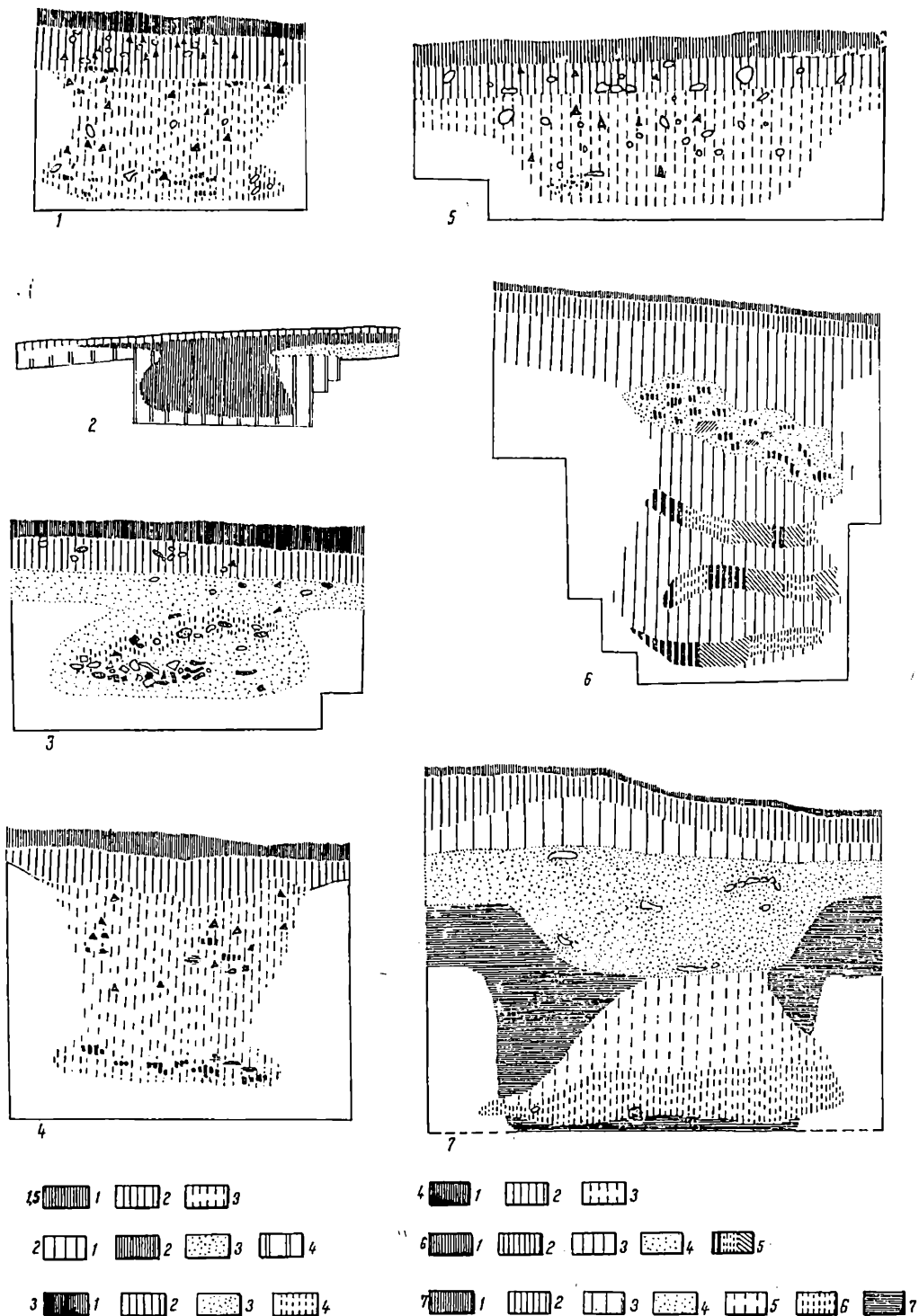

Fig. 8. — 1. profilul peretelui de vest al gropii nr. 2: 1, sol vegetal; 2, sol negru clisos cu resturi Monteoru I_{c2} (etapa a II-a); 3, sol brun-cafeniu din umplutura gropii. 2. profilul peretelui de nord al gropii nr. 13: 1, sol vegetal; 2, sol brun-negricios cu resturi Monteoru I_{c2}; 3, sol cafeniu cu resturi Monteoru I_{c3}; 4, sol galben. 3. profilul peretelui de sud al gropii nr. 9: 1, sol vegetal; 2, sol brun cu resturi Monteoru I_{c2}; 3, sol cenușiu cu resturi Monteoru I_{c3}; 4, strat negru amestecat cu cenușă și cărbune; 4. profilul peretelui de est al gropii nr. 1: 1, sol vegetal; 2, sol brun cu resturi Monteoru I_{c2}; 3, sol cenușiu cu resturi Monteoru I_{c3}; 5. Profilul peretelui de sud al gropii nr. 10: 1, sol vegetal; 2, sol brun cu resturi Monteoru I_{c2}; 3, sol cenușiu cu resturi Monteoru I_{c3}; 6. profilul peretelui de est al gropii nr. 14: 1, sol vegetal; 2, humus; 3, sol brun cu resturi Monteoru I_{c2}; 4, strat negru-clisos amestecat cu pietre, cărbune și chirpici; 5, straturi de cenușă amestecate cu cărbune. 7. profilul peretelui de nord-vest al gropilor 16–18: 1, sol vegetal; 2, humus; 3, sol brun cu resturi Monteoru I_{c2} (etapa a II-a); 4, sol brun al gropii nr. 16 (Monteoru I_{c2}); 5, sol cenușiu — stratul superior al gropii nr. 17 (Monteoru I_{c2}); 6, sol cenușiu — stratul inferior — al gropii nr. 17; 7, solul galben brun al gropii nr. 18 (sc. 1/50).

Tipul b cuprinde borcanele cu corpul aproape drept și mai scund decât primele cu marginea ușor evazată și crestată sau alveolată prevăzute cu brîu crestat aplicat pe corp pentru a marca umărul (fig. 15/1—2, 4—5).

Tipul b₁ cuprinde grupa borcanelor cu corpul în formă de sac lucrăte de obicei din pastă grosolană cu marginea dreaptă și crestată sau alveolată. În zona unde exista la formele precedente, umărul marcat, se aplică în continuare și la această categorie de vase brîu alveolat sau simple creștături (fig. 16/10—11; 17/2).

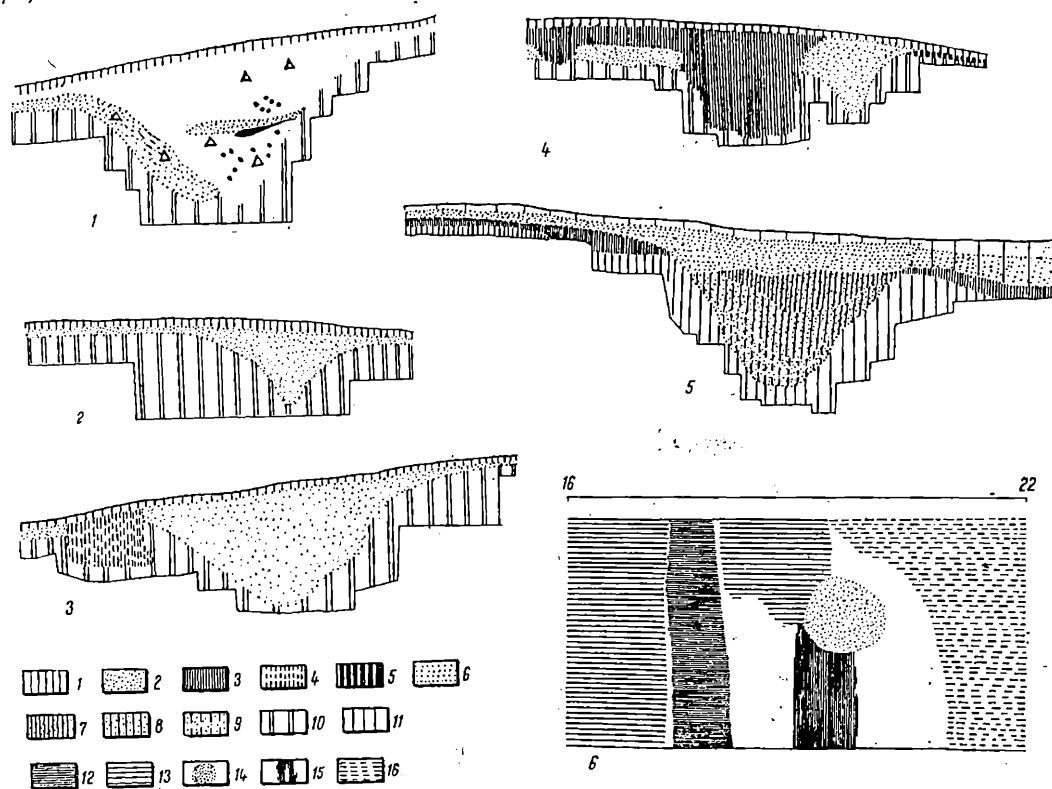

Fig. 9. — Sistemul de fortificație al așezărilor Foltești II și Monteoru (secțiuni). 1, șanțul VIII b; 2, șanțul VII; 3, șanțul IX; 4, șanțul VII b; 5, șanțul transversal; 6, traseul șanțurilor surprins în caseta 4. 1, sol vegetal; 2, sol galben-brun cu resturi Foltești II; 3—5, sol brun-cenușiu cu resturi de locuire Monteoru I_{e2} (etapele I—III); 6, sol brun sau negru clisos cu resturi Monteoru I_{e2} (etapele I—II); 7, sol brun din stratul superior al șanțului Monteoru I_{e2}; 8, stratul inferior, galben-brun al șanțului Monteoru I_{e2}; 9, depunere brun-gălbui din șanțul Monteoru I_{e2}; 10—11, sol galben, steril; 12, traseul șanțului Foltești II; 13, depunere Monteoru I_{e3}; 14, groapă Monteoru I_{e2}; 15, traseul șanțului Monteoru I_{e2}; 16, depunere Monteoru I_{e2}.

Tipul b₂ se deosebește de cel precedent doar prin faptul că sînt lucrăte din pastă bună de culoare brună sau cenușie; ele au marginea buzei dreaptă, neornamentată, fiind prevăzute în schimb cu un brîu lățit cu mîna și apoi crestat sau alveolat, aplicat imediat sub buza vasului (fig. 15/19).

Pahare. *Tipul a* cuprinde categoria cu gîtul mai înalt, corpul bombat, marginea răsfrîntă cu tendința de a deveni în formă de pîlnie (fig. 16/13, 20/6). Marginea buzei este crestată și răsfrîntă, umărul este marcat de obicei prin creștături.

Tipul b cuprinde paharele cu gîtul înalt și marginea dreaptă, corpul ușor alungit, iar umărul este marcat numai prin aplicarea motivelor decorate cu brîu crestat, creștături, simple alveole (fig. 15/14).

Tipul c de dimensiuni mijlocii cu corpul drept cu marginea simplă sau ușor întărită și crestată, prevăzute cu brîu simplu crestat și mai rar alveolat aplicat de obicei sub buză (fig. 14/10 ; 15/10). Această categorie este cea mai numeroasă.

Căni. S-au identificat un număr redus de fragmente care provin de la căni prevăzute probabil numai cu o toartă și care sînt apropiate tipologic de paharele încadrate în tipul a. În fond ele nu sînt decît pahare de dimensiuni mai mari cărora li s-a adăugat o toartă în bandă de secțiune rectangulară cu colțurile rotunjite sau de secțiune plan-convexă (fig. 15/15).

Cești. Ca și în cazul precedent numărul fragmentelor provenind de la cești este foarte redus. Acestea au corpul scund, ușor globular, cu umărul puternic carenat, gîtul este scund, iar marginea buzei dreaptă este cîteodată prevăzută cu creștături fine. Pe umărul vasului se aplică un șir de creștături dispuse vertical. Din fragmentele pe care le avem nu am putut stabili dacă această categorie de vase a fost prevăzută și cu torți (fig. 11/1).

Amfore. *Tipul a* cuprinde categoria vaselor mari de provizie cu corpul globular cu gîtul înalt și marginea buzei răsfrîntă. La partea inferioară vasele sînt prevăzute cu barbotină, iar pe umăr sînt prevăzute cu două sau patru torți tubulare. Unele vase din această categorie au pe umăr aplicat un brîu crestat sau alveolat mărunț și numai în rare cazuri se aplică și un șir de creștături. Uneori marginea buzei este crestată, iar alteori șirul de creștături este așezat imediat sub buză (fig. 15/16—17 ; 16/12,15 ; 17/1).

Tipul b cuprinde amforele cu gîtul scurt, cu buza dreaptă, cu corpul ușor alungit și fundul îngust. La această categorie nu se aplică barbotina, iar torțile tubulare sînt așezate la zona inferioară a corpului. Decorul constînd din brîu crestat mărunț este aplicat pe umăr și oblic sau vertical pentru a face legătura între torți și umărul vasului (fig. 3/7) (*AM*, II—III ; fig. 14/17 ; 15/8, 18 ; 16/9).

Bolurile nu sînt altceva decît mici amfore cu corpul globular și gîtul foarte scund ; de obicei de dimensiuni reduse, ele nu prezintă decorul întîlnit la categoria amforelor menționate mai sus.

Castroane. Din această categorie nu s-au descoperit decît trei vase, miniaturi cu corpul tronconic și cu marginea buzei simplă și nedecorată (fig. 11/5 ; 20/8).

În ceea ce privește motivele decorative în afară de acelea pe care le-am menționat la descrierea formelor ceramice, trebuie să mai subliniem că s-au descoperit fragmente provenind de la forme pe care nu le-am putut reconstitui și care sînt prevăzute cu mici proeminențe conice sau rotunde, cu incizii dispuse în rețea, cu perforații și în sfîrșit cîteva fragmente prevăzute cu găuri-buton asemănătoare aceloră întîlnite în cultura Glina III (fig. 14/6, 8, 16, 19).

D. UNELTIE.

A. Din piatră sînt confecționate topoare plate cu secțiunea lenticulară și de formă trapezoidală sau rectangulară cu tăișul drept sau rotunjit ; într-un număr

redus apar topoarele perforate din categoria acelor denumite topoare-ciocan cu ceafa cilindrică (fig. 39/4, 6; 41/3).

De asemenea în această categorie trebuie să încadrăm și dălțile mici de formă trapezoidală sau rectangulară cu profilul plan-convex sau lenticular lucrate din marnă și foarte rar din piatră mai dură (fig. 40/3, 5, 10, 12—14).

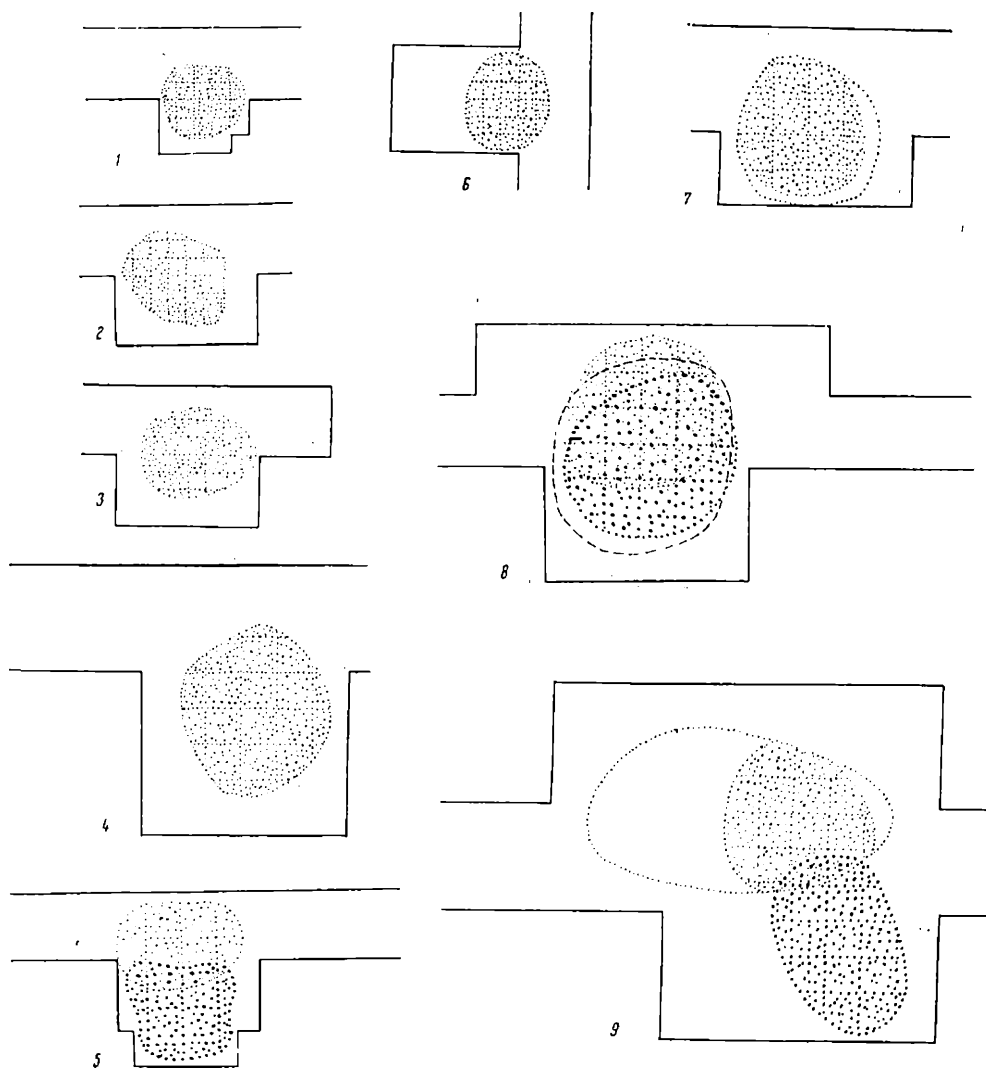

Fig. 10. — Planul gropilor descoperite la Bogdănești. 1, groapa 1; 2, groapa 4; 3, groapa 7; 4, groapa 9; 5, groapa 15—16; 6, groapa 19; 7, groapa 14; 8, groapa 6—7; 9, groapa 12—13 (sc. 1/50).

B. Din silex nu s-au descoperit decât câteva vîrfuri de săgeată cu baza concavă și retușe duble marginale. Toate aceste obiecte au fost lucrate din silex alburiu sau alb-vinețiu a cărui proveniență pare să fie străină de spațiul carpato-dunărean. Prin compoziția lui silexul este asemănător aceluia din bazinul Nistrului, dar de o calitate inferioară.

La categoria uneltelor trebuie să menționăm în mod deosebit cosoarele curbe unecori cu un început de mîner lucrate din gresie sau piatră dură (pentru a individualiza această categorie nu am încadrat-o la grupa uneltelor lucrate din piatră și am prezentat-o separat pentru a sublinia că în inventarul așezării aparținînd culturii Foltești II apare această categorie care se va dezvolta apoi de-a lungul întregii epoci a bronzului (fig. 39/9; 41/11, 14).

C. Din os s-au confecționat împungătoare cu vârful ascuțit prelucrate numai la capătul de întrebuințare, precum și ace cu capetele ascuțite. Tot în această grupă trebuie să încadrăm și cîteva dălțițe de dimensiuni mici cu profilul lenticular (fig. 43/6, 10, 17, 19; 44/9—10, 15).

c. ALTE OBIECTE

Cu prilejul cercetărilor s-au descoperit cîteva fusaiole decorate cu împunsături sau simple, precum și cîteva roți fragmentare folosite pentru carul votiv lucrate din pastă cenușie cu mult nisip în compoziție identice acleia din care erau lucrate amforele sau borcanele.

B. AȘEZAREA MONTEORU

a. FAZA MONTEORU I_{c3}

1. LOCUINȚE

Semibordeiul 1, descoperit cu prilejul săpării casetei B a șanțului transversal; de formă patrulateră cu colțurile rotunjite latura de sud-vest intră în solul galben sub forma a trei trepte; dimensiuni: $4,25 \times 3$ m; adîncimea 1 m de la suprafața actuală a solului; în pămîntul de umplutură s-au descoperit chirpici mărunți și pietre provenind probabil de la pereți; vatra de dimensiuni mici ($0,80 \times 0,30$ m) este construită din pietre de gresie arse puternic; printre pietrele de gresie s-au descoperit cărbuni și cenușă; în interiorul semibordeiului s-au găsit puține fragmente ceramice din care unele sînt decorate cu cercuri concentrice (fig. 3; 4/C).

Semibordeiul 2, descoperit cu prilejul săpării casetelor a și b de pe șanțul transversal, este de formă ovală; adîncime: 1 m de la suprafața actuală a solului; ca și în cazul precedent s-au descoperit în interior și bucăți mărunte de chirpici cu urme de nuiete; vatra este construită din bolovani de dimensiuni mijlocii așezați în semicerc și în interior mult cărbune și arsură; din inventarul acestui semibordei trebuie să subliniem în primul rînd fragmentele ceramice decorate cu triunghiuri hașurate orizontal, precum și acelea prevăzute cu torți cu butonași. În afară de fragmentele ceramice menționăm două topoare-ciocan fragmentare și un împungător de os (fig. 3).

Semibordeiul 3, descoperit cu prilejul săpării casetei c a șanțului transversal, are formă ovală; dimensiuni: $3,80 \times 4,10$ m; 1,10 m adîncime de la suprafața actuală a solului; în pămîntul de umplutură s-au descoperit și bucăți de chirpici cu urme de nuiete provenind de la pereți; vatra este constituită din lipituri groase de 4—5 cm lucrate din pămînt galben-nisipos și arse puternic; lângă vatră s-au identificat două cosoare din gresie, o lingură fragmentară, precum și cîteva fragmente ceramice decorate fie cu cercuri concentrice, fie cu șnur simplu dispus în rețea (fig. 5/A).

Cele trei semibordeie pe care le-am descris mai sus aparțin etapei I a fazei Monteoru Ic₃, așa cum reiese din observațiile stratigrafice, precum și din analiza inventarului ceramic (vezi capitolul ceramică).

În afară de cele trei semibordeie s-au identificat și 6 locuințe de suprafață din care una aparține etapei I (locuința 3), 3 locuințe aparțin etapei a II-a a fazei Monteoru Ic₃ (locuința 7, 8, 9) și 2 aparțin etapei a III-a a fazei Monteoru Ic₃ (locuințele 10 și 11).

Locuința 3 descoperită cu prilejul săpării șanțului III/92—96; de formă patruleteră cu colțurile mult rotunjite; dimensiuni: 4 × 3 m; adâncime 0,65 m de la suprafața actuală a solului; resturile locuinței constau din chirpici mărunți provenind de la pereți sub care s-au identificat urmele platformei din lut crud (cu o grosime de 5—8 cm) așezată pe un strat de prundiș; resturile vetrei constau din bucăți de lipituri de culoare galben-cărămizie și groase de 2—3 cm; menționăm că vatra a fost deranjată și că ea se afla în zona centrală a locuinței; lipiturile vetrei erau așezate pe podea, după ce în prealabil s-a mai așternut un strat de prundiș; inventarul acestei locuințe este redus constând numai din fragmente ceramice provenind de la cești ornamentate cu cercuri concentrice, precum și fragmente provenind de la vase de provizie cu marginea crestată și cu brîu alveolar pe umăr.

Locuința 7 descoperită cu prilejul săpării suprafeței B/2 de formă probabil patruleteră; dimensiunile actuale 3,60 × 2,40 m; adâncime 0,45 m de la suprafața actuală a solului; resturile de pereți constau din chirpici masivi cu urme de pari sau nuiele groase; pe întreaga suprafață pe care sînt răspîndiți chirpicii s-au descoperit și pietre care au avut probabil rolul de a consolida baza pereților; vatra, situată central, are lipiturile groase de 3—5 cm; lipiturile ei constituite din pămînt galben nisipos erau arse intens astfel încît și pămîntul de sub vatră a fost ars pe o adâncime de 10 cm; inventarul locuinței constă din fragmente ceramice provenind de la cești decorate cu cercuri concentrice sau de la vase-sac lucrate din pastă grosolană și decorate cu brîu crestă; în afară de acestea mai menționăm o daltă din marnă și două împungătoare (fig. 6/1).

Locuința 8 descoperită cu ocazia săpării șanțului B/2; forma neprecizată; dimensiunile aproximative 2 × 1,90 m; adâncime 0,30 m de la suprafața actuală a solului; pereții constau din chirpici mărunți cu multă pleavă în compoziție; vatra, rotundă, (0,80 × 0,75 m) are lipiturile groase de 3 cm și așezate pe pietre; în inventarul acestei locuințe nu face parte decît un număr redus de fragmente ceramice; caracteristice etapei a II-a a fazei Monteoru Ic₃. Această locuință supra-pune parțial bordeiul nr. 6.

Locuința 9 descoperită cu prilejul săpării casetei 9; de formă probabil patruleteră; dimensiunile: 2 × 2,50 m; adâncime 0,70 m de la suprafața actuală a solului; resturile de pereți constau din chirpici mărunți cu urme de nuiele și din pietre de dimensiuni mijlocii; pe o rază de 1 m sub chirpici, s-a identificat urmele probabile ale unei podine constînd din pămînt galben amestecat cu cenușă și puternic tasat; vatra s-a păstrat doar parțial și constă din lipituri subțiri de culoare galben-cărămizie; în afară de fragmente ceramice provenind de la cești prevăzute cu torți și cu butonași, precum și de la vase tronconice cu marginea ușor lățită și ornamente cu cercuri concentrice, nu s-au mai găsit alte elemente de inventar.

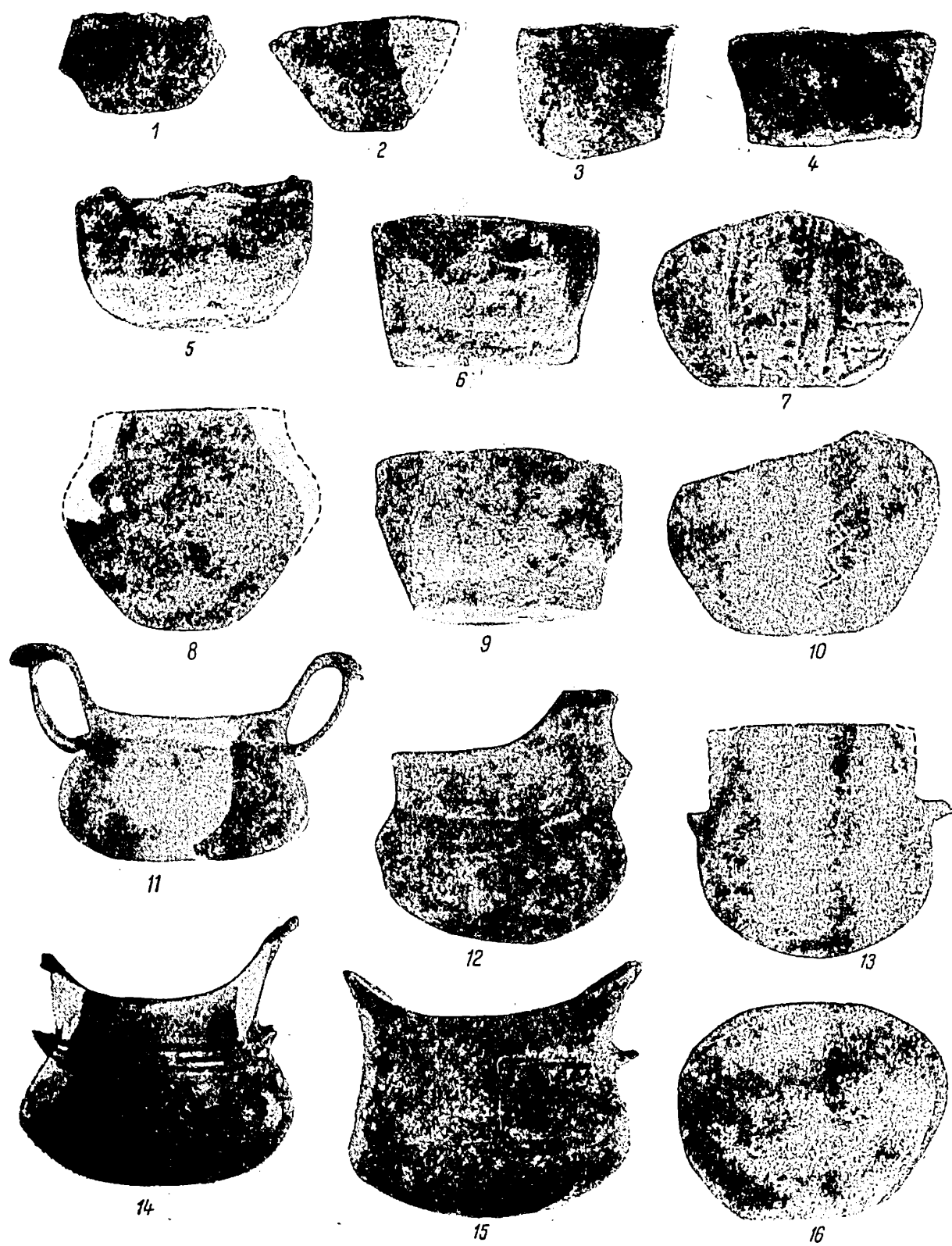

Fig. 11. — Vase descoperite în așezarea Foltești II (1, 3—6) și Monteoru (2, 7—16) (cca 1/3 m. nat.)

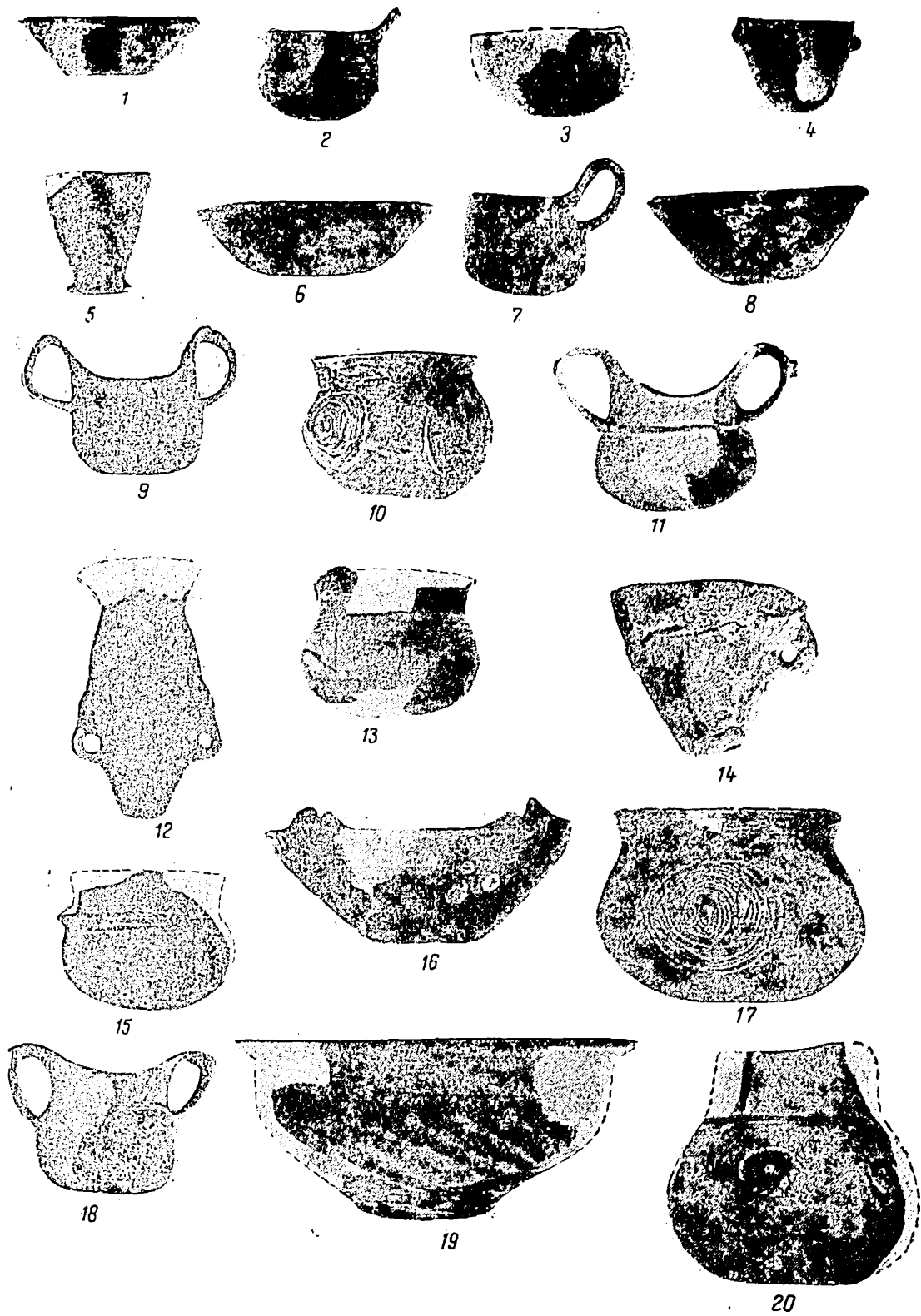

Fig. 12. — Vase descoperite în așezarea Monteoru (cca 1/3 m. nat.).

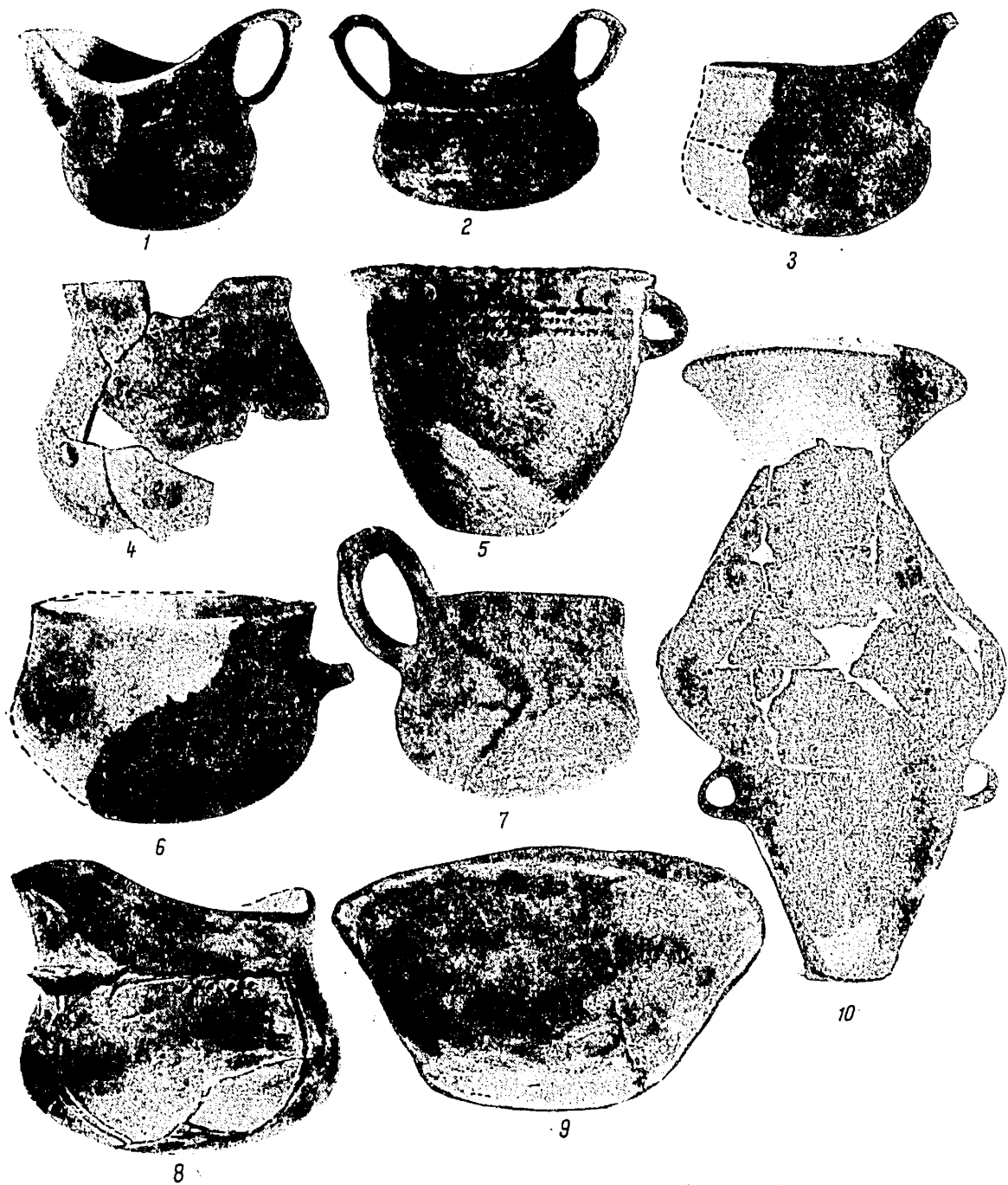

Fig. 13. — Vase descoperite în așezarea Monteoru (cca $\frac{1}{4}$ m. nat.).

Locuința 10 identificată de asemenea cu prilejul săpării casetei 9; de formă probabil patrulateră; dimensiunile actuale: $2,80 \times 2,75$ m; adâncimea 0,60 m de la suprafața actuală a solului; chirpicii provenind de la pereți au urme de nuiete și în câteva cazuri urme de pari; alături de chirpicii s-au descoperit pietre mărunte, iar sub masa de chirpicii și pietre resturi probabil dintr-o podină constând din cenușă amestecată cu pământ galben amestecat cu cenușă și ușor tasat; lipiturile vetrei destul de compacte, au o grosime de 2—3 cm și sînt lucrate din pământ galben nisipos; în inventarul locuinței s-au descoperit doar fragmente ceramice provenind de la cești și castroane. Această locuință acoperă parțial bordeiul 5 aparținînd culturii Foltești II.

Locuința 11 descoperită cu prilejul săpării casetei 1; nu s-a putut determina forma, iar resturile de chirpicii sînt împrăștiate pe o mică suprafață de $1,75 \times 2,40$ m; adâncime 0,35 m de la suprafața actuală a solului; pereții constau din chirpicii mărunți; vatra are lipiturile deranjate; grosimea lipiturilor păstrate atinge 4—6 cm; din inventarul locuinței nu putem menționa decît fragmente ceramice.

2. VETRE SITUATE ÎN AFARA LOCUINTELOR

Vatra 1 descoperită cu prilejul săpării șanțului II; rotundă, cu diametrele de $1,80 \times 1,80$ m; lipiturile compacte de culoare galben-cărămizie au o grosime de 1—2 cm; sub lipituri pămîntul a fost puternic ars; pe lipiturile acestei vetre s-au descoperit câteva fragmente ceramice decorate cu cercuri concentrice; menționăm de asemenea că vatra 1 se află în apropiere de vatra 2, dar cu 15 cm sub nivelul acesteia.

Vatra 4a situată pe șanțul I; forma: ovală; dimensiuni: $0,75 \times 0,65$ m; lipiturile compacte, de culoare galben-cărămizie, au fost parțial arse puternic. Sub lipituri și în lut s-a identificat de asemenea arsură puternică.

Vatra 4b păstrată parțial; situată în apropierea vetrei 4 a; dimensiuni actuale: $0,30 \times 0,45$ m; lipiturile constituite din lut galben nisipos, sînt la fel de compacte ca și în cazul precedent; sub lipituri și în jurul ei, arsură puternică; în apropierea vetrei s-au identificat bucăți mici de chirpicii; nu s-au putut face precizări dacă vatra se află în interiorul unei locuințe, cu toate că s-au efectuat săpături în jurul ei pe o suprafață de circa 5 m².

Vatra 5 situată pe șanțul T; deranjată în cea mai mare parte; dimensiuni actuale: $1,20 \times 1,40$ m; lipiturile sînt subțiri și puțin compacte, deteriorate prin ardere puternică; la construirea vetrei s-au folosit și pietre (prundiș) care au fost așternute într-un strat compact; peste acesta s-au aplicat lipiturile din pământ galben nisipos; vatra a fost prevăzută cu gardină din pietre plate, așezate vertical pe două rînduri (fig. 7/B).

Vatra 11 situată pe șanțul III; bine păstrată; dimensiuni: $0,95 \times 1,10$ m; forma ovală; lipiturile compacte groase de 4 cm au fost făcute din lut galben amestecat cu mult nisip; în jurul vetrei s-a descoperit multă cenușă, cărbune și câteva fragmente ceramice Monteoru Ic₃.

Vatra 16 descoperită cu prilejul săpării șanțului Va/12—22; adâncime: 0,40 m de la suprafața actuală a solului; avînd în vedere adâncimea, la care se găsește vatra 16, credem că inițial a avut dimensiuni mai mari; actualmente diametrul

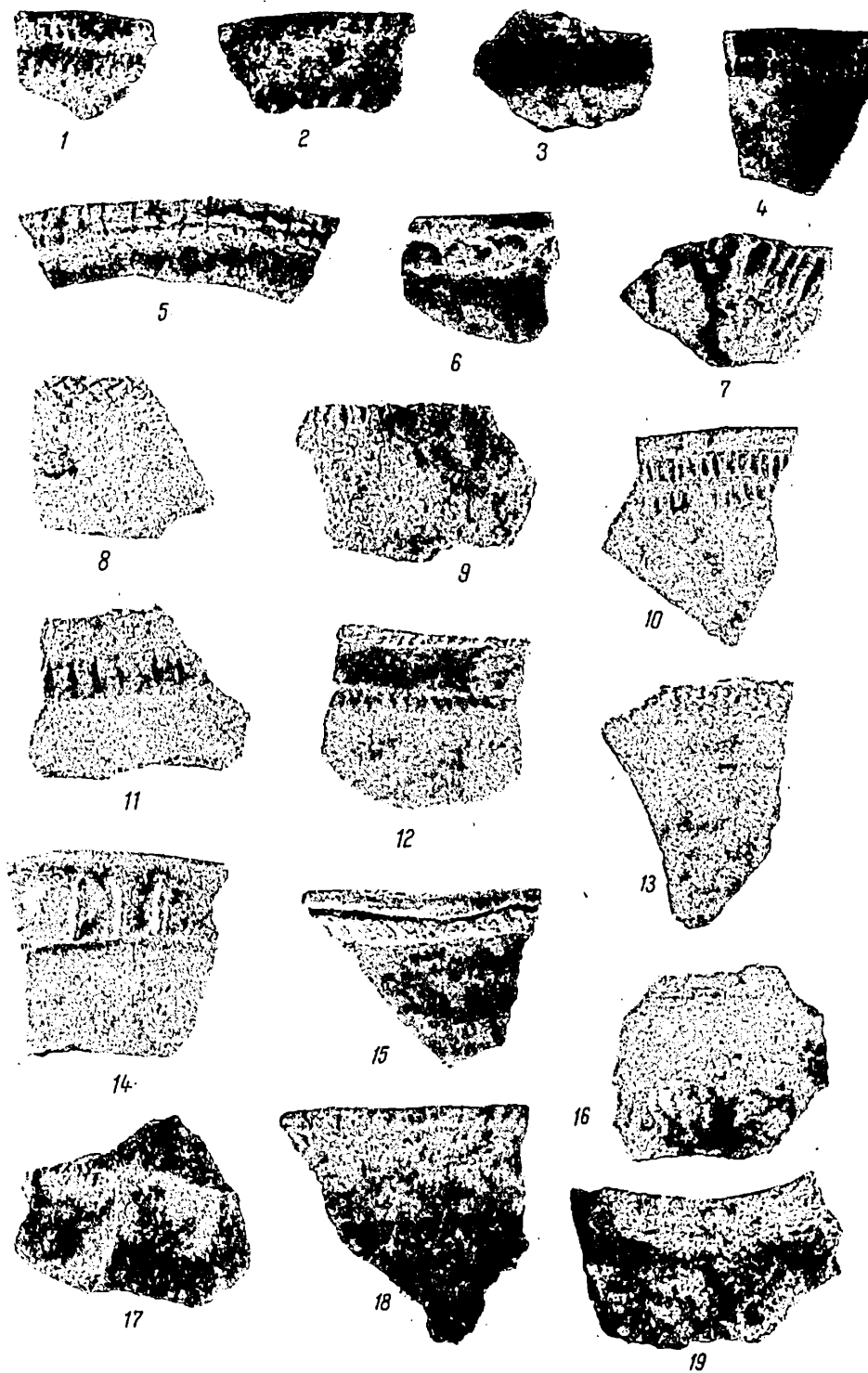

Fig. 14. — Fragmente ceramice aparținând culturii Foltești II (cca $\frac{1}{3}$ m. nat.).

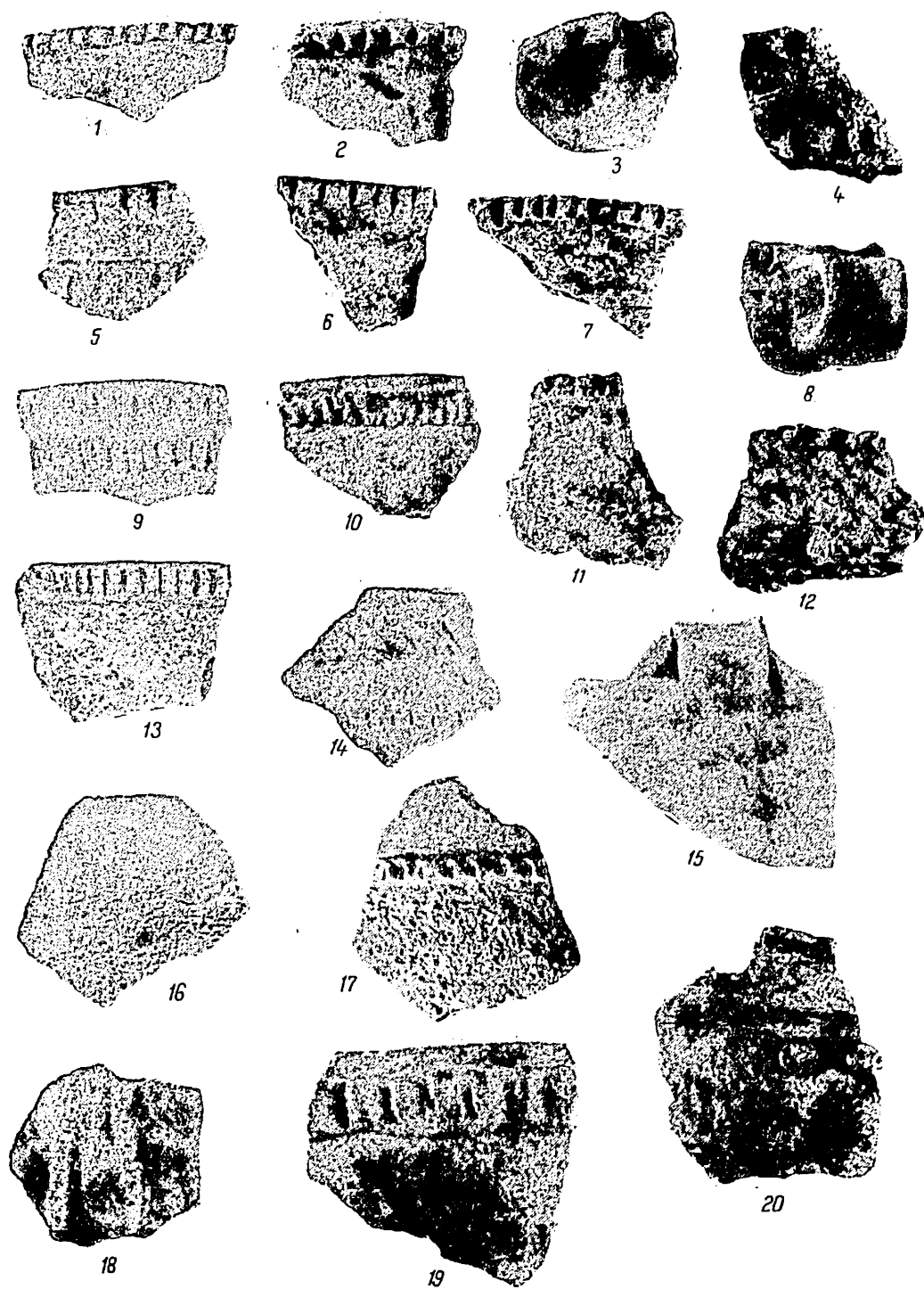

Fig. 15. — Fragmente ceramice descoperite în așezarea Foltești II (cca $\frac{1}{4}$ m. nat.).

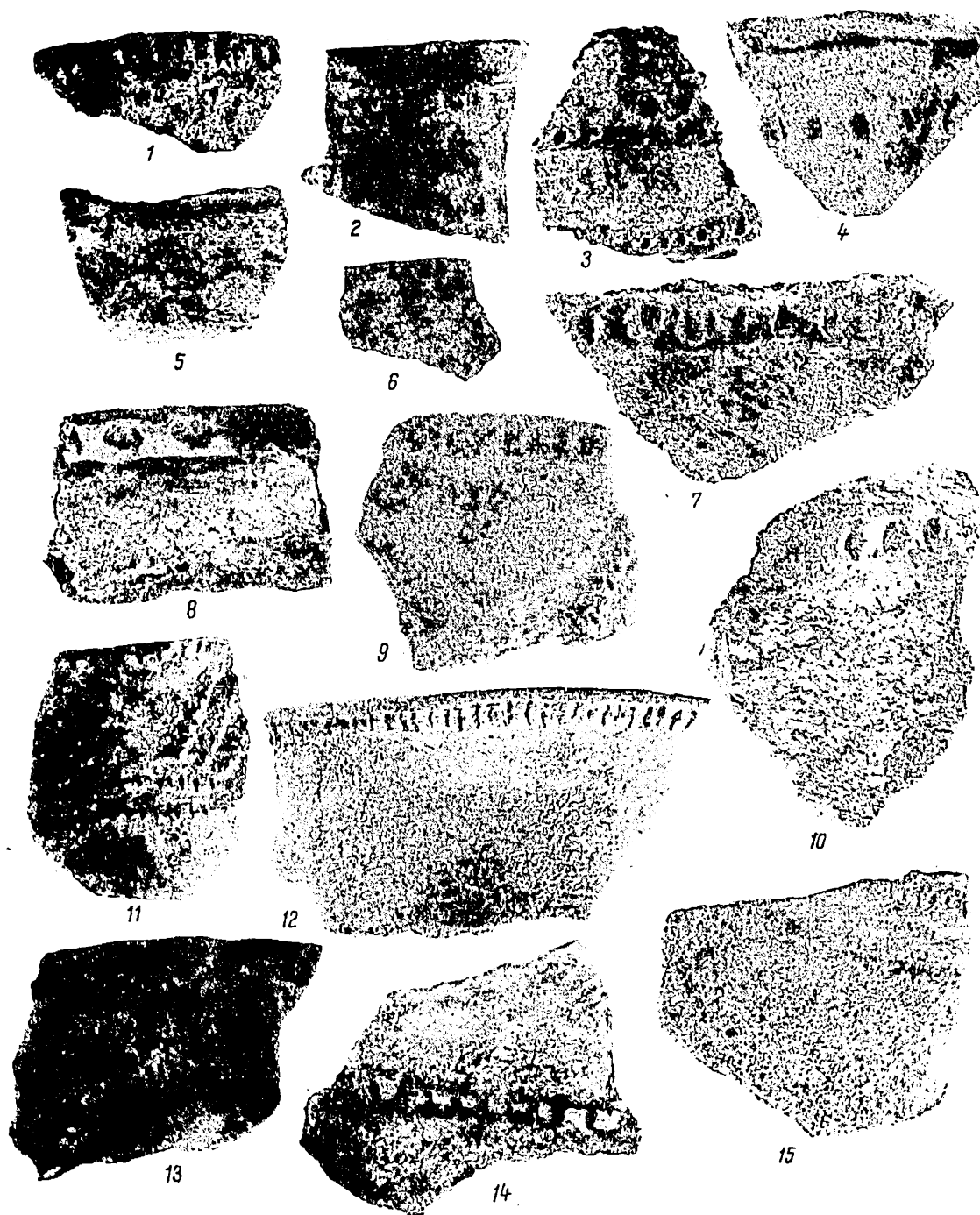

Fig. 16. — Fragmente ceramice descoperite în așezarea Foltești II (cca $\frac{1}{4}$ m. nat.).

nu depășește $0,75 \times 0,60$ m; lipiturile sînt friabile, iar în jur se găsește multă arsură; lângă vatră au apărut pietre, un cosor din piatră și cîteva fragmente ceramice.

Vatra 17 în apropiere de vatra 16; se găsește la 0,30 m adîncime de la suprafața actuală a solului; ca și în cazul precedent ea a fost deranjată; se păstrează doar pe o suprafață de $0,50 \times 0,35$ m lipituri constituite din lut galben nisipos foarte friabile și subțiri.

Fig. 17. — Vase întregibile descoperite în așezarea Foltești II (cca $\frac{1}{4}$ m. nat.).

Vatra 18 situată pe șanțul III a; păstrată parțial, întrucît se află la 0,25 m adîncime față de suprafața actuală a solului; dimensiunile actuale: $0,80 \times 0,65$ m; în zona unde nu a fost deranjată, lipiturile sînt compacte, groase de 3—5 cm, arse neuniform (pe alocuri galben-cărămizii și spre centru cărămiziu-cenușiu); în jur arsură.

Vatra 20 descoperită cu prilejul săpării casetei 6; situată la linia de demarcare dintre solul brun-cenușiu și cel galben-brun care conține resturile așezării Foltești II; lipiturile din pămînt galben nisipos amestecat cu pietricele mărunte au fost la rîndul lor așezate pe un strat de prundiș amestecat cu fragmente ceramice (fragmentele nu aparțin de la vase sparte intenționat, ci sînt dispersate și de diferite categorii); ele au fost amestecate cu prundișul pentru a crea o bază mai solidă; vatra 20 face parte din categoria vetrelor care au fost refăcute după o perioadă de timp. Astfel, inițial ea avea dimensiuni mai mari ($1,20 \times 1,10$ m), ulterior, cînd primele lipituri s-au deteriorat, s-a mai aplicat un rînd de lipituri mai subțiri (2—3 cm), iar dimensiunile au fost reduse ($0,90 \times 0,75$ m).

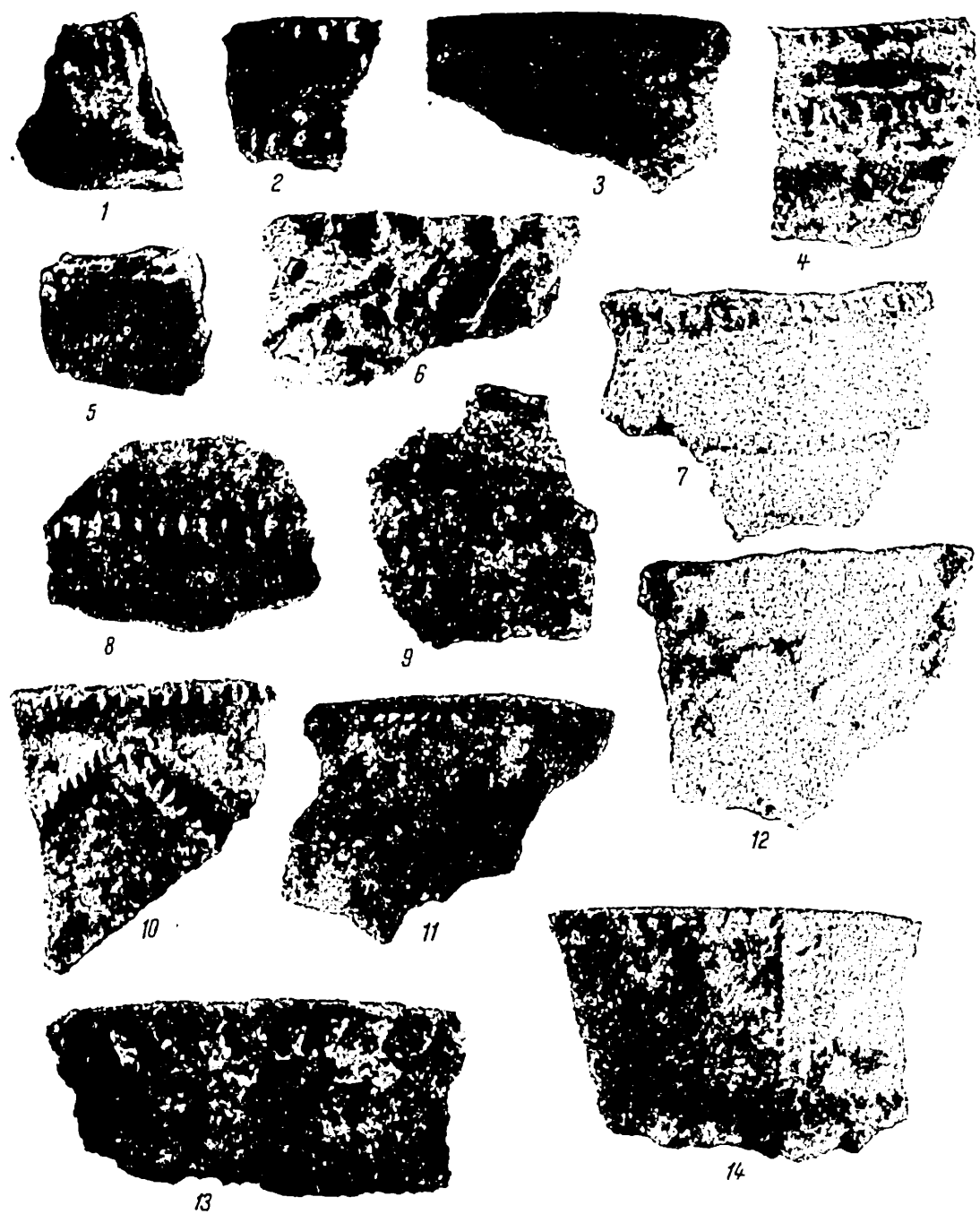

Fig. 18. — Fragmente ceramice lucrate din pastă grosolană, de tradiție Foltești II, descoperite în așezarea Monteoru I_{cs} (cca $\frac{1}{2}$ m. nat.).

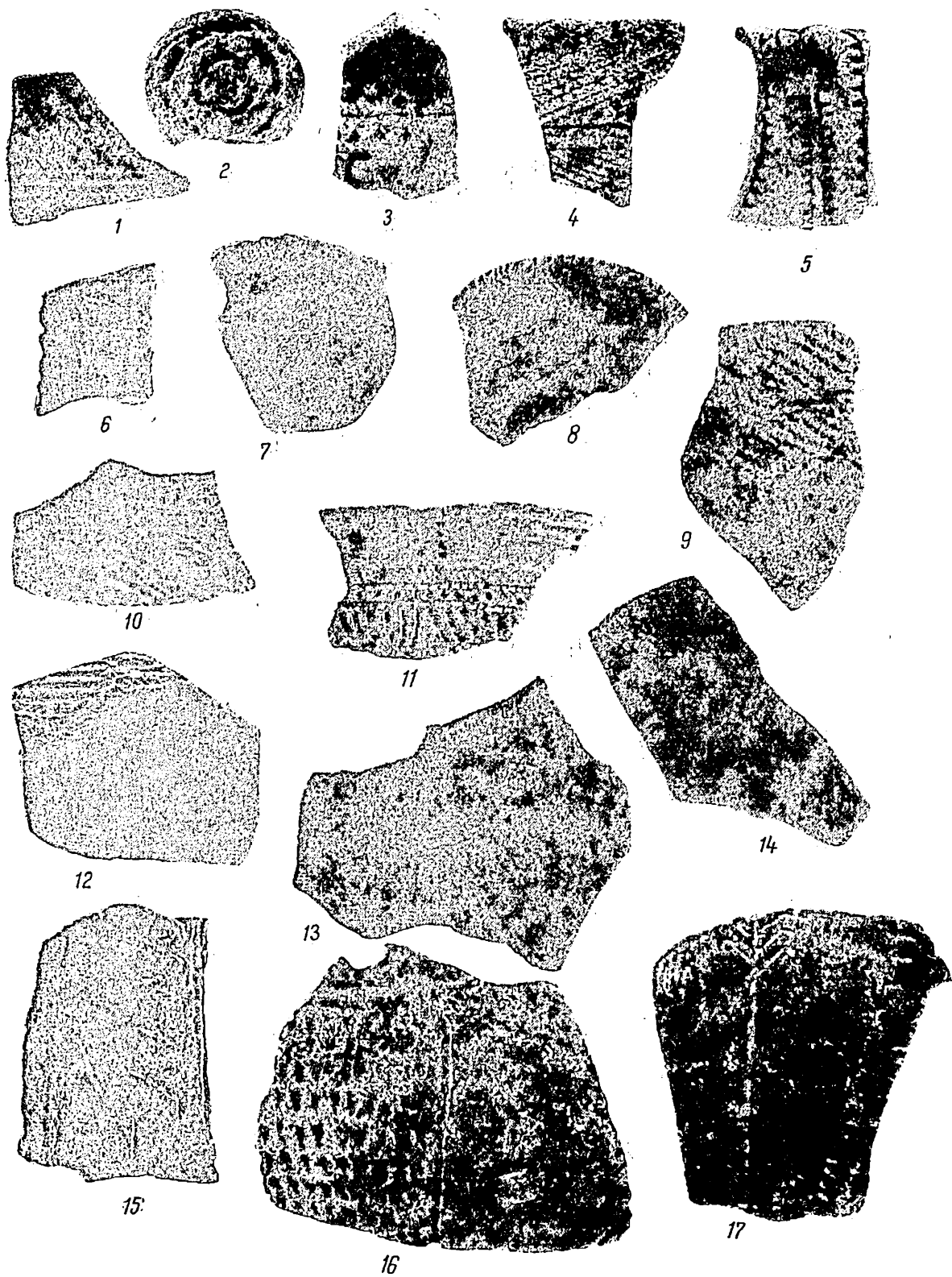
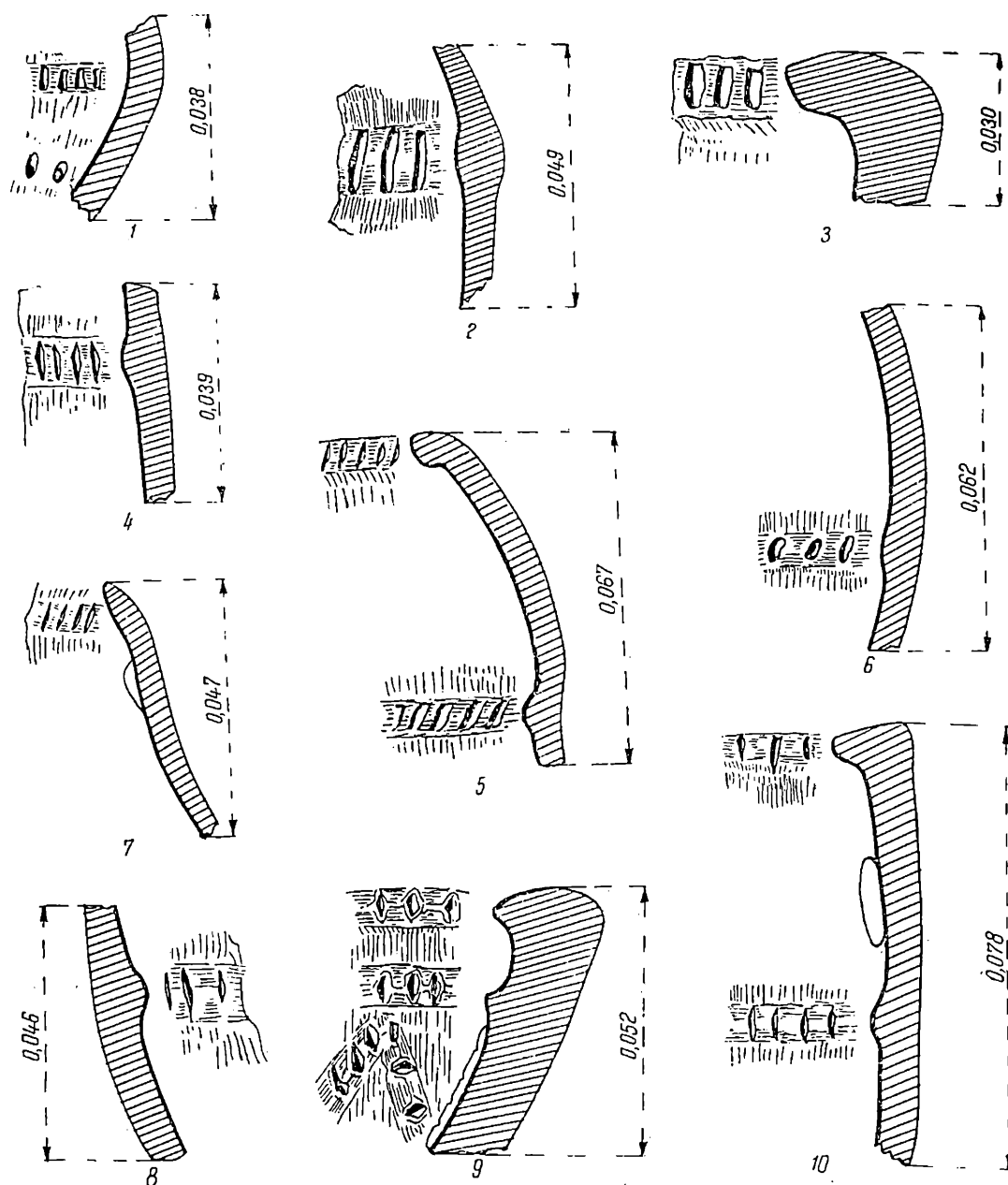

Fig. 19. — Fragmente ceramice descoperite în așezarea Monteoru I_{ca} (etapa I) (cca 1/3 m. nat.).

Fig. 20. — Fragmente ceramice aparținând fazei Montcoru I_{ca}.

Vatra 25 situată pe șanțul B 2; bine păstrată; dimensiuni: $0,60 \times 0,85$ m; forma ovală; lipiturile groase de 4—5 cm și de culoare galben-cărămizie au fost așezate pe un strat de pietre arse puternic; nu este exclus ca inițial, să se fi folosit o vatră constituită din pietre (așa cum este cazul la vatra din semibordeiul 2) și apoi să se aplice un strat de lipituri. Pe vatră și lângă ea, au fost descoperite fragmente ceramice decorate cu cercuri concentrice, precum și fragmente lucrate din pastă cenușie, ornamentate cu șnur simplu. Atragem atenția în mod deosebit

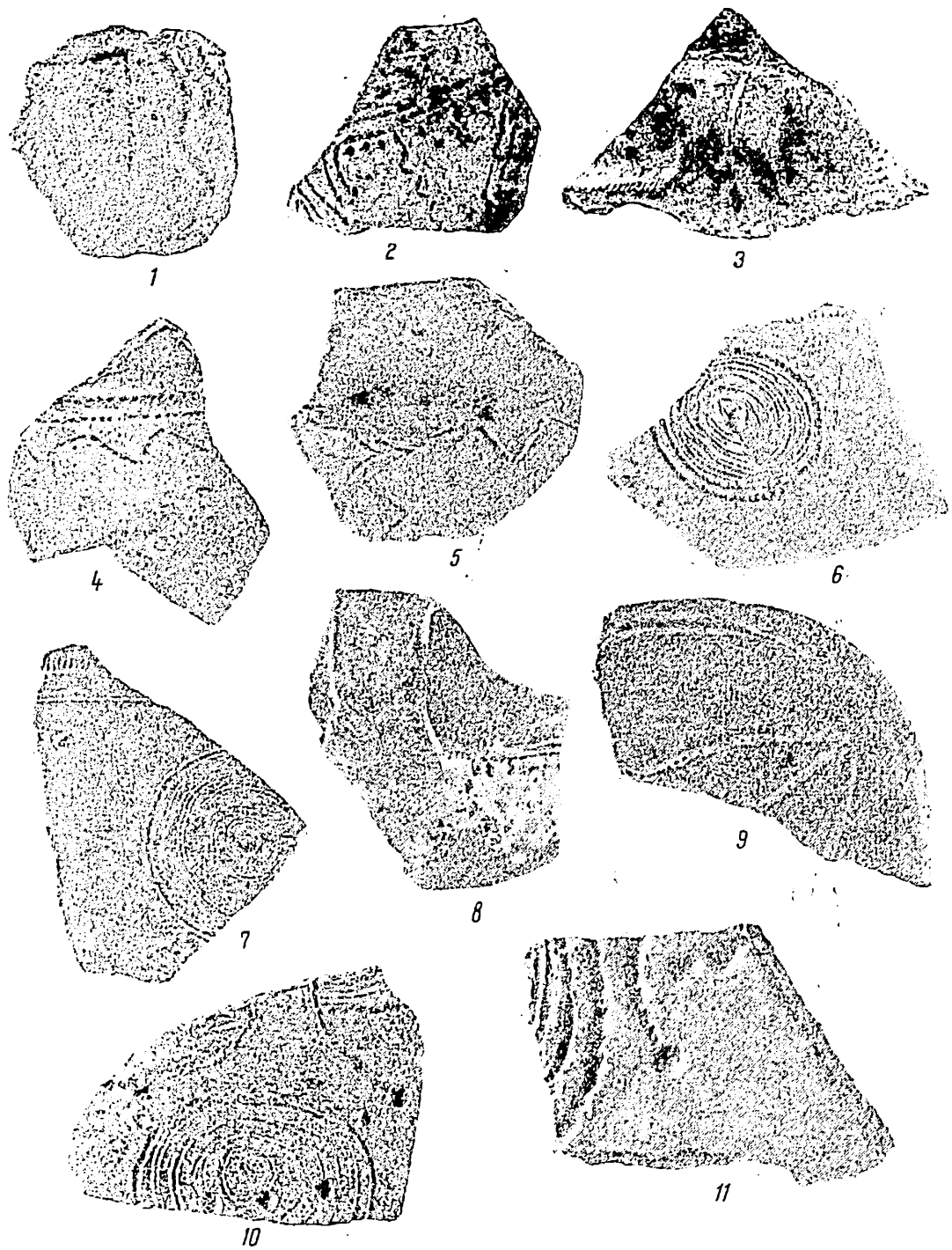

Fig. 21. — Fragmente ceramice aparținând fazei Monteoru I_{cs} (cca 1/3 m. nat.).

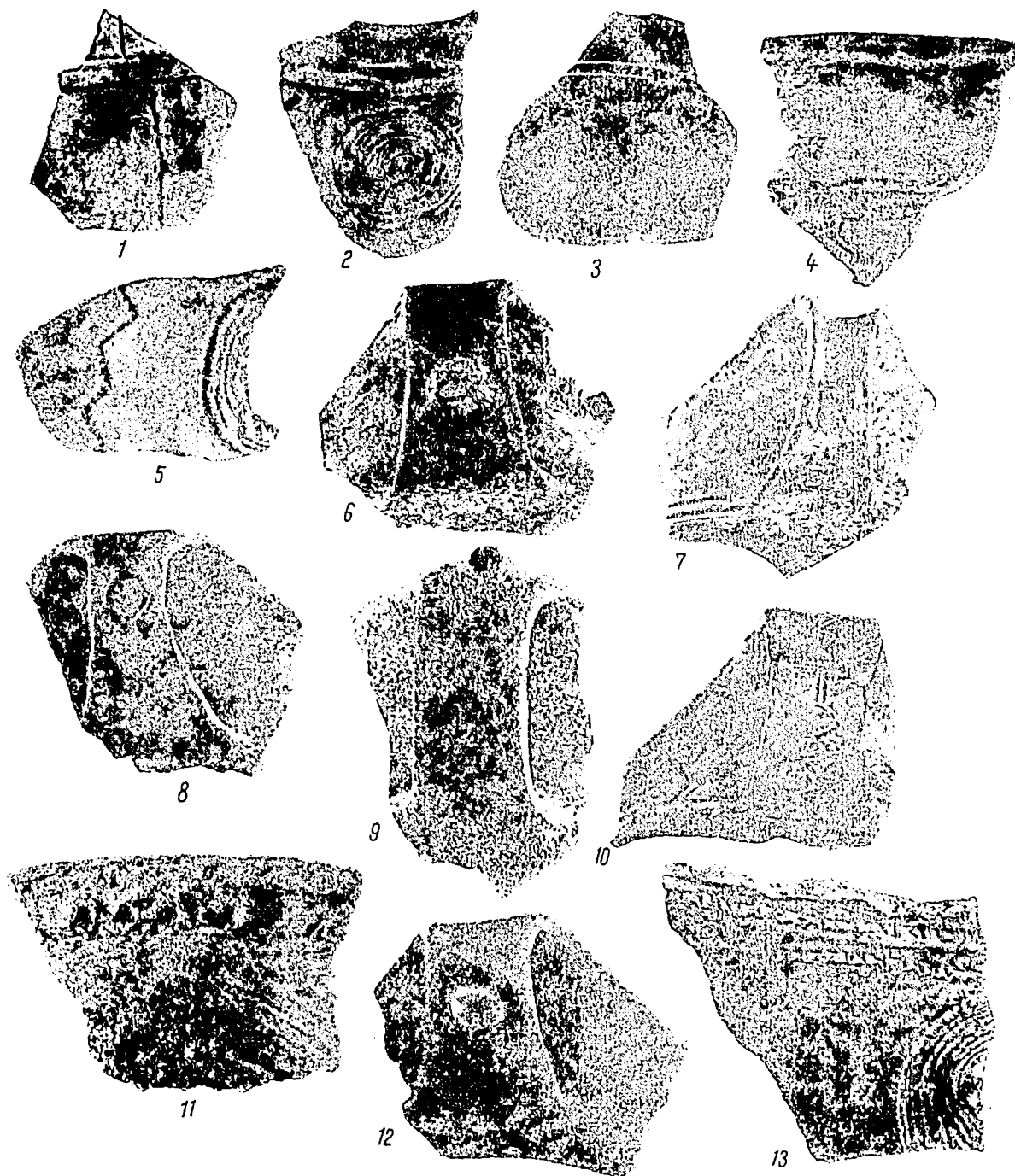

Fig. 22. — Fragmente ceramice aparținând fazei Monteoru Ic₃ (cca 1/3, m. nat.).

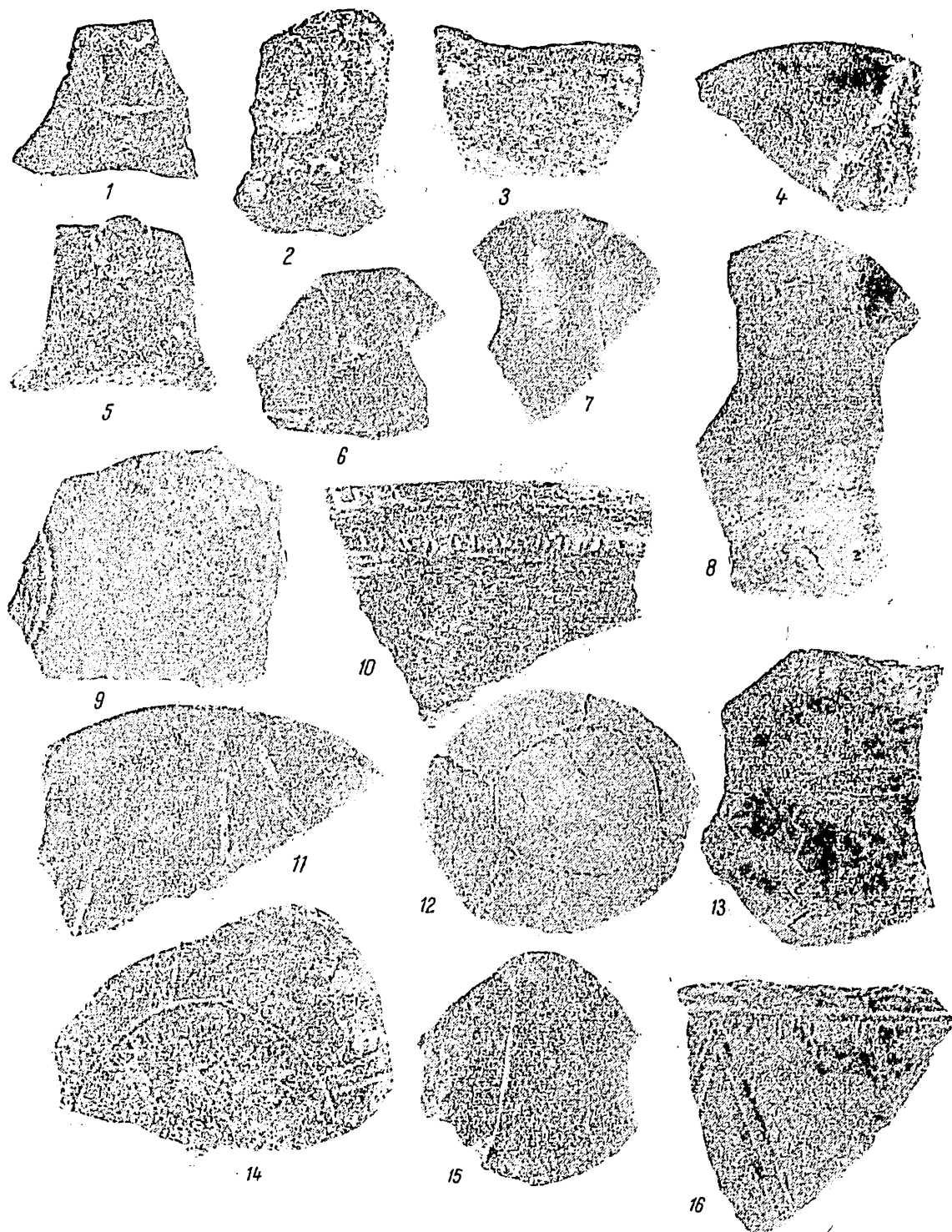

Fig. 23. — Fragmente ceramice aparținând fazei Monteoru I_{c3} (cca 1/3 m. nat.).

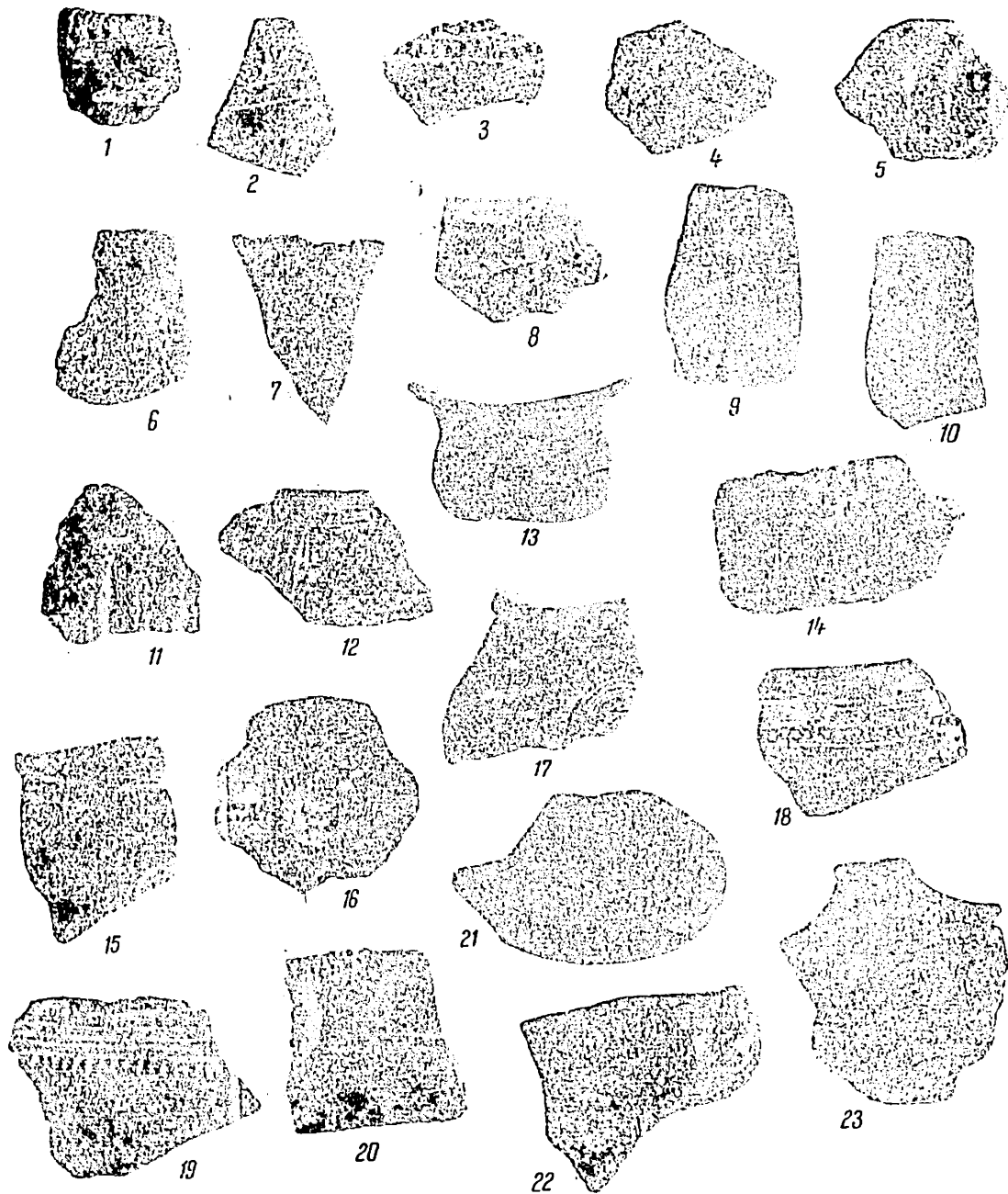

Fig. 24. — Fragmente ceramice aparținind fazei Monteoru I_{cs} (cca 1/3 m. nat.).

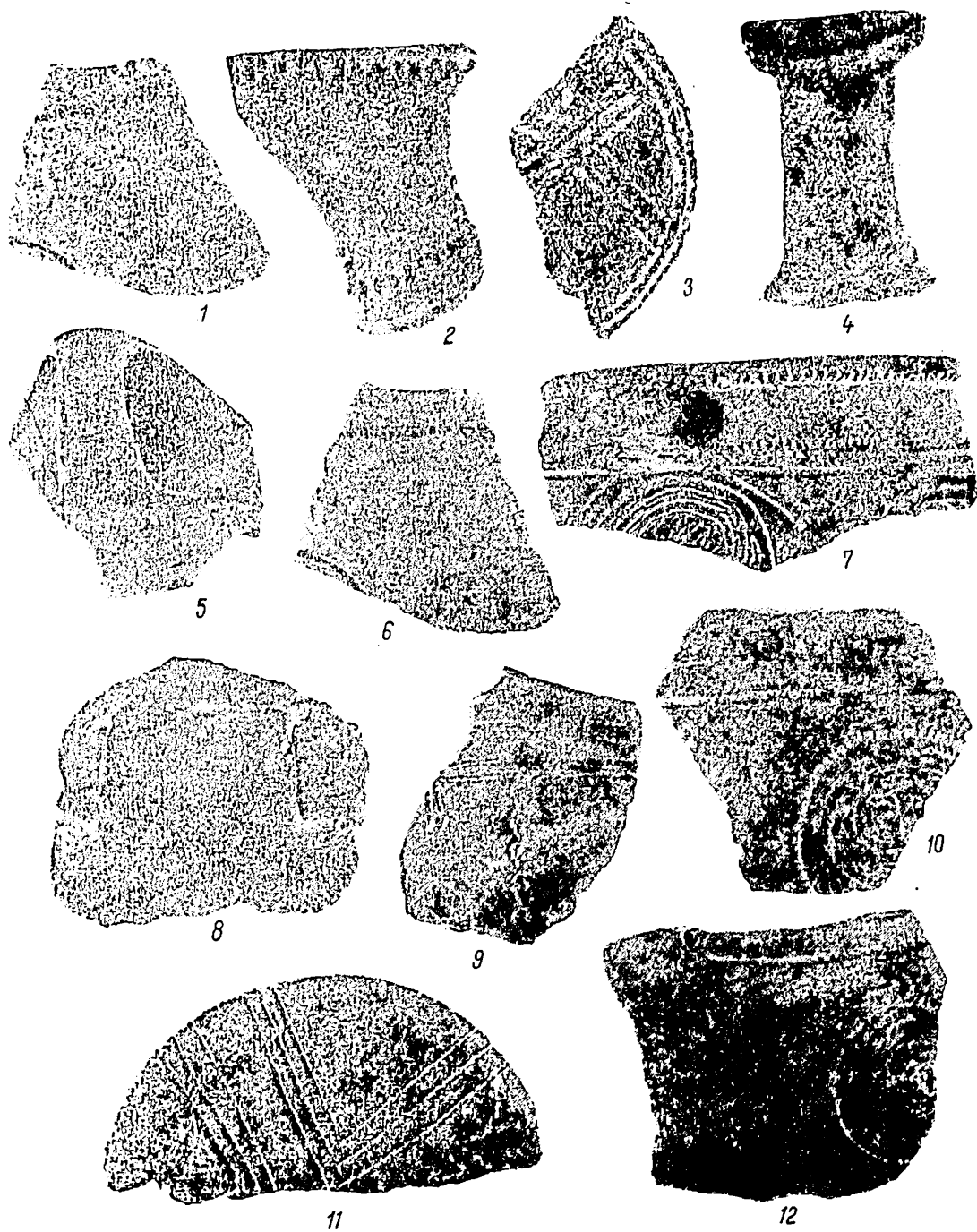

Fig. 25. — Fragmente ceramice aparținind fazei Monteoru Ica (cca 1/3 m. nat.).

că în sectorul B, au fost identificate îndeosebi resturile de locuire aparținând etapei I a fazei Monteoru Ic₁, care acoperă solul galben brun fără resturi arheologice. Incidental, s-au găsit în acest din urmă sol, și câteva fragmente ceramice aparținând culturii Foltești II. S-a insistat asupra acestor detalii întrucât condițiile de descoperire a ceramicii decorate cu șnur sînt perfect asigurate și nu poate fi pusă la îndoială apartenența lor la etapa I a fazei Monteoru Ic₁.

b. FAZA MONTEORU Ic₂

1. LOCUINȚE

Locuința 1 identificată cu prilejul săpării casetei 4; nu s-a putut determina forma; resturile locuinței se găsesc împrăștiate pe o suprafață de 2×3 m și la adîncime de 0,25 m față de suprafața actuală a solului; pereții au fost constituiți din lipituri compacte aplicate pe nuiele subțiri. La bază, pereții au fost întăriți, probabil la exterior au pietre plate aplicate vertical; nu s-a identificat podină și nici o amenajare specială în acest scop, prin tașare puternică a solului brun sau prin aplicare de cenușă amestecată cu prundiș; vatra: situată probabil în zona centrală a locuinței; lipiturile groase de 3—4 cm sînt așezate direct pe sol; lângă vatră s-au găsit câteva oase de animal (provenit de la cornute mici) și fragmente ceramice. Inventarul locuinței constă exclusiv din ceramică; menționăm astfel cești fragmentare, lucrate din pastă fină, brun-cărămizie, decorate cu linii în relief și îndeosebi cu incizii fin dispuse în registre orizontale și prevăzute cu torți cu șa și prag (fig. 6/B), precum și fragmente de tip Wietenberg și Costișa (fig. 35/9, 11, 13, 16; 37/3—4, 9).

Locuința 2 situată pe șanțul III; păstrată parțial; dimensiuni: 2,50×2 m; forma probabil rectangulară; chirpicii provenind de la pereți, conțin multă pleavă în compoziție; în interiorul locuinței s-au identificat și câteva pietre de râu care au fost folosite, probabil, la construirea locuinței; nu s-a identificat nici o amenajare pentru podină; în general chirpicii de la pereți sînt în dezordine; vatra are lipituri groase de 3—4 cm, compacte și lucrate din lut galben amestecat cu pleavă și nisip; arsă puternic; păstrată aproape în întregime; forma: ovală; dimensiuni: 0,80×0,50 m; lângă vatră (V8) s-a descoperit un cuțit din bronz (fig. 45/7) și fragmente ceramice provenind fie de la vase borcan, fie de la cești lucrate din pastă fină cu puternic luciu pe ambele fețe, decorate cu linii în relief; tot aici s-au descoperit și cești prevăzute cu torți cu șa și prag, precum și ceramică de tip Wietenberg (fig. 34/4,7).

Locuința 4 situată pe șanțul L/18—35; păstrată parțial; resturile locuinței sînt dispersate pe o suprafață de 3,50×2 m; adîncime 0,20 de la suprafața actuală a solului; din pereți s-au păstrat doar fragmente mărunte de chirpici și pietre plate provenind probabil de la baza lor; vatra a fost deranjată; s-au identificat doar câteva bucăți mici de lipituri lucrate din pămînt galben-nisipos; printre bucățile de chirpici s-au descoperit și fragmente ceramice caracteristice fazei Monteoru Ic₃.

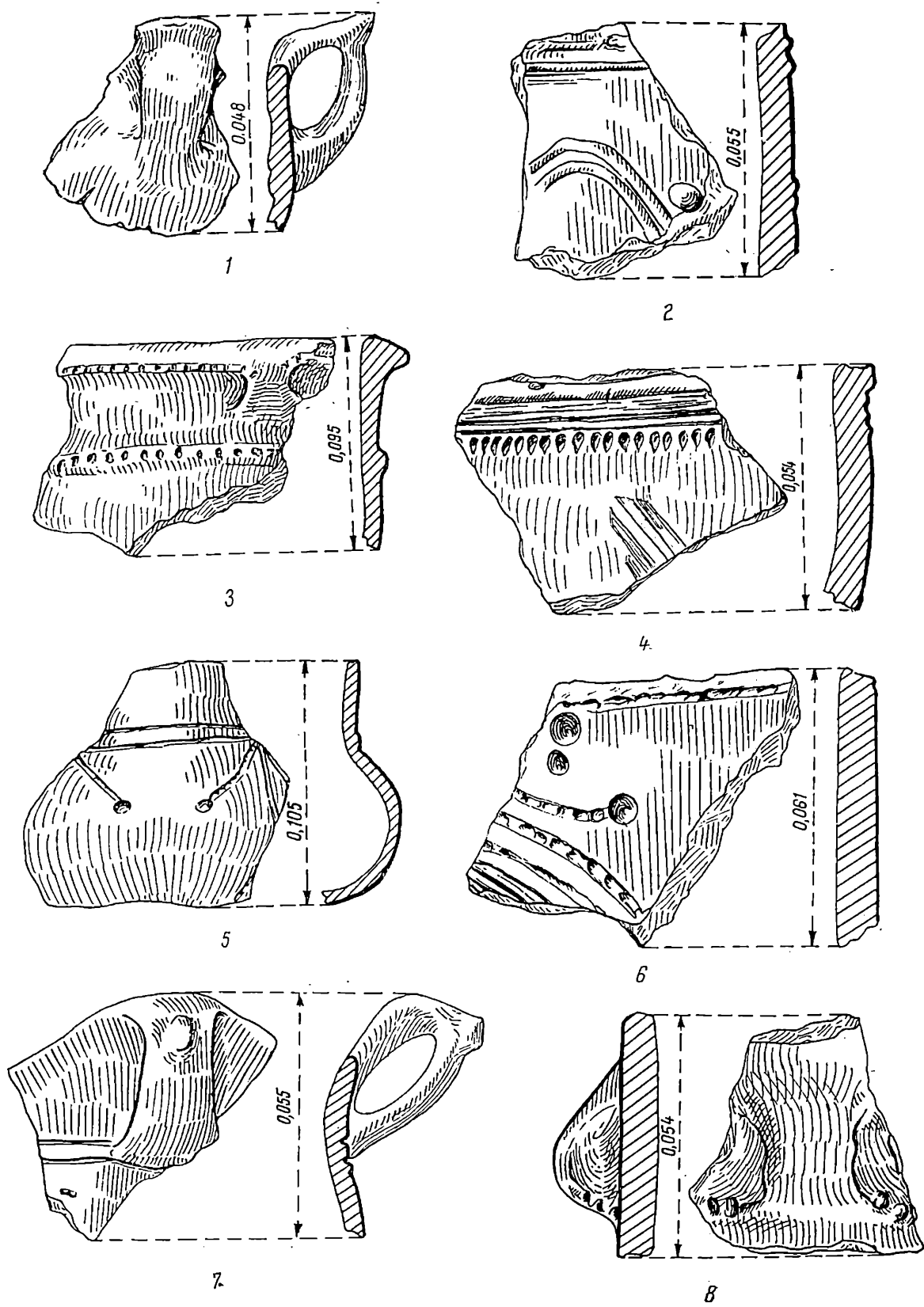

Fig. 26. — Fragmente ceramice aparținând fazei Monteoru I_{c3}.

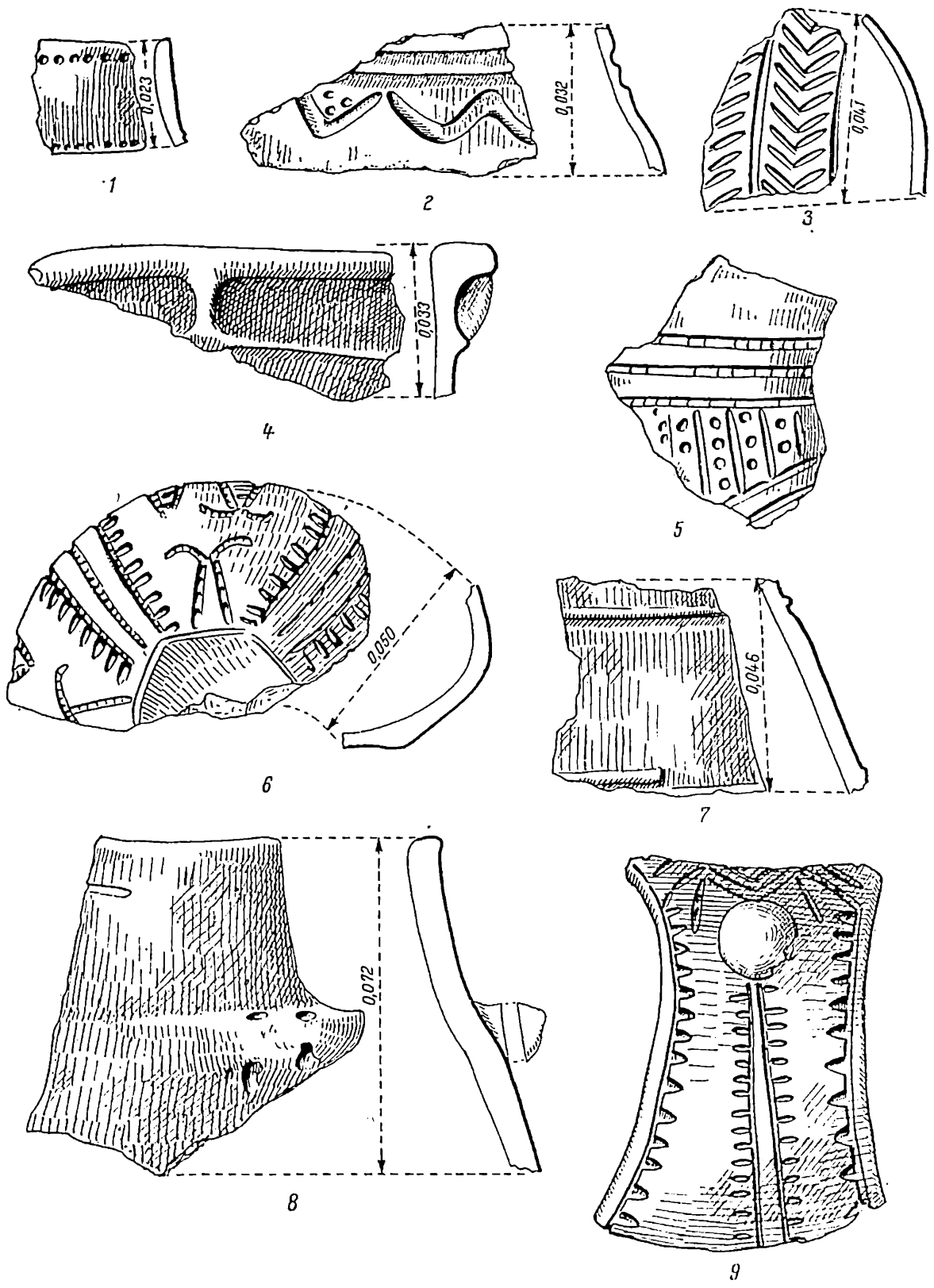

Fig. 27. — Fragmente ceramice aparținând fazei Monteoru I_{C3}.

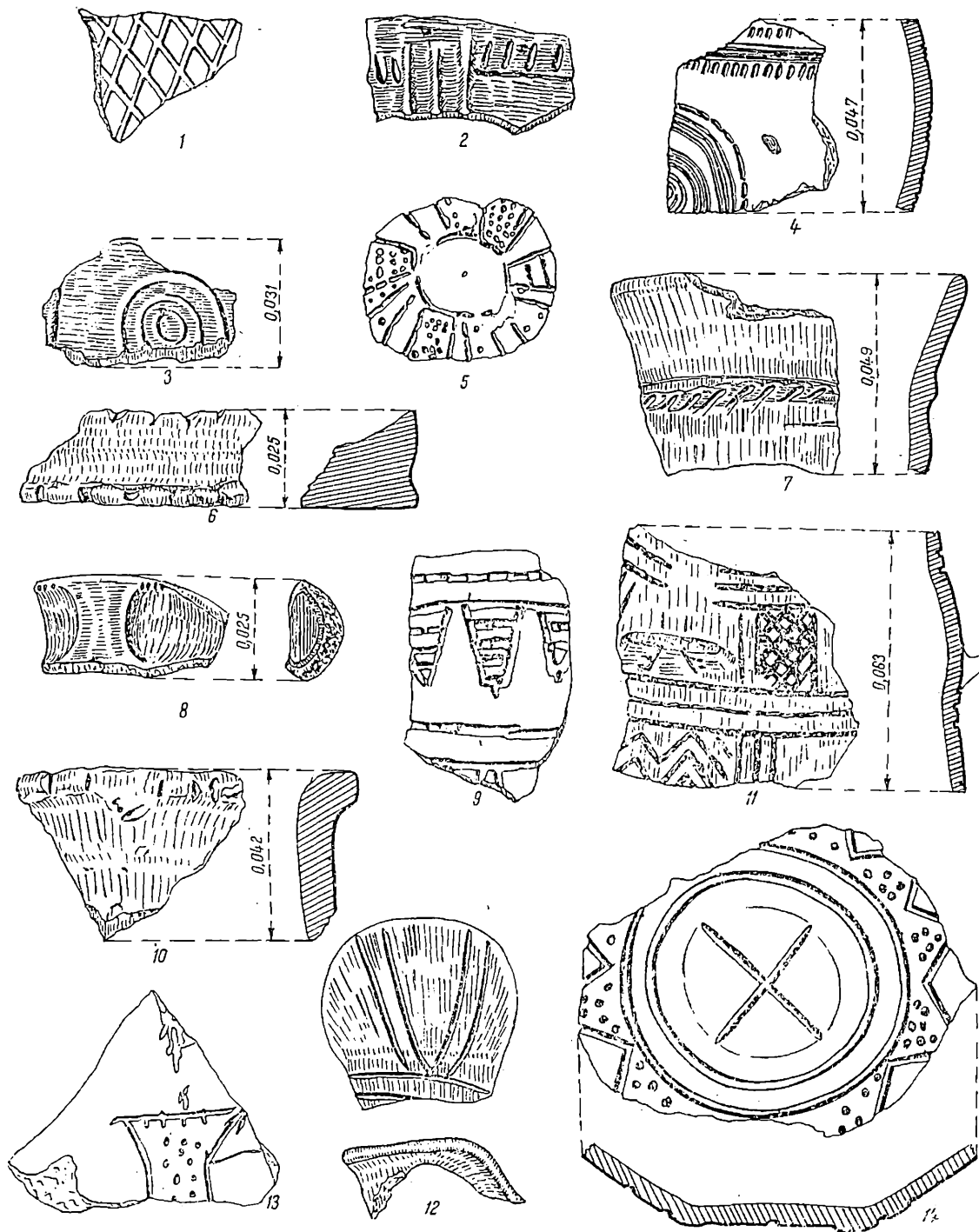

Fig. 28. — Fragmente ceramice aparținând fazei Monteoru I_{ca}.

Locuința 5 situată pe șanțul L/60—61,50 m; păstrată parțial; resturile locuinței sînt dispersate pe o suprafață de $1,50 \times 1,30$ m; adîncime: 0,25 m de la suprafața actuală a solului; din pereți s-au păstrat doar fragmente mărunte de chirpici, precum și cîteva pietre probabil de la baza lor; vatra a fost deranjată; s-au identificat doar cîteva bucăți mici de lipituri lucrate din pămînt galben nisipos; inventarul locuinței constă numai din fragmente ceramice.

Locuința 6 situată pe șanțul V a/4—6,30m; deși răvășită în urma lucrărilor agricole, resturile locuinței constînd din vatră și chirpicii de la pereți s-au păstrat pe o suprafață ceva mai mare în comparație cu locuințele anterioare; dimensiuni: $2,20 \times 1,80$ m; adîncime 0,15 m de la suprafața actuală a solului; în afară de chirpici cu urme de nuiele, s-au păstrat și pietre plate, folosite pentru întărirea pereților la bază; vatra: deranjată; după poziția sa în cadrul celorlalte resturi ale locuinței se pare că a ocupat o poziție centrală; inventarul locuinței constă din fragmente ceramice mărunte, dar la care s-au păstrat caracteristicile fazei Monteoru Ic₂; după demontare, au apărut, în solul brun cenușiu, fragmente ceramice aparținînd fazei Monteoru Ic₃.

2. VETRE SITUATE ÎN AFARA LOCUINTELOR

Ca și în așezarea aparținînd fazei Monteoru Ic₃, s-au identificat în afara locuințelor, vetre, din care unele de dimensiuni mai mari.

Vatra 2 situată pe șanțul II; rotundă; dimensiuni: $1 \times 1,05$ m; stratigrafic, ea se află la baza solului brun-cafeniu; lipiturile sînt subțiri (1—2 cm), dar compacte și constituite din pămînt galben nisipos, atît lipiturile, cît și solul pe care sînt așezate prezintă urme de arsură puternică, pînă la zgurificare; arsura de sub lipituri atinge grosimea de 6 cm; vatra 2 este situată în apropierea vetrei 1 (aparținînd fazei Monteoru Ic₃), dar cu 15 cm deasupra nivelului ei; fragmentele ceramice identificate la nivelul vetrei aparțin fazei Monteoru Ic₂ (fig. 7/A).

Vatra 6 situată pe șanțul T; forma rotundă; dimensiuni: $0,80 \times 0,75$ m; ca și în cazul precedent, ea se află la baza solului brun-cafeniu; lipiturile sînt compacte și ating grosimea de 3 cm; pentru lipituri s-a folosit pămînt galben nisipos; arderea pe suprafața vetrei a fost neuniformă; alternînd pete de arsură puternică roșie cărămizie cu pete brun negricioase sau albe albicioase; pentru a fi folosită timp îndelungat și pentru a-i mări soliditatea, s-a aplicat în prealabil pe un strat de fragmente ceramice mărunte așezate în ordine și peste care s-a depus un strat de pămînt brun-cafeniu bine tasat pentru ca apoi să fie fixate lipiturile; pe vatră și lîngă ea, au fost descoperite două cosoare din gresie, trei cozi de lingură și fragmente ceramice. Amintim în mod deosebit că printre fragmentele ceramice care au constituit stratul inferior (de la baza vetrei), s-au identificat și cîteva specifice fazei Monteoru Ic₃; probabil că o dată cu pămîntul adus pentru stratul care urma să înalțe vatra (față de solul de călcare), s-au antrenat și urme de locuire din vechea așezare aparținînd fazei Monteoru Ic₃.

Vatra 10 descoperită pe șanțul III și caseta 1; adîncime 0,30 m de la suprafața actuală a solului; marginile vetrei au fost distruse; totuși, se pare că a fost rotundă, dacă ținem seama de arsura puternică de sub lipituri; în rest, lipiturile au fost împrăștiate, iar cele cîteva bucăți păstrate ne indică grosimea de 4 cm.

Vatra 14 și vatra 15 situate pe șanțul L/73—75; avîndu-se în vedere apropierea lor, s-a crezut inițial că una din aceste vetre ar putea să aparțină unei locuințe de suprafață din faza Monteoru Ic₂; ulterior, prin săparea casetelor adiacente,

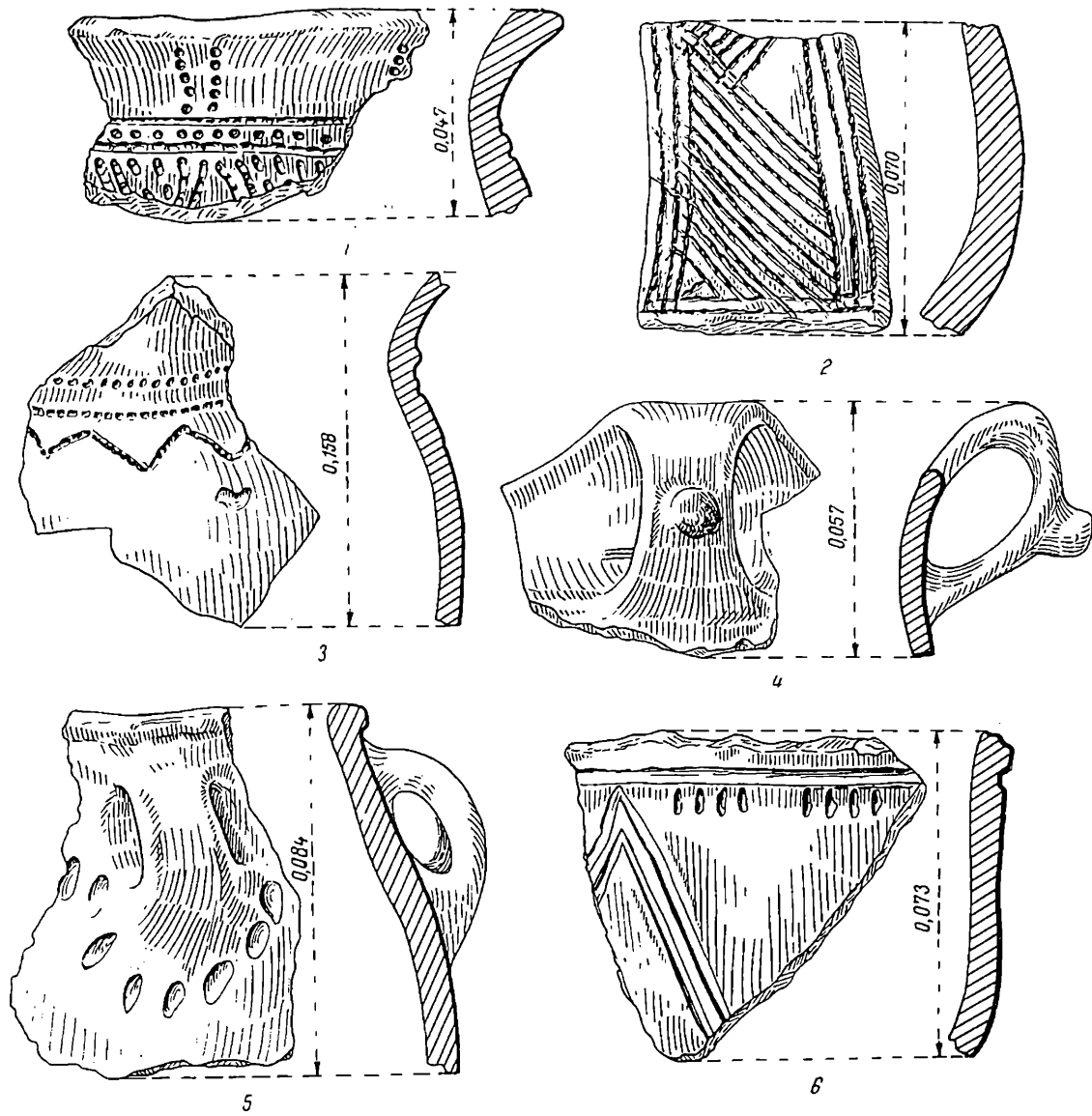

Fig. 29. — Fragmente ceramice aparținînd fazei Monteoru Ic₃.

s-a constatat că ele sînt situate în afara complexelor de locuire, dar, avînd în vedere că au fost identificate la circa 13 m de locuința 5, credem că constituie vetrele adiacente ale acestei locuințe; de asemenea, mai ținînd seama că ele se găsesc la 20 cm față de suprafața actuală a solului, nu pare a fi greșit să credem că vetrele au fost construite în același timp și au servit ca vetre auxiliare locuinței

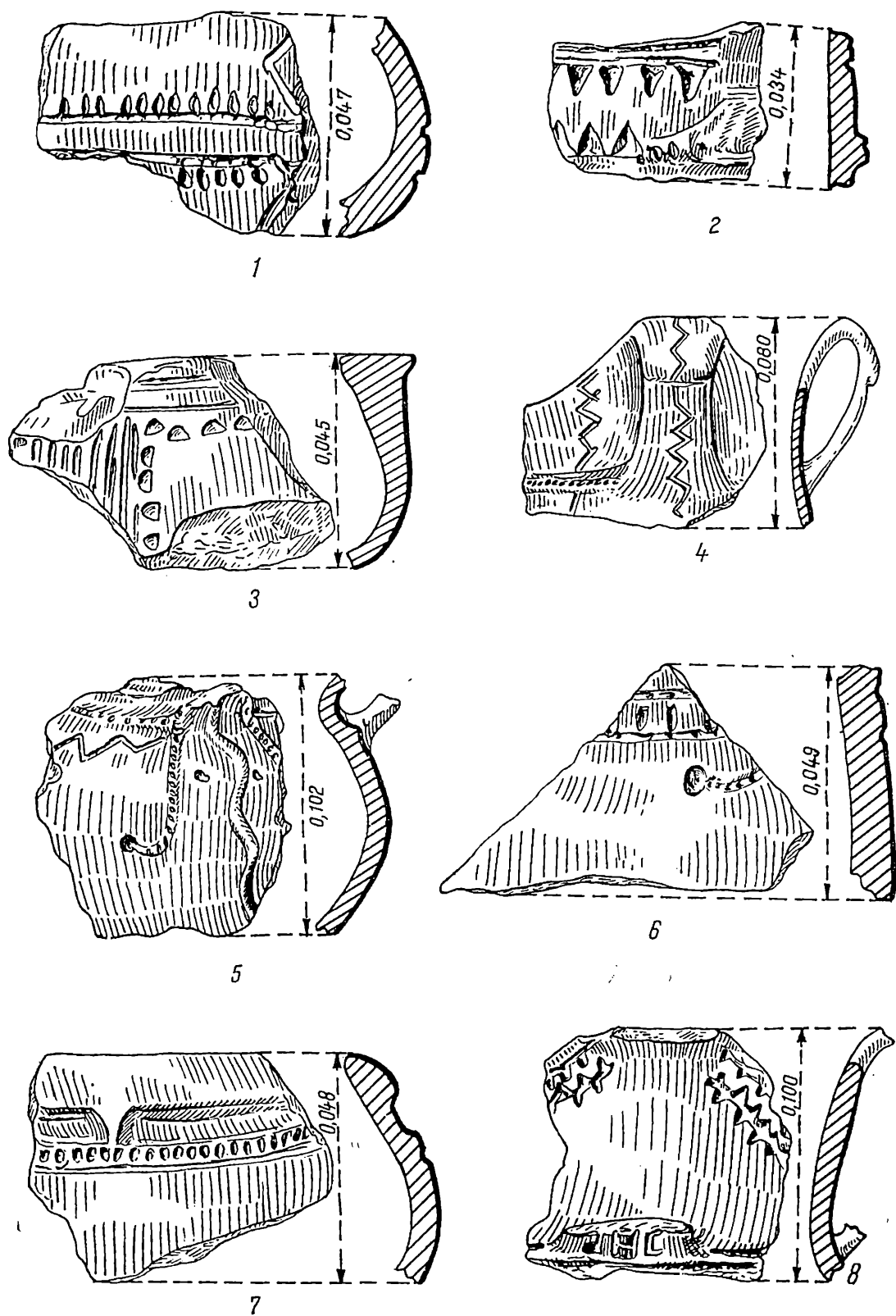

Fig. 30. — Fragmente ceramice aparținând fazei Monteoru I_{ca}.

5; vatra 14 are forma rectangulară cu dimensiunile de $1 \times 0,60$ m; lipiturile sînt friabile, datorită pămîntului galben amestecat cu mult nisip din care sînt constituite și care prin ardere devine sfărîmicios, pînă la pulverizare; vatra a avut o mică gardină din pietre plate și subțiri, din gresie care s-au sfărîmat și apoi s-au

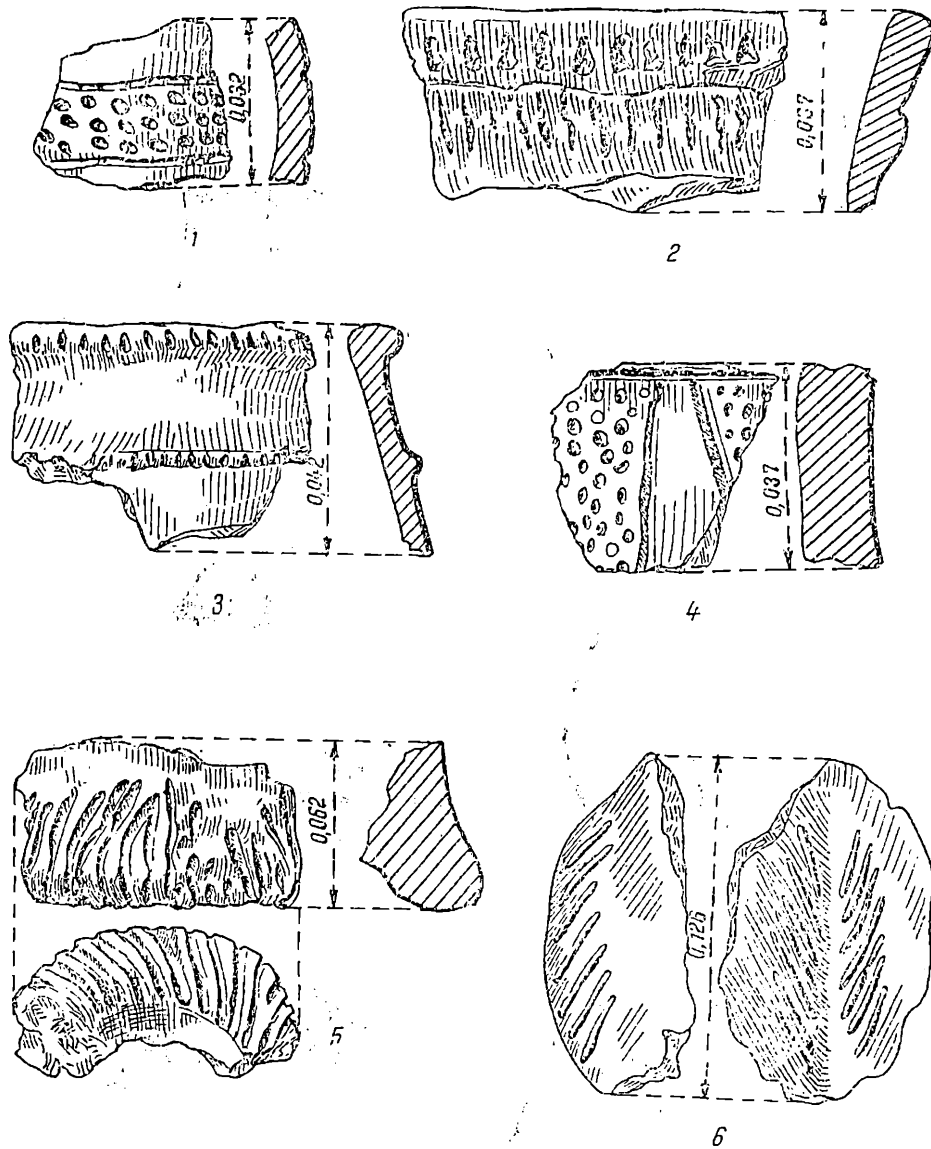

Fig. 31. — Fragmente ceramice aparținînd fazei Monteoru Ic₃.

împrăștiat în jurul lipiturilor; vatra 15 este păstrată doar parțial pe o suprafață de $0,30 \times 0,40$ m; se pare că a avut o formă rotundă, iar lipiturile păstrate au aceeași compoziție cu aceea semnalată la vatra 14; în jurul ambelor vetre s-au descoperit cîteva fusaiolă, cozi de lingură și fragmente ceramice Monteoru Ic₂.

Vatra 19 situată pe șanțul IVa; păstrată parțial; lipiturile compacte se găsesc pe o suprafață de $0,40 \times 0,25$ m; adâncimea de 0,30 m de la suprafața actuală a solului; lipiturile sînt lucrate din pămînt galben-brun cu puțin nisip în compoziție, iar arderea la suprafață care a fost foarte puternică a calcinat partea superioară a lipiturilor pe o adâncime de 2 cm (grosimea lipiturilor atîngînd 5 cm); nu s-au identificat nici un fel de amenajări înainte de aplicarea lipiturilor, ele fiind așezate direct pe solul de călcare brun cafeniu. Lîngă vatră a fost descoperită o ceașcă fragmentară Monteoru Ic₂.

c. GROPI CU RESTURI MENAJERE

Cu prilejul săpăturilor s-au identificat 22 de gropi cu resturi menajere aparținînd așezării Monteoru de la Bogdănești. Dintre acestea, 8 conțin un material caracteristic fazei Monteoru Ic₃ și 14 aparțin fazei Monteoru Ic₂.

FAZA MONTEORU Ic₃

Groapa 1 descoperită cu prilejul săpării șanțului I; rotundă; cu profilul în formă de clopot, cu fundul ușor lărgit; dimensiuni: $1,20 \times 1,10$ m; adâncimea 1,20 m de la suprafața actuală a solului; pămîntul de umplutură este în general uniform și constituit din solul cenușiu sau negru cenușiu și numai spre fundul gropii acesta este amestecat cu mult cărbune și cenușă; conținutul este destul de sărac; în afară de cîteva fragmente ceramice lucrate din pastă cenușie cu mult nisip în compoziție, provenind de la cești ornamentate cu cercuri concentrice sau de la torți cu butonași, s-au descoperit pietre de gresie sfărîmate și cîteva oase de animal (fig. 8/4).

Groapa 3 identificată pe șanțul T/13, 50—15; rotundă, dimensiuni: $1,50 \times 1,50$ m; pămîntul de umplutură este uniform-brun cenușiu; conținutul gropii este foarte bogat; ca și în cazul precedent, amintim pietrele de gresie, arse puternic și destul de numeroase, precum și oase de animale (cornute mici). Ceramica, deși fragmentată prezintă o deosebită importanță: astfel pe lîngă fragmentele provenind de la vase-borcan cu buza evazată și marginea crestată, lucrate din pastă fină cenușie, apare și categoria vaselor sac, lucrate din pastă grosolană cu marginea crestată și prevăzute pe umăr cu brîu în relief crestă, de tradiție Foltești II. De asemenea, menționăm ceștile decorate cu cercuri concentrice, alături de acelea ornamentate cu împunsături adînci într-o manieră caracteristică ceramicii aparținînd fazei B a culturii Schneckenberg. Nu mai puțin semnificativ este și faptul că tot aici a apărut și un pahar fragmentar cu corpul cilindric și fundul inelar întîlnit de asemenea în repertoriul formelor din faza Schneckenberg B. În sfîrșit, amintim că în pămîntul de umplutură al acestei gropi împreună cu celelalte fragmente ceramice au fost descoperite cîteva fragmente lucrate din pastă mai moale, cu puțin nisip în compoziție de culoare brun negricioasă și decorate pe fața interioară cu șnur simplu dispus în rețea într-o manieră asemănătoare cu categoria mai puțin numeroasă din faza Monteoru Ic₃, care folosește

decorul în rețea realizat însă prin incizie adâncă. Am insistat asupra inventarului ceramic al acestei gropi întrucât este printre puținele cazuri când se întâlnește ceramica tipică etapei I a fazei Monteoru Ic₃ cu toate caracteristicile lui.

Groapa 6 identificată pe șanțul III; rotundă; cu diametrele de 1,55 × 1,60 m; adâncimea 1,70 m de la suprafața actuală a solului; cu profilul în formă de pungă cu fundul rotunjit și ușor strâns la gură; în pământul de umplutură de culoare brun-cenușie s-au identificat lentile de cărbune alternând cu lentile de cenușă și straturi subțiri de pământ galben brun; la partea superioară a gropii, în pământul de umplutură s-au descoperit câteva pietre de gresie sfărâmate, oase de animal și două cosoare din piatră, fragmentare; restul inventarului constând din ceramică a fost identificat mai ales de la adâncimea de 1,40 până la 1,70 m; fragmentele ceramice provin de la vase-borcan cu corpul drept și buza lățită, prevăzute pe corp cu cercuri concentrice; de asemenea s-au identificat și câteva torți cu butonași, precum și o fusaiolă din lut ars ornamentată cu împunsături dispuse în șiruri verticale.

Groapa 8 identificată pe șanțul T; ușor ovală; dimensiuni: 1,30 × 1,20 m; adâncime 1,20 m de la suprafața actuală a solului; pământul de umplutură este constituit din două straturi distincte: la partea superioară pământ negru cenușiu amestecat cu mici bucăți de cărbune și cenușă, iar la partea inferioară pământ brun gălbui; în afară de pietre și câteva oase de animal amintim că aici s-au descoperit și bucăți de chirpici cu urme de nuiele mai ales în stratul superior. Ceramica nu este prea numeroasă, dar conține forme tipice fazei Monteoru Ic₃. Astfel amintim, cești cu torți cu butonași, borcan cu corpul drept ornamentat cu brîu în relief crestă, fragmente de la castroane, iar ca obiecte menționăm o dăltiță din marnă și un cosor din gresie fragmentar (fig. 10/5).

Groapa 9 identificată cu prilejul săpării casetei A; rotundă; dimensiuni: 1,50 × 1,50 m; adâncime 1,05 m de la suprafața actuală a solului; pământul de umplutură conține 2 straturi distincte: până la adâncimea de 85 cm, pământ negru amestecat cu cioburi și chirpici și apoi un sol cenușiu care conține cărbune amestecat cu cenușă. Materialul arheologic se găsește îndeosebi în stratul inferior și constă din fragmente ceramice lucrate fie din pastă cenușie fină, fie din pastă neagră cu urme de luciu pe ambele fețe; ca forme distingem: cești și vase-borcan ornamentate cu linii în zigzag realizate prin împunsături succesive sau brîu în relief crestă și alveolat. Pe lângă acestea, menționăm că în stratul superior sînt numeroase pietre, iar oasele de animal sînt aproape inexistente în ambele straturi. După inventarul ceramic groapa aparține etapei a II-a a fazei Monteoru Ic₃ (fig. 8/3).

Groapa 10 identificată pe șanțul T; ovală; dimensiuni: 1,80 × 1,30 m; adâncimea 1,40 m de la suprafața actuală a solului; groapa are profilul alveolar ca și acelea care aparțin fazei Monteoru Ic₂; pământul de umplutură este dispus în straturi: la partea superioară se găsește un nucleu compact de arsură și cărbune amestecat cu chirpici, urmează apoi un strat cenușiu amestecat cu cărbune și cenușă și, în sfîrșit, lentile compacte de cenușă alternând cu lentile de cărbune. Fragmentele ceramice sînt numeroase, dar în general atipice. Totuși câteva fragmente decorate cu incizii întrerupte sau cu marginea lățită și crestată ne dau îndiciei că această groapă aparține fazei Monteoru Ic₃ (fig. 8/6).

Groapa 14 identificată pe șanțul transversal; ovală; dimensiuni: 1,50 × 1,20 m; adâncimea 2,10 m de la suprafața actuală a solului; cu profil cilindric;

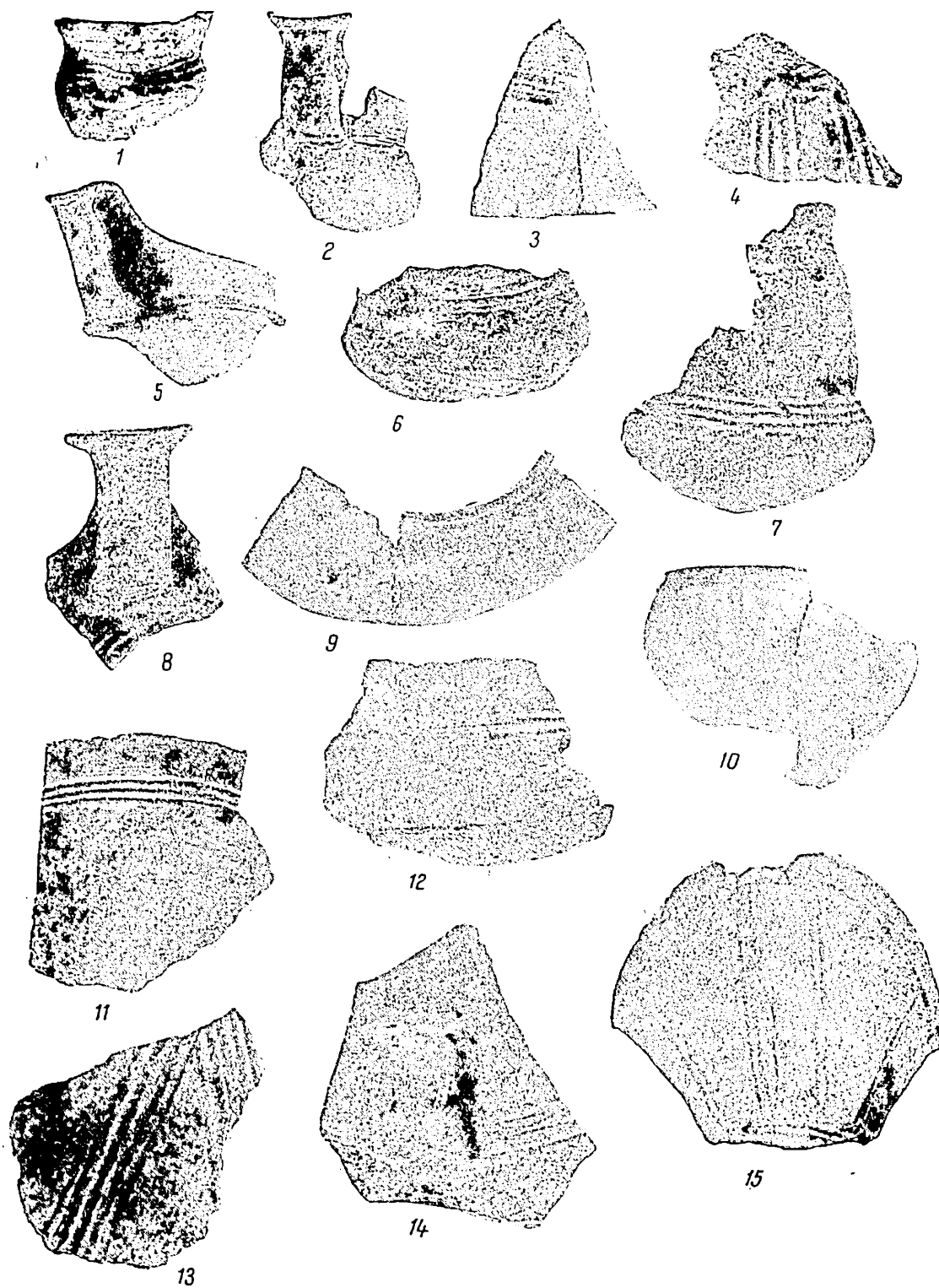

Fig. 32. — Fragmente ceramice aparținind fazei Monteoru I_{c2}. (cca 1/3 m. nat.)

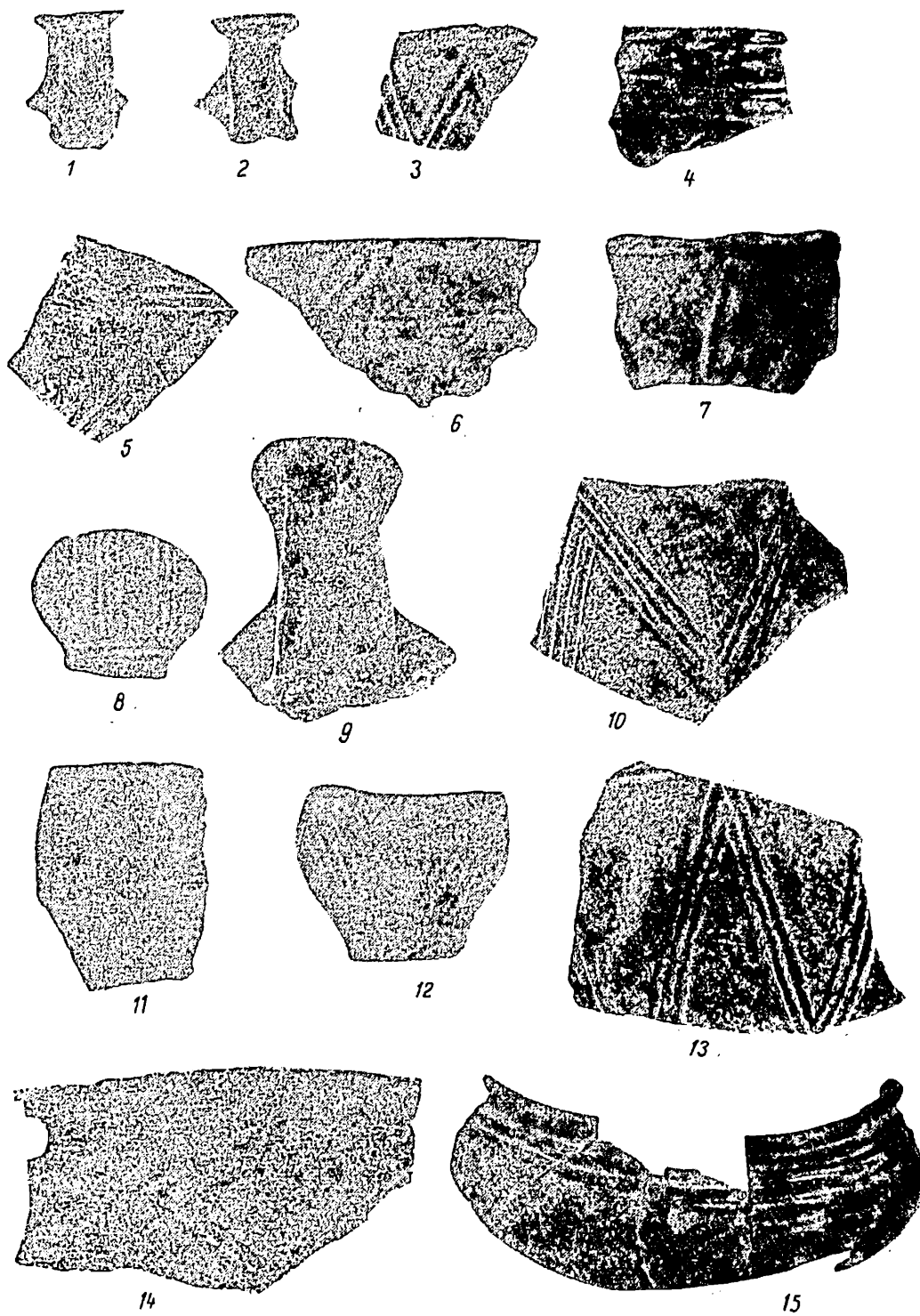

Fig. 33. — Fragmente ceramice aparținind fazei Monteoru I_{cu}. (cca 1/3 m. nat.)

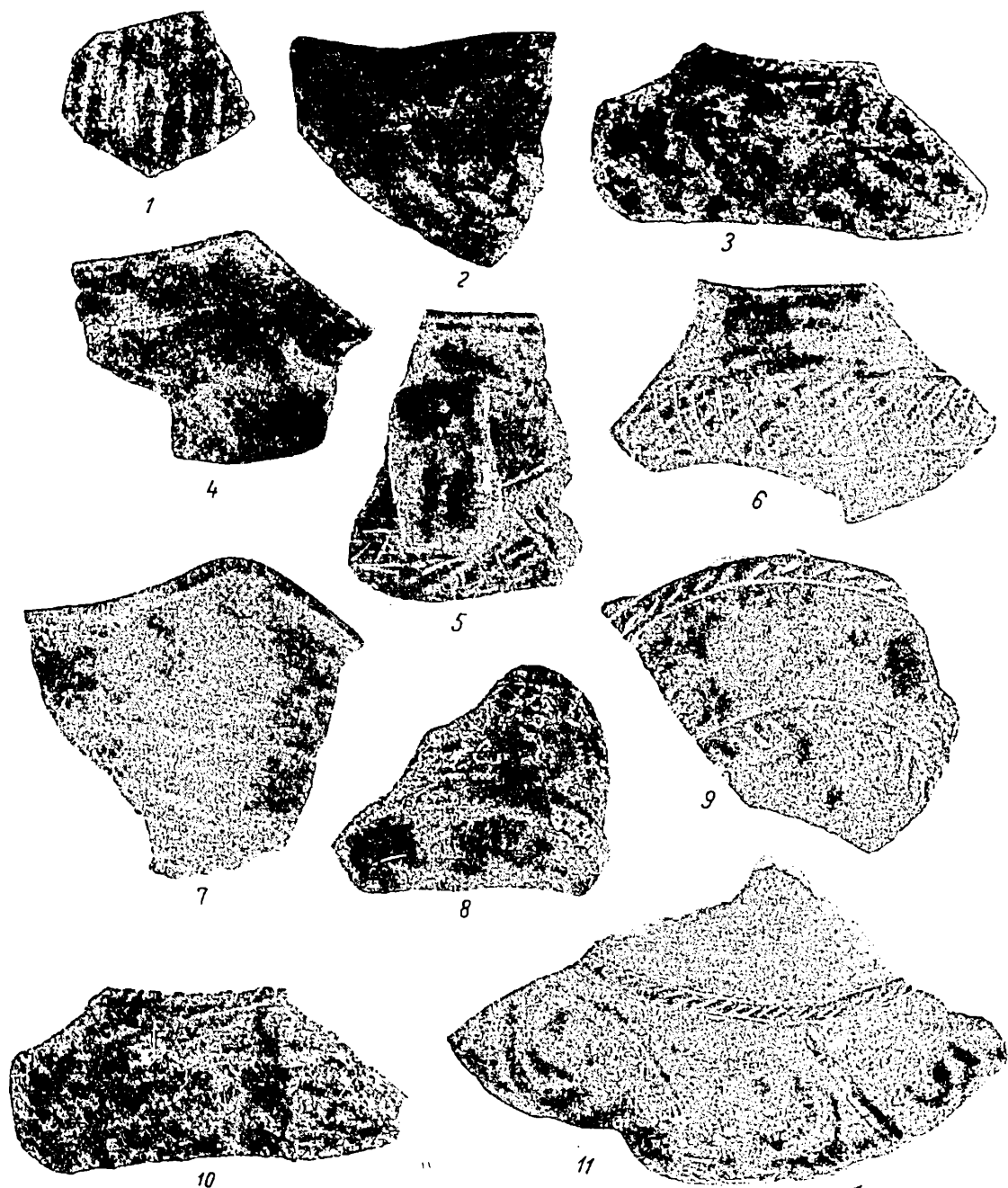

Fig. 34. — Fragmente ceramice Wietenberg descoperite în așezarea Monteoru I_{ca}. (cca 1/3 m. nat.).

pământul de umplură este uniform și constituit din solul brun-cenușiu amestecat cu pământ galben brun. Materialul arheologic este foarte puțin, dar cele câteva fragmente ceramice sînt deosebit de importante prin noutatea decorului. Astfel, pe lângă torți prevăzute cu butonași și câteva fragmente decorate cu cercuri concentrice a apărut o ceașcă fragmentară al cărei decor realizat din in-

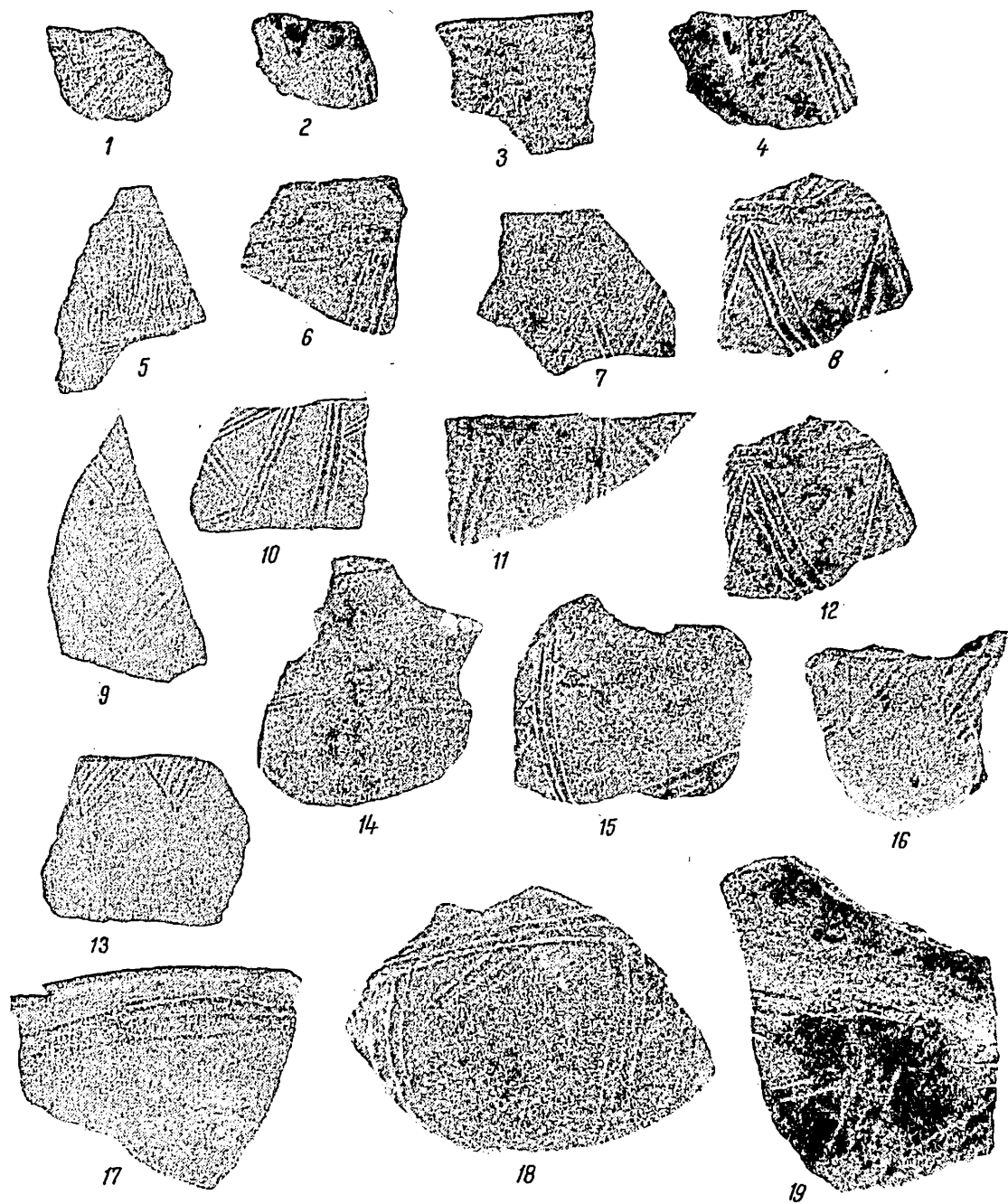

Fig. 35. — Fragmente ceramice de tip Costișa și Wietenberg descoperite în așezarea Monteoru Ic₂. (cca 1/3 m. nat.)

cizii asociate cu împunsături adânci par să realizeze o figură umană mult stilizată. Pe lângă acest ornament apare aici și maniera de a se folosi triunghiuri umplute cu împunsături. Prin inventarul ei groapa aparține etapei I a fazei Monteoru Ic₃ (fig. 10/3,28/13).

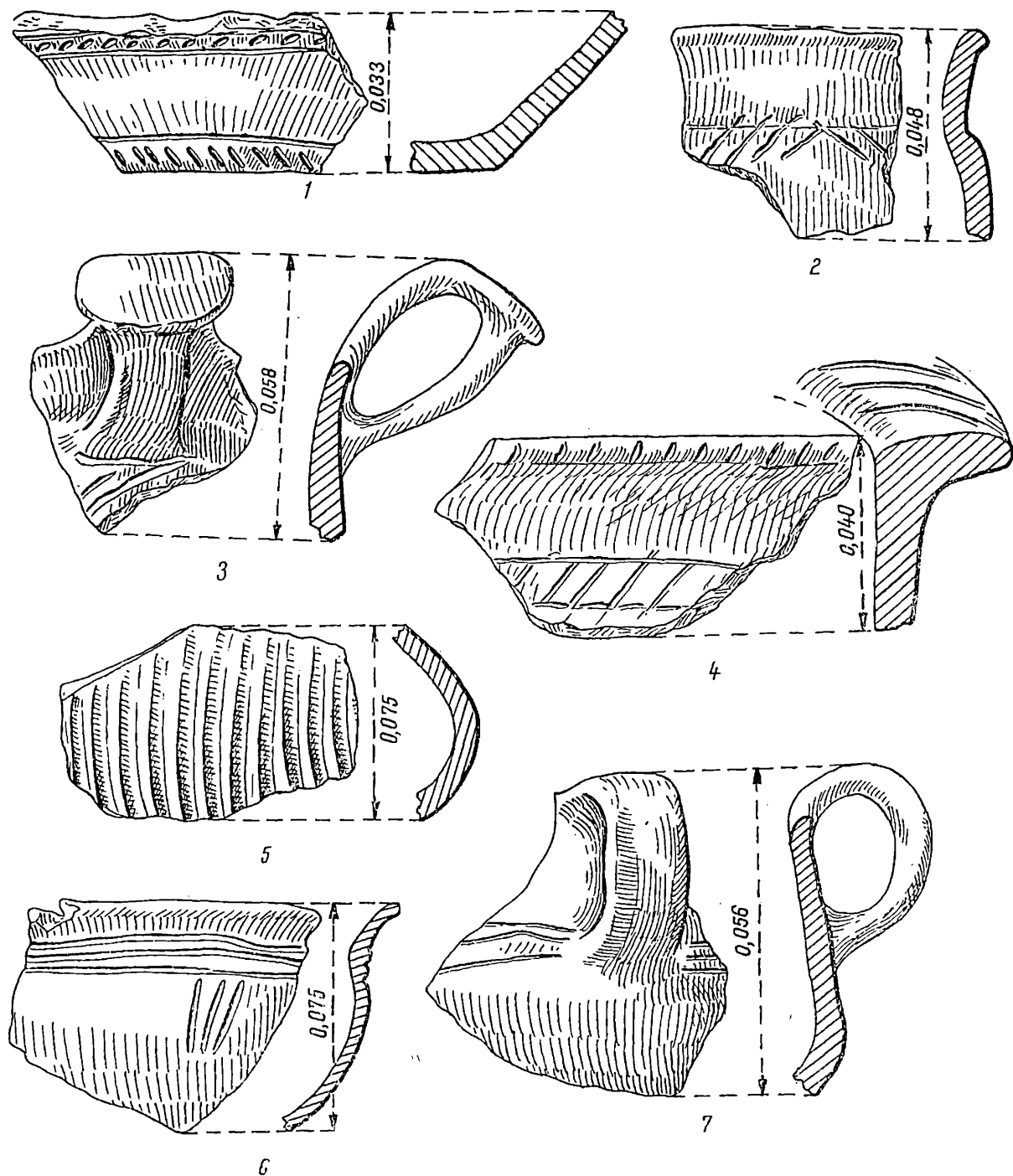

Fig. 36. — Fragmente ceramice Monteoru I₀₂ și de tip Costișa și Wietenberg descoperite la Bogdănești.

Groapa 17 constituie împreună cu gropile 16 și 18, complexul de gropi care se suprapun, identificate cu prilejul săpării casei 3; de formă ovală; cu profilul în formă de sac; pământul de umplură uniform și constituit din sol brun negricios sau cenușiu; în afară de pietre de gresie sau câteva pietre de râu sfărâmate

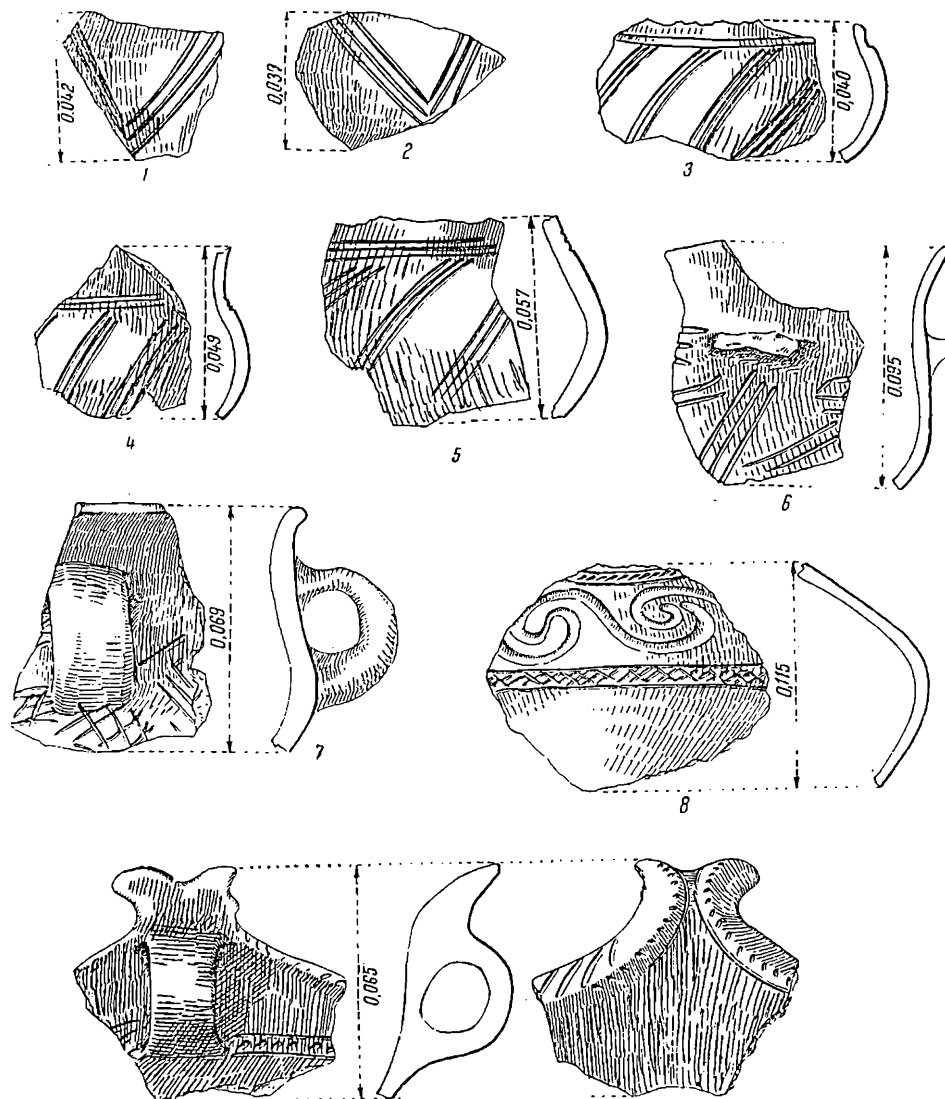

Fig. 37. — Fragmente ceramice Monteoru I_{c2} și de tip Costișa și Wietenberg descoperite la Bogdănești.

s-au identificat și bucăți mărunte de chirpici; inventarul este foarte sărac, dar foarte semnificativ pentru înțelegerea trăsăturilor etapei I a fazei Monteoru I_{c3} . Astfel, apar fragmente ceramice lucrate din pastă aspră, cu mult nisip în compoziție, de culoare brun șocolatie sau brun cărămizie, cu luciu puternic pe fața exterioară și decorate cu șnur simplu dispus în triunghiuri cu cîmpul hașurat oblic

sub care se găsește de asemenea realizată în șnur o bandă constituită din trei linii și apoi o bandă groasă în interiorul căreia sînt dispuse oblic linii realizate din șnur simplu. Aceste fragmente provin fie de la cești cu corpul globular, fie de la căni în formă de askos, care se întîlnesc în faza Schneckenberg B, cu deosebirea că aci

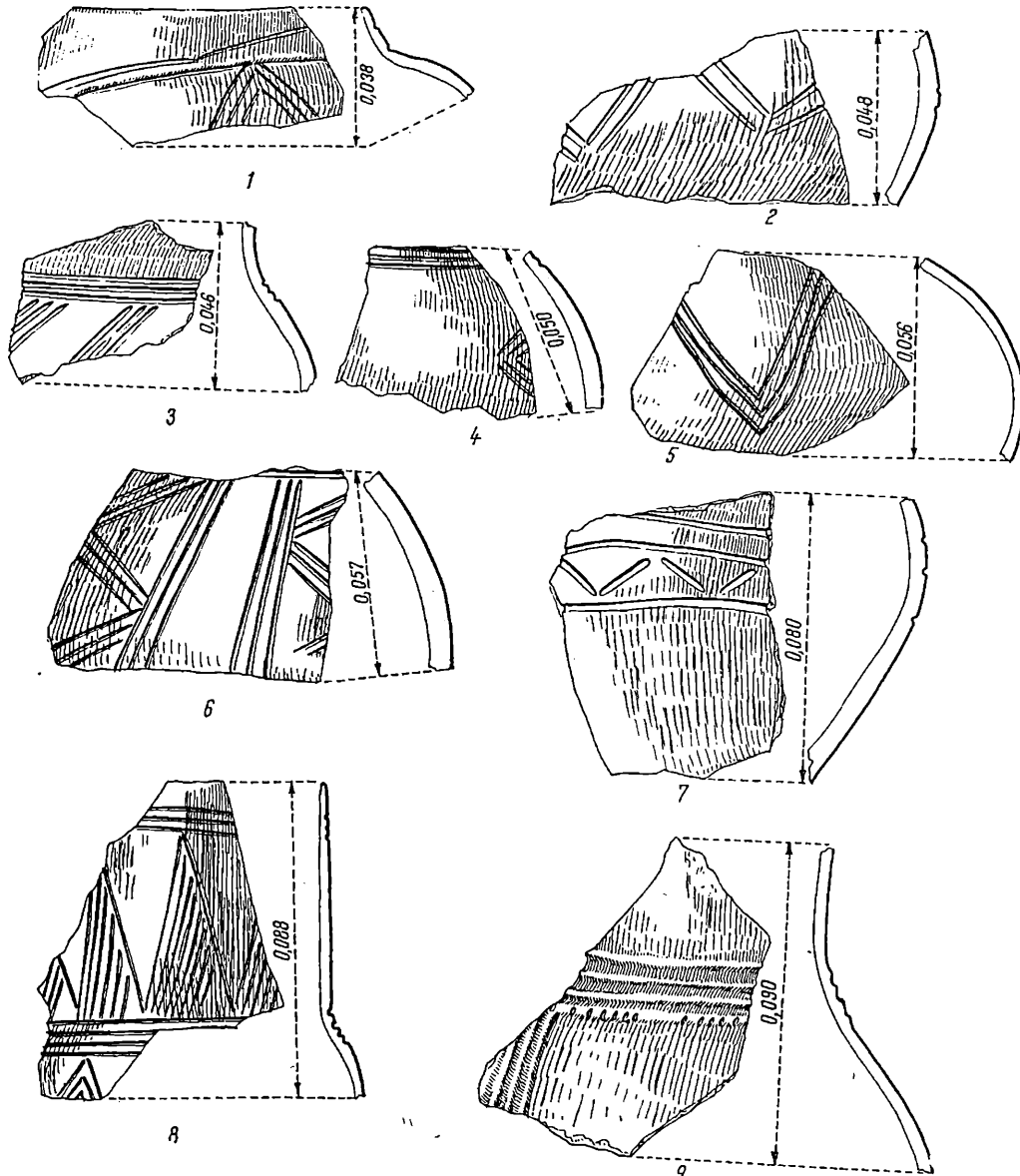

Fig. 38. — Fragmente ceramice Monteoru I_{c2} și de tip Costișa și Wietenberg descoperite la Bogdănești.

nu sînt ornamentate. Alături de aceste fragmente s-au descoperit torți tubulare sau în bandă și decorate cu șnur, fragmente provenind de la castroane cu corpul ușor rotunjit și ornamentate cu cercuri concentrice, sau de la cești decorate pe umăr cu incizii asociate cu împunsături succesive. De asemenea, în pămîntul

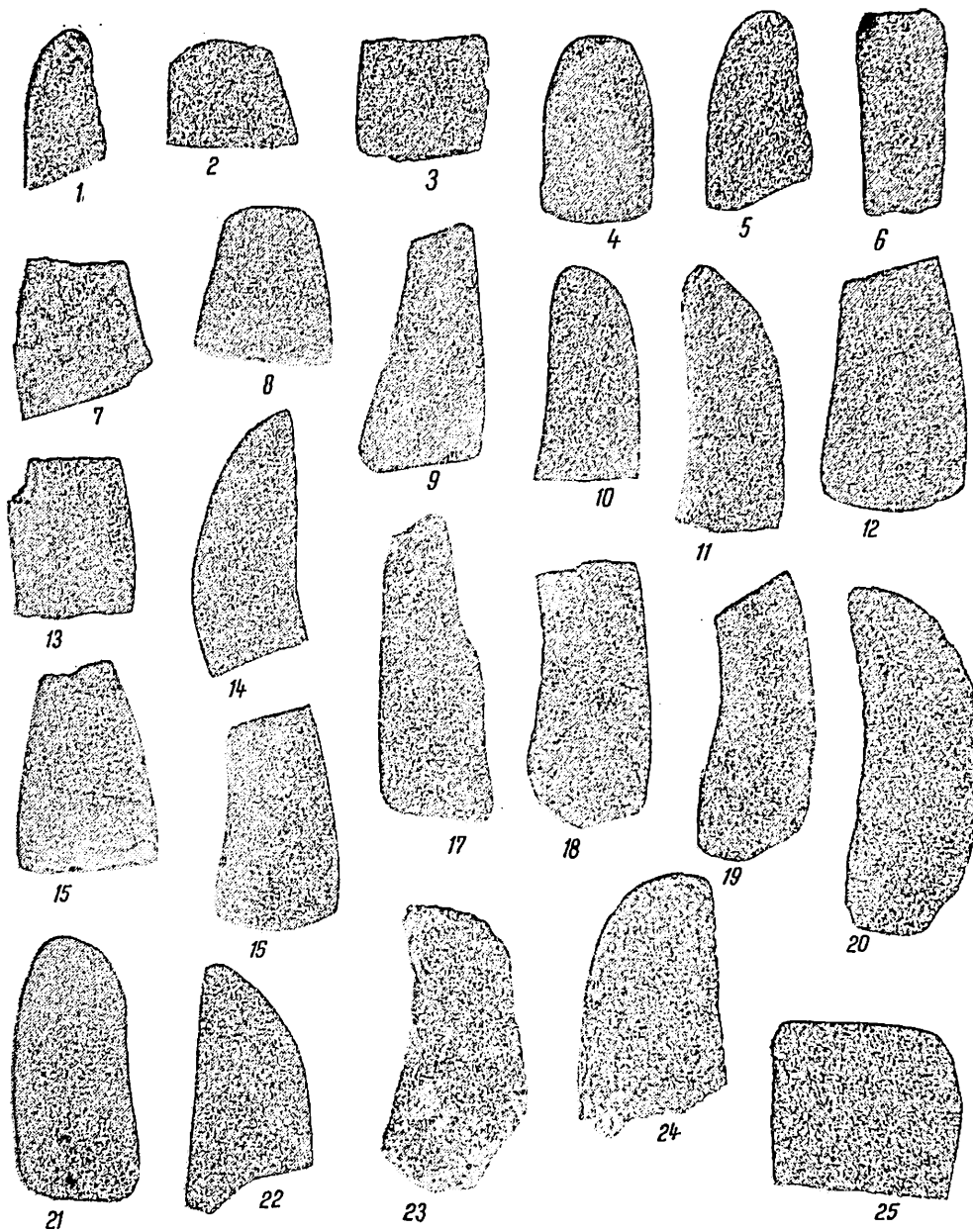

Fig. 39. — Unelte din piatră descoperite în așezarea Foltești II (4, 6, 8–9, 13, 17) și Monteoru (1–3, 5, 7, 10–12, 14–16, 18–25) (cca 1/4 m. nat.).

de umplutură din zona inferioară a gropii s-au identificat fragmente provenind de la cești decorate cu arcuri de cerc cu capetele în jos și terminate cu o alveolă și un pahar cu corpul cilindric decorat cu benzi unghiulare dispuse orizontal și asociate cu benzi incizate dispuse vertical. Inventarul acestei gropii, ca și cel al gropii nr. 3 sprijină ipoteza potrivit căreia în etapa I a fazei Monteoru Ic₃, reper-

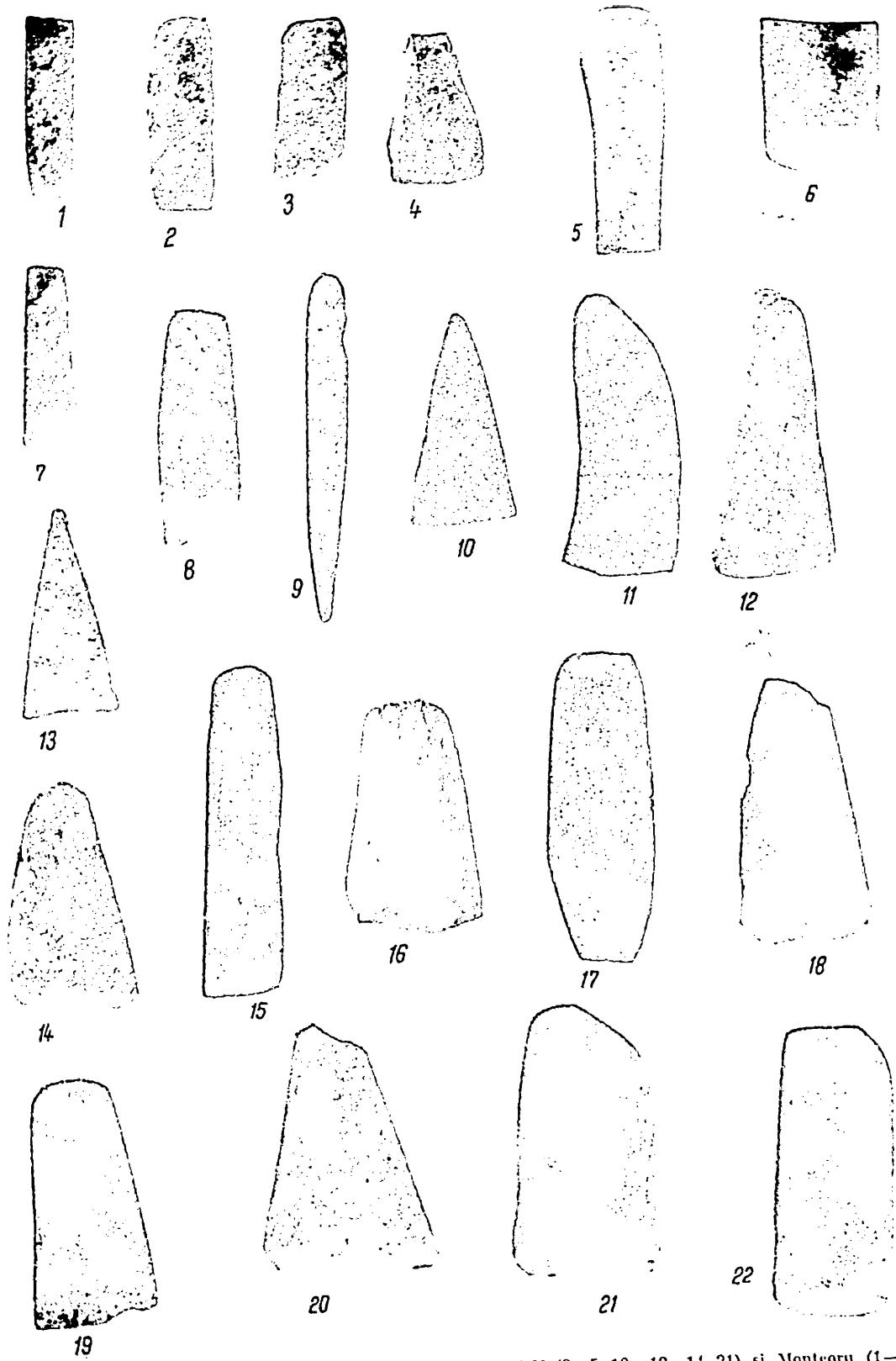

Fig. 40. — Unelte de piatră descoperite în așezarea Foltești II (3-5, 10, 12-14, 21), și Monteoru (1-2, 6-9, 11, 15-20, 22) (cca 1/3 m. nat.).

Fig. 41. — Unelte descoperite în așezarea Foltești II (1, 3, 11, 14) și Monteoru (2, 4–10, 12–13, 15–17) (cca $\frac{1}{3}$ m. nat.).

toriul ceramic conține forme asemănătoare acelor specifice fazei Schneckenberg B, precum și maniera decorativă realizată prin șnur simplu, alături de repertoriul de forme și motive decorative caracteristice culturii Monteoru (fig. 8/7; 10/8).

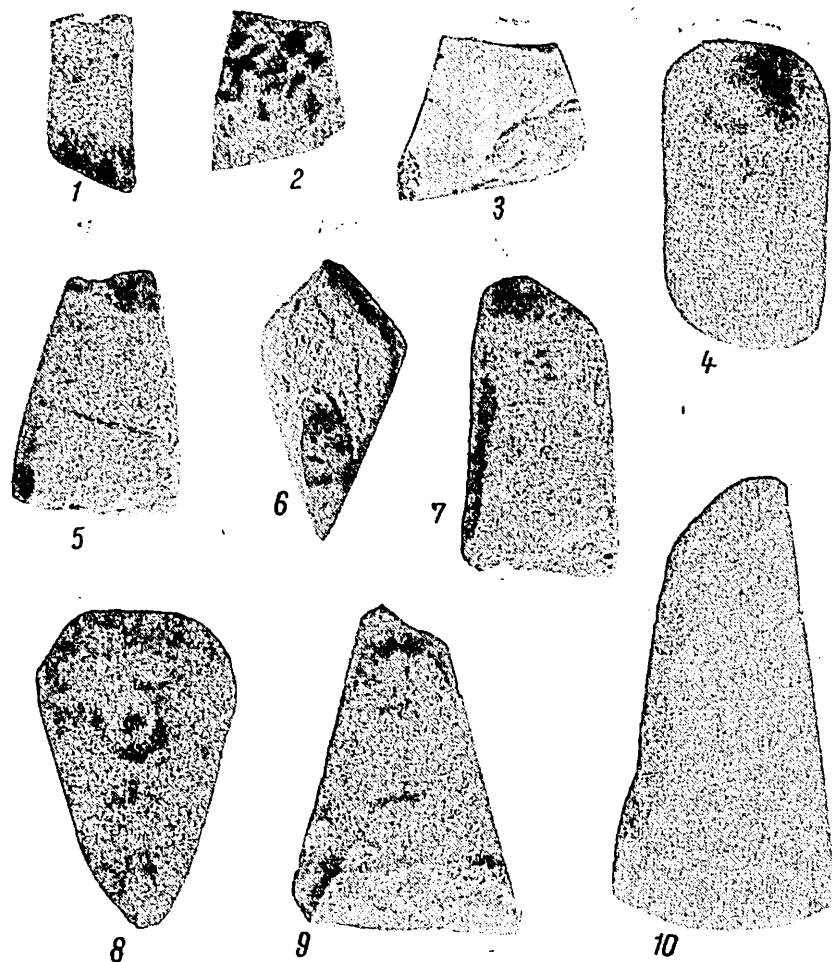

Fig. 42. — Unelte descoperite în așezarea Foltești II (1—4, 6, 9) și Monteoru (5, 7—8, 10) (cca 1/3 m. nat.).

FAZA MONTEORU Ic₂

Groapa 2 identificată pe șanțul I; ovală; dimensiunile 1,40 × 1,10 m; cu profilul în formă de clopot ușor cotlonită și lătită la bază; adâncime 0,95 m de la suprafața actuală a solului; pământul de umplură brun cafeniu amestecat cu cenușă și cărbune este depus uniform; inventarul puțin numeros: în afară de câteva pietre și oase de animal au fost descoperite și fragmente ceramice decorate cu linii în relief și care permit totodată încadrarea acestei gropi în faza Monteoru Ic₂ (fig. 8/1).

Groapa 4 identificată pe șanțul T/5—8; rotundă; dimensiuni 0,95 × 1 m; adâncimea 0,75 m de la suprafața actuală a solului; cu profil alveolar; pământul

de umplutură uniform brun-negricios, ușor tasat; inventarul este foarte bogat dacă ținem seama de dimensiunile ei. Au apărut astfel, fragmente lucrate din pastă fină de culoare brun-cărămizie sau brun-șocolatie provenind de la vase tronconice cu buza evazată oblic și decorate cu linii în relief sau de la borcane, prevăzute cu decor din benzi realizate prin linii în relief. În afară de acestea, menționăm și o greutate de lut ars, tronconică, perforată vertical, precum și o lingură fragmentară.

Groapa 5 identificată pe șanțul T/3—5; ovală; dimensiuni: 1,30 × 1,40 m; adâncimea 1,60 m de la suprafața solului; cu profilul în formă de pungă care se lărgeste mult la bază; pământul de umplutură este depus în straturi, îndeosebi la partea inferioară, unde se constată mai întâi un strat compact de chirpici mărunți sub care se găsește o depunere de cenușă și o lentilă de pământ galben amestecat cu cenușă și cărbune; la partea superioară, pământul brun conține chirpici, pietre, cărbune, cenușă și oase de animale. Chirpicii constituiți din pământ galben nisipos aplicat pe nuiele groase sînt arși ulterior foarte puternic. De asemenea, printre bucățile de chirpici s-au identificat și lipituri provenind de la vetrele care s-au deteriorat și la care se observă, pe partea inferioară, urma fragmentelor ceramice sau a prundișului pe care fuseseră aplicate inițial. Pietrele de gresie descoperite în groapă, sînt arse puternic și sfărîmate. În comparație cu dimensiunile gropii, inventarul propriu-zis este sărac, dar variat în ceea ce privește repertoriul formelor ceramice și al motivelor decorative aplicate pe acestea. Astfel, menționăm, fragmente provenind de la vase-borcan sau de la vase tronconice cu buza lățită și evazată oblic decorate cu linii în relief dispuse în benzi orizontale sau cu linii în relief încadrate de pastile aplicate în șir orizontal. Alături de acestea apar fragmente provenind de la străchini decorate cu linii incizate dispuse în rețea (nu este o incizie propriu-zisă, ci mai degrabă o „dîră” lăsată de un bețișor cu capătul tăiat). Profilul și decorul acestei străchini este asemănător cu acela întîlnit la o categorie de vase aparținînd culturii Wietenberg. Materialul arheologic nu ne permite să încadrăm însă cu certitudine această groapă în etapa a II-a fazei Monteoru Ic.

Groapa 7 identificată pe șanțul T; de dimensiuni mici, rotundă, cu profilul alveolar; pământul de umplutură uniform brun negricios. Conținutul este bogat față de dimensiunile gropii și constă mai ales din fragmente ceramice lucrate din pastă fină, de culoare brun șocolatie sau neagră și cu puternic luciu pe ambele fețe. Ca forme menționăm fragmentele provenind de la cești cu corpul globular, decorate cu linii în relief la linia de demarcare dintre gît și corp, sau borcane cu buza evazată oblic prevăzute pe umăr cu briu în relief. În rest, materialul arheologic este aproape inexistent (amintim doar cîteva oase de animal și pietre de gresie sfărîmată (fig. 10/5).

Groapa 11 identificată pe șanțul IV B, rotundă, cu profilul alveolar a cărei adâncime nu depășește 1 m de la suprafața actuală a solului; pământul de umplutură este omogen, de culoare neagră-cenușie și conține bucăți mici de chirpici sau pietre, îndeosebi spre fundul gropii, unde solul negru este amestecat și cu pământ galben-brun. Inventarul propriu-zis al gropii constă din fragmente ceramice neîntregibile, dar foarte interesante prin motivele decorative. Astfel, s-a observat că majoritatea provine de la cești sau amfore prevăzute cu linii în relief dispuse orizontal, în romburi sau benzi unghiulare asociate cu grupe de mici proeminențe.

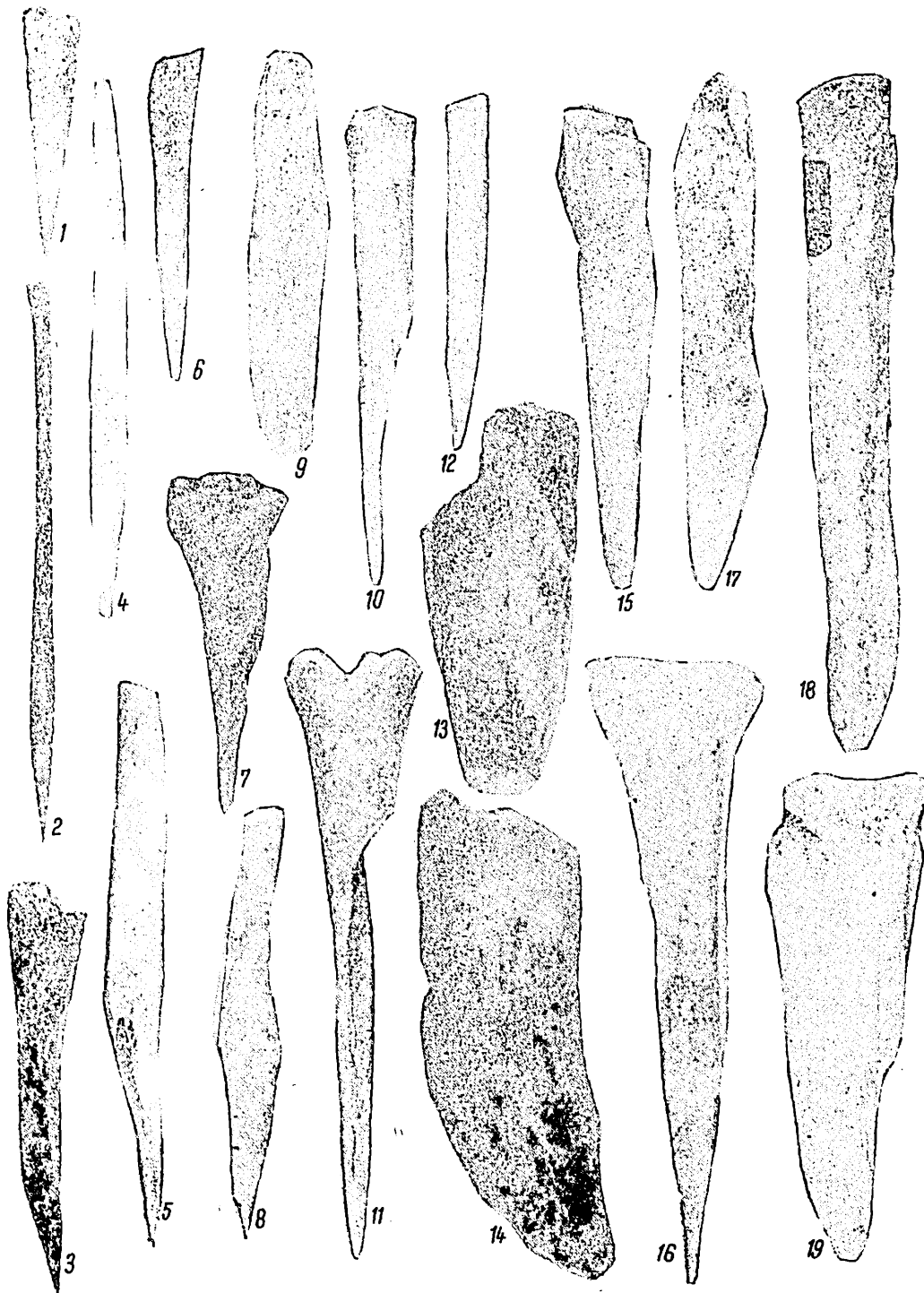

Fig. 43. — Unelte de os descoperite în așezarea Foltești II (6, 10, 17, 19) și Monteoru (1—5, 7—9, 11—16, 18) (cca $\frac{1}{2}$, m. mat.).

Fig. 44. — Unelte de os descoperite în așezarea Foltești II (3—4, 9—10, 15) și Monteoru (5—8, 11—14, 16—18) (cca $\frac{1}{2}$, m. nat.).

Alături însă de aceste motive decorative apar și fragmente ceramice la care decorul în relief este transpus în incizie fină. De asemenea, menționăm și faptul că în pământul de umplură au apărut pentru prima oară, într-o groapă cu resturi menajere, numeroase fusaiole din care unele sînt ornamentate cu linii în relief dispuse vertical. Caracteristicile ceramicii descoperite în această groapă ne permit încadrarea ei în etapa a II a a fazei Monteoru Ic₂; amintim de asemenea și fragmente ceramice de tip Wietenberg (fig. 36/4).

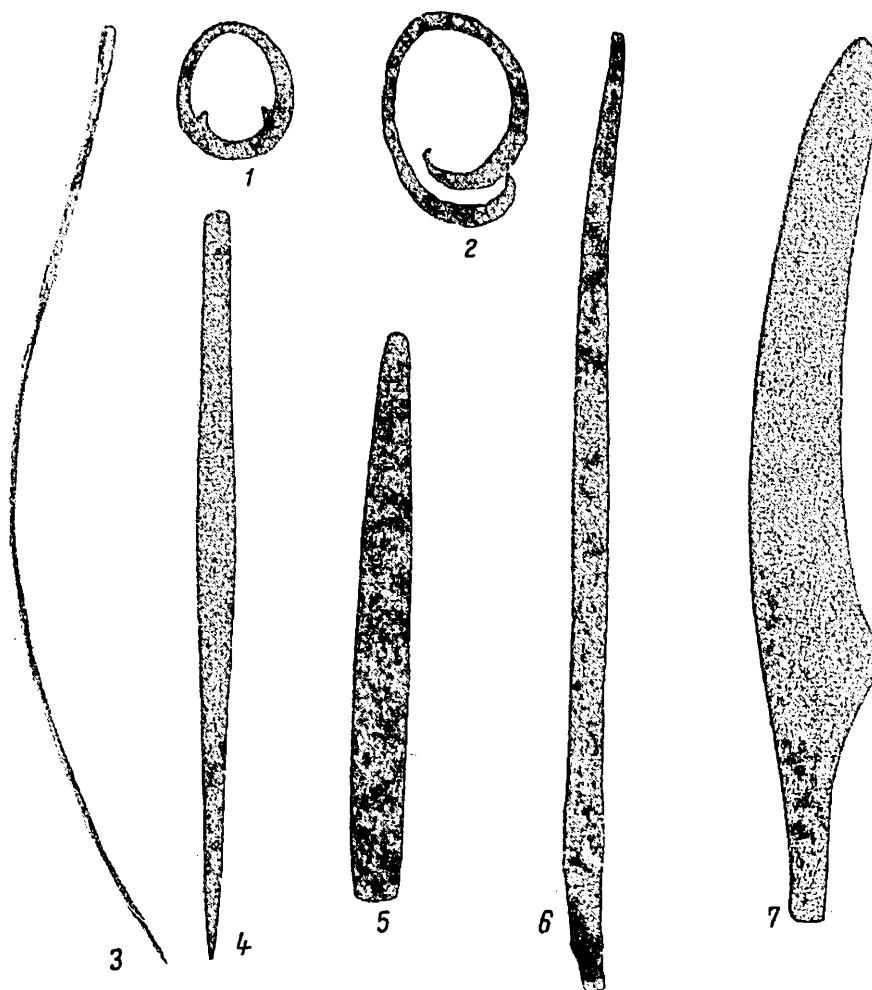

Fig. 45. — Obiecte de podoabă și unelte din metal descoperite în așezarea Monteoru de la Bogdănești (1/1).

Groapa 12 se întretaie cu *groapa 11*; ea aparține însă aceleiași etape, a doua, a fazei Monteoru Ic₂. Probabil, că la început s-a intenționat să se lărgescă *groapa 11*, dar ulterior s-a săpat și s-a adîncit noul sector al gropii 11 încît s-a transformat într-o *groapă de sine stătătoare*; forma ovală; dimensiuni 1,80 × 1,45 m; pământul de umplură este uniform brun-negricios. Spre deosebire de alte gropi, aici s-au identificat numeroase fragmente ceramice din care multe sînt întregibile. Menționăm astfel, două cești cu torți supraînălțate prevăzute cu șa și prag, decorate

cu linii în relief pe umăr, fragmente de castroane tronconice cu buza lățită oblic și ornamentate cu grupe de linii în relief dispuse unghiular sau vertical, fragmente provenind de la amfore ornamentate cu linii în relief dispuse în registre horizontale în interiorul cărora se aplică romburi sau benzi oblice alternând cu grupe de proeminențe, realizate de asemenea din linii în relief. Amintim în mod deosebit că printre fragmentele ceramice, a apărut pentru prima oară într-o groapă cu resturi menajere și un vas de ofrandă fragmentar, ornamentat la partea superioară cu linii în relief dispuse vertical. În afară de acestea constatăm câteva fragmente de cești la care ornamentul obișnuit în relief a fost transpus în incizie. Nu mai puțin semnificativ este și faptul că s-au identificat boluri decorate cu incizii dispuse în rețea asemănătoare acelor care se întâlnesc în cultura Wietenberg. După inventarul ceramic groapa 12 se încadrează în etapa I a fazei Monteoru Ic₂ (fig. 10/9; 34/6).

Groapa 13 identificată pe șanțul VII b/32—34; rotundă; dimensiuni; 0,75 × 0,80 m; adâncime 1,20 m de la suprafața actuală a solului; cu profilul în formă de pungă ușor strânsă la gură; spre fundul gropii, în profil, unul din pereți devine oblic, iar cel opus se cotlonește ușor; pământul de umplutură este omogen, brun-negricios, cu slabe urme de cenușă. Inventarul este sărac; în afară de pietre mărunte arse și bucăți mici de chirpici, au apărut și fragmente ceramice provenind de la cești cu torți cu șa și prag, precum și un fragment de cosor de gresie, două cozi de lingură și trei fusaiole. Prin inventarul ei groapa se încadrează în etapa I a fazei Monteoru Ic₂ (fig. 8/2; 10/4).

Groapa 15 identificată pe șanțul VII b/19—20; este în fond o simplă alveolare cu diametrele de 1 × 1 m și adâncimea de 0,60 m de la suprafața actuală a solului; pământul de umplutură ușor cenușiu conține câteva fragmente ceramice decorate cu linii în relief și care permit încadrarea gropii în faza Monteoru Ic₂ (fig. 8/5; 10/6).

Groapa 16 împreună cu groapa 17 și 18 formează grupul gropilor suprapuse; ea se caracterizează prin material aparținând fazei Monteoru Ic₂; de formă rotundă cu profilul alveolar și cu un pământ de umplutură brun cafeniu (fig. 8/7; 10/8).

Groapa 19 descoperită cu prilejul săpării șanțului IX; forma ovală; dimensiuni 1,50 × 1,20 m; adâncime 2,10 m de la suprafața actuală a solului; pământul de umplutură este depus în straturi: pînă la adâncimea de 60 cm groapa conține solul brun cafeniu, după care urmează un strat negru elisos amestecat cu chirpici și pietre; în pământul de umplutură s-au identificat și câteva oase de animal (cornute mici); inventarul propriu-zis este destul de bogat mai ales la partea superioară a gropii și constă din fragmente ceramice din care unele sînt parțial întregibile; astfel, menționăm cești prevăzute cu torți trase din buza vasului, cu șa și prag, ornamentate cu linii în relief la linia de demarcare dintre gît și umăr, precum și vase de provizie ornamentate de asemenea cu linii în relief sau castroane cu corpul tronconic prevăzute cu torți tubulare trase din buza vasului și ornamentate cu linii în relief; în mod deosebit amintim că în această groapă s-au descoperit cinci greutăți de lut ars, piramidale, cu marginile crestate, depuse chiar pe fundul gropii; după inventarul ceramic groapa aparține etapei I a fazei Monteoru Ic₂ (fig. 10/1).

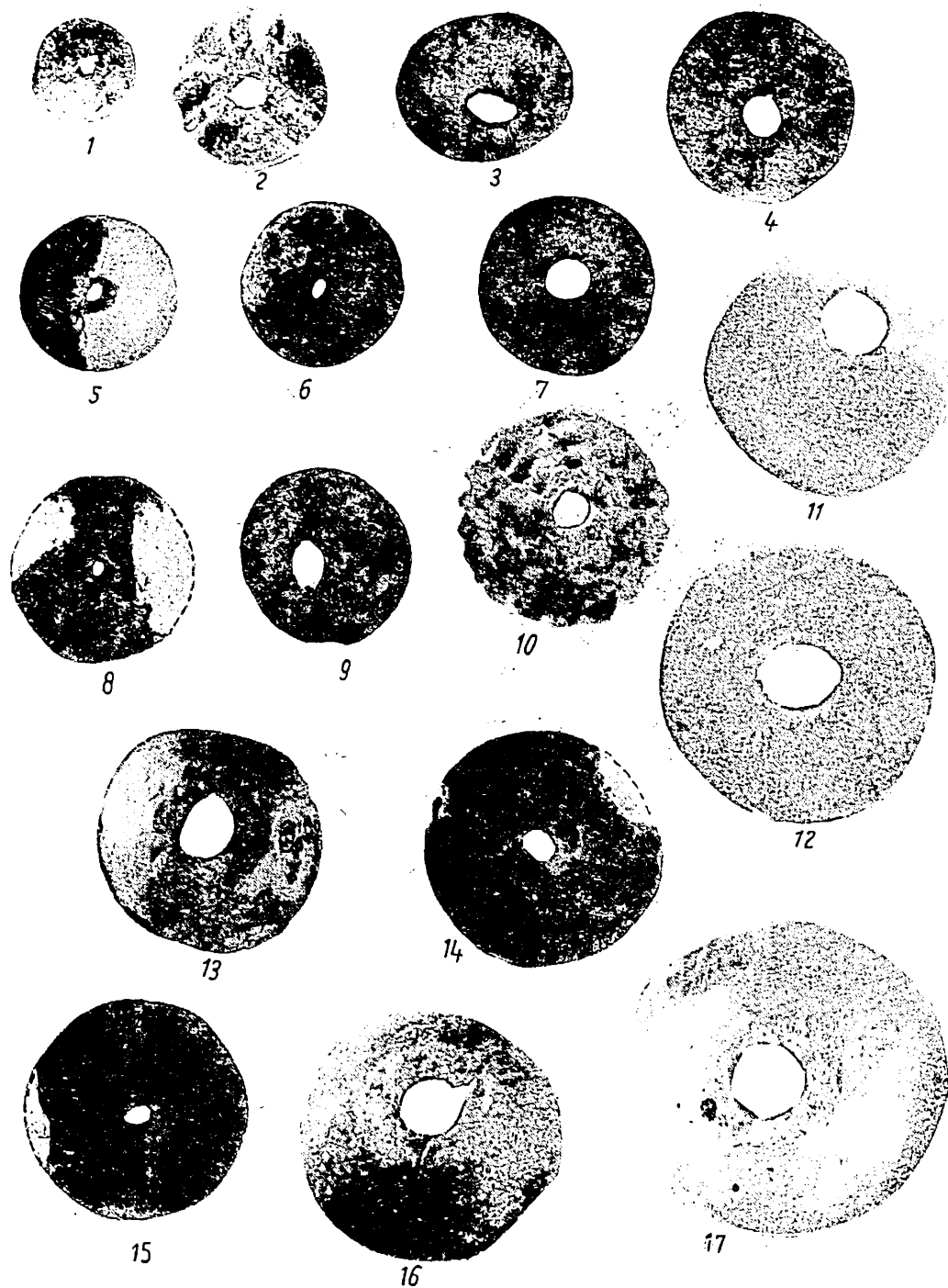

Fig. 46. -- Fusaiole lucrate din lut ars descoperite în așezarea de la Bogdănești (1/1).

Groapa 20 identificată de asemenea cu prilejul săpării șanțului IX și în imediata apropiere a gropii 19 (la circa 4 m nord); forma ovală; dimensiuni 1,20 × 1,30 m; adâncimea 1,80 m de la suprafața actuală a solului; ca și în cazul precedent pământul de umplură este depus în straturi: pînă la adâncimea de 75 cm, sol negru cafeniu cu nuanțe cenușii și apoi straturi de cărbune și cenușă alternînd cu pământ negru clisos; în pământul de umplură s-au identificat îndeosebi bucăți de chirpici arși puternic, dar la care se păstrează, pe fața interioară urmele de nuiile subțiri, precum și pietre de gresie arse de asemenea foarte puternic; fragmentele ceramice identificate mai ales la partea superioară a gropii sînt foarte puține și în general atipice; totuși, cîteva ornamentate cu linii în relief ne permit să încadrăm această groapă în faza Monteoru Ic₂ (fig. 10/2).

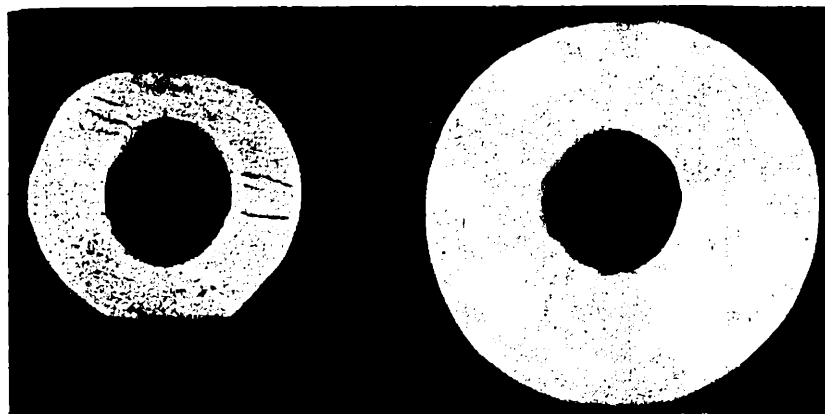

Fig. 47. — Catarames din os descoperite în așezarea de la Bogdănești (1/1).

Groapa 21 identificată de asemenea cu ocazia săpării șanțului IX; se află în apropierea gropii 20; ovală; dimensiuni 1,20 × 1 m; adâncimea 1,70 m de la suprafața actuală a solului; ca și în cazul precedent pământul de umplură este depus în straturi; la partea superioară predomină solul negru cafeniu, după care urmează straturi de pământ negru clisos alternînd cu lentile de pământ galben brun și cărbune; inventarul gropii este foarte sărac și constă numai din bucăți de chirpici, pietre și doar cîteva fragmente ceramice aparținînd fazei Monteoru Ic₂ (fig. 10/7).

Groapa 22 identificată de asemenea cu prilejul săpării șanțului IX; este propriu-zis o alveolare a cărei adâncime nu depășește 1,10 m de la suprafața actuală a solului; de formă ovală; dimensiuni 0,80 × 1,10 m; ca și celelalte gropi descoperite pe șanțul IX, constatăm aici că pământul de umplură este depus în două straturi distincte: la partea superioară sol brun cafeniu, iar în zona inferioară pământ brun gălbui amestecat cu cărbune și cenușă; în afară de cîteva fragmente ceramice caracteristice fazei Monteoru Ic₂, groapa nu mai conține nici un fel de inventar.

d. SISTEMUL DE FORTIFICAȚIE

În ceea ce privește sistemul de fortificație trebuie să facem următoarele precizări :

1. Zona situată în apropierea limitei de sud-sud-vest a promontoriului a fost fortificată în epoca bronzului, întrucît, aici pantele „cetățuii” sînt mai puțin abrupte și constituie o cale ușoară de acces în interiorul așezării propriu-zise.

2. Întrucît traseul șanțului de apărare este în linii mari același, atît la începutul epocii bronzului (cultura Foltești II), cît și în vremea purtătorilor culturii Monteoru, s-a considerat că datele amănunțite să fie prezentate împreună cu atît mai mult cu cît într-o secțiune cele două șanțuri de apărare sînt suprapuse.

3. Șanțul de apărare al așezării, aparținînd culturii Foltești II, a fost identificat prin secțiunile IV b și VII b.

4. Șanțurile de apărare suprapuse aparținînd culturii Foltești II și așezării Monteoru au fost descoperite prin săparea șanțului VIII b.

5. Șanțul de apărare, aparținînd fazei Monteoru Ic₂, a fost identificat cu ocazia săpării șanțului T.

6. În plan, traseul celor două șanțuri a fost identificat cu prilejul săpării casetelor 3 și 4 (fig. 9/6).

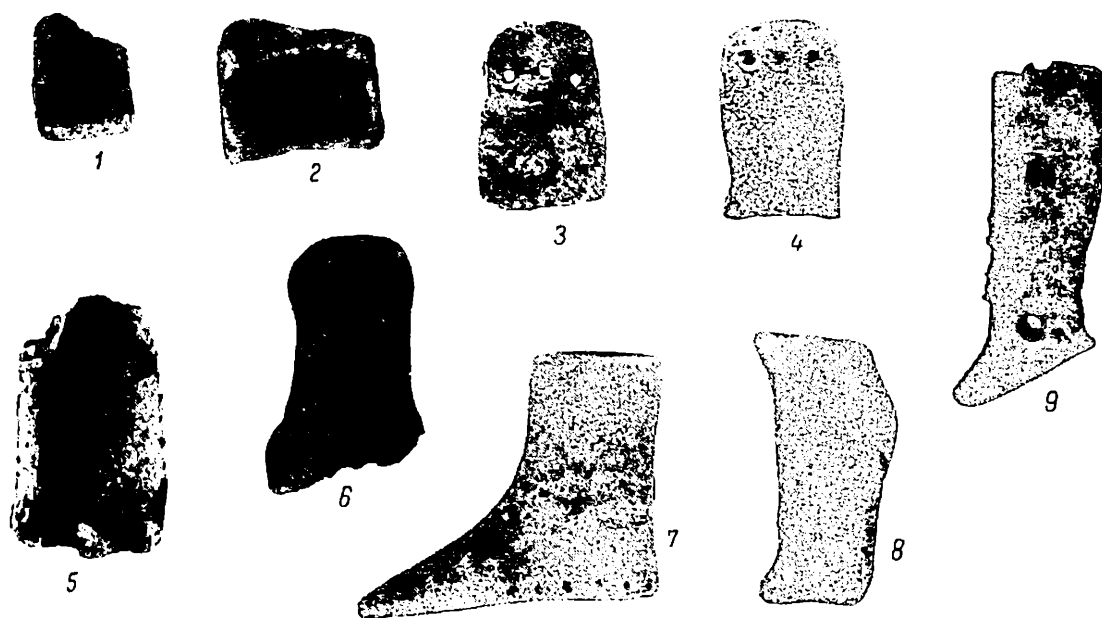

Fig. 48. — Obiecte de cult.

Șanțul IV b/24, 40 m ; orientare : NNE, 300—SSV, 3500 ; de formă conică cu fundul ușor rotunjit ; adîncime 1 m de la suprafața actuală a solului ; lățimea maximă la gură : 1,50 m ; șanțul de apărare a fost ulterior umplut cu un pămînt galben brun cu nuanțe ușor cenușii ; în pămîntul de umplutură s-au identificat fragmente ceramice aparținînd culturii Foltești II, precum și cîteva fragmente provenind de la cești din faza Monteoru Ic₃, identificate la partea superioară a

pământului de umplură; în profil s-a putut determina că acest șanț a fost săpat de la baza nivelului de locuire aparținând culturii Foltești II.

Șanțul VII b/36, 20 m; orientare: NNE, 300 ‰ — SSV, 3500 ‰ în dreptul secțiunii respective profilul șanțului de apărare este pîlnie cu fundul ușor rotunjit; adîncime 1,85 m de la suprafața actuală a solului; lățimea maximă 3 m; pământul de umplură al acestui șanț este galben cenușiu, uniform; în această depunere au fost identificate cîteva fragmente ceramice aparținînd exclusiv culturii Foltești II; de asemenea s-au identificat și cîteva oase de animal, precum și mici pietre de gresie arsă (fig. 9/4). Și în acest caz s-a putut face observația că șanțul de apărare a fost săpat de la baza nivelului brun-gălbui care conține resturile de locuire aparținînd culturii Foltești II.

Șanțul VIII b/20, 20 m; orientare NNE, 330 ‰ — SSV, 3500 ‰; prin această secțiune au fost surprinse cele două șanțuri de apărare aparținînd culturilor Foltești II și Monteoru; a) șanțul de apărare al așezării Foltești II este de formă conică în profil cu fundul mult rotunjit; adîncimea nu depășește 2,25 m de la suprafața actuală a solului; lățimea la gură nu a putut fi stabilită întrucît s-a suprapus șanțul așezării Monteoru Ic₂; pământul de umplură este uniform, galben-brun; în această depunere au fost identificate fragmente ceramice aparținînd culturii Foltești II, precum și cîteva pietre de rîu. b) Șanțul de apărare al așezării din faza Monteoru Ic₂ are profilul în formă de pîlnie, cu fundul mult îngustat și mai

adîncit în solul viu; în profil s-a putut observa clar partea inferioară a celor două șanțuri; probabil că purtătorii culturii Monteoru au destupat parțial șanțul vechii așezări, l-au adîncit și au schimbat traseul așa cum s-a putut observa în plan cu prilejul săpării casei 4, (fig. 9/6), unde s-au putut determina cele două șanțuri paralele în această zonă a așezării, dar foarte apropiate; adîncimea: 3,20 m de la suprafața actuală a solului; lățimea 3 m; pământul de umplură este de culoare brun cenușie amestecat cu cărbune și alternînd cu lentile de pământ galben brun sau cenușă; în depunerea noului șanț s-au identificat fragmente ceramice aparținînd fazei Monteoru Ic₂ (fig. 9/1).

Șanțul T/40 m; orientare NNE, 350 ‰ — SSV, 3750 ‰; în profil, în dreptul secțiunii respective, șanțul este în formă de pîlnie cu fundul mult lărgit; adîncime 3,50 m de la suprafața actuală a solului; lățimea maximă = 3 m; pământul de umplură este depus în straturi: astfel, sub solul negru clisos urmează o depu-

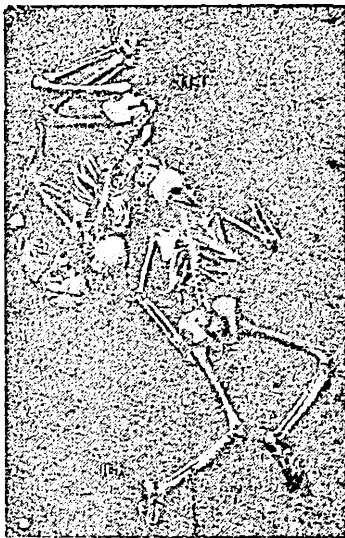

Fig. 49. — Mormîntul colectiv.

nere de pământ brun sub forma unei mici lentile, care acoperă la rîndul ei un strat galben brun conținînd resturi de cărbune, bucăți mici de chirpici și fragmente ceramice. În sfîrșit, pe fundul șanțului s-a identificat o depunere de pământ brun gălbui amestecat cu cărbune; materialul arheologic constînd din fragmente ceramice aparține fazei Monteoru Ic₂; menționăm de asemenea că stratigrafic s-a făcut observația că acest șanț este săpat de la baza nivelului aparținînd fazei Monteoru Ic₂ (fig. 9/5).

c. INVENTARUL STAȚIUNII MONTEORU

1. CERAMICĂ

FAZA MONTEORU Ic₃ — ETAPA I

Ceașcă. Prototipul cel mai des întâlnit și care de altfel constituie o categorie esențială în repertoriul de forme ceramice ale fazei Monteoru Ic₃ este ceașca cu gura largă, corpul rotunjit, fundul marcat printr-o ușoară alveolare dinspre interior spre exterior, sau printr-un motiv decorativ dispus în cerc, prevăzută cu două torți supraînălțate trase din buza vasului și care se arcuiesc ușor sprijinindu-se pe umăr. Torțile din bandă lată și de secțiune rectangulară sau ovoidală sînt prevăzute pe maximum de arcuire cu un butonaș cilindric și mai rar cu o proeminență conică. În ceea ce privește decorul, constatăm că el conține ca notă predominantă „cercurile concentrice” aplicate pe corpul vaselor și realizat din incizie simplă asociată cu incizia sub forma unei roțițe dințate (realizată la rîndul ei, cu ajutorul unui bețișor cu capătul teșit, care printr-o ușoară apăsare succesivă, lasă o „dîră” asemănătoare unei „roțițe”. O notă caracteristică a decorului constă în aceea că este dispus pe corpul vasului, în registre verticale, în interiorul căruia se găsesc cercuri concentrice. Registrele sînt separate între ele prin linii incizate (una sau două) sau realizate prin incizia întreruptă, dispuse în bandă simplă sau zigzag. Cercurile concentrice au ca centru unic o mică alveolare în jurul căreia se trasează cu un bețișor cu capătul teșit, celelalte cercuri (de obicei neegale). Cercul exterior este conturat cu incizie întreruptă. În interior, se aplică uneori pe diametrul orizontal, două-trei alveole. În afară de acest motiv decorativ, cel mai des întâlnit, s-a observat că sînt și cazuri cînd se folosește numai incizia care delimitează cercul exterior și alveola din centru. La cîteva fragmente ceramice s-a constatat că suprafața cercului este acoperită cu o rețea sau cu incizii dispuse neregulat. La linia de demarcare dintre gît și corp se aplică întotdeauna o linie incizată adînc asociată cu brîu fin alveolat sau, în alte cazuri, se aplică o bandă constituită din 3—5 linii incizate fin, delimitate de incizia întreruptă sau de mici alveole dispuse în grupe de cîte 3 sau 5 alveole. Sub această bandă sau uneori întrerupînd-o, se aplică arcure de cerc cu capetele în jos și terminate cu una sau două alveole. În general, torțile nu sînt ornamentate, dar trebuie să amintim că în cîteva cazuri pe fața exterioară s-a aplicat asupra decorului un grup de incizii unghiulare și în zona de maximă arcuire o linie în zigzag, verticală, realizată din incizia întreruptă. În sfîrșit, sub marginea buzei, se aplică la exterior creștături fine asociate cu un șir orizontal de mici alveole (fig. 21/2, 4—6, 10—11; 22/1—6, 8—9; 23/9, 12—14; 24/4, 15—17, 22—25; 25/1, 9—10, 12, 26/5, 7; 29/3—4).

Cu toate că prototipul descris mai sus constituie nota dominantă în repertoriul de forme ceramice, Monteoru Ic₃, după unele particularități ale torților și într-o oarecare măsură a profilului corpului și a motivelor decorative, prototipul descris mai sus reprezintă un stadiu evoluat al unei cești care se întâlnește totuși foarte rar în această etapă (locul ei fiind luat de forma evoluată). Din materialul arheologic pe care-l avem nu am putut identifica cu certitudine toate etapele pe care le parcurge prototipul inițial, pînă la forma nouă pe care o întâlnim în mod obișnuit. Totuși, din cele cîteva elemente vom încerca să reconstituim formele intermediare.

Tipul a : cești de dimensiuni mici, cu gîtul drept, corpul ușor rotunjit și toarta trasă din buza vasului vertical, fără tendință de oblicitate față de corp. Toarta este prevăzută cu o mică „limbă” trasă în afară și ușor înălțată. Fragmentele descoperite nu sînt prevăzute cu decor (fig. 26/1).

Tipul a₁ : o formă intermediară, la care se observă că proeminența — limbă —, s-a deplasat către zona de maximă arcuire a torții și s-a transformat într-un adevărat prag. Corpul se pare că este rotunjit, iar marginea buzei prezintă tendințe de evazare. Decorul constă din linie incizată în zigzag aplicată pe toartă și corp (fig. 22/10).

Tipul a₂ : la această categorie se constată că limba sau în alte cazuri pragul s-a transformat într-o ușoară proeminență conică, iar corpul are o formă asemănătoare ceștilor care constituie nota dominantă a ceramicii din această etapă (fig. 23/15).

Tipul a₃ cuprinde ceștile la care se observă că proeminența conică a devenit un mic butonaș, plasat pe maximum de arcuire a torții care la rîndul ei are marginile ușor ridicate lăsînd la mijloc o șanțuire ce se oprește în dreptul butonului. Aceasta din urmă nu are formă conică obișnuită, ci mai degrabă este o mică limbă asemănătoare unui butonaș (fig. 22/7).

Tipul b ar constitui după părerea noastră prototipul ceștilor la care se aplică pe toartă butonul cilindric și mai rar cel conic. Ea ar reprezenta forma evoluată care a luat naștere prin transformările graduale ale tipului *a*. Evident, că nu considerăm că am putut face o reconstituire exactă a drumului parcurs de un prototip inițial. S-a făcut această încercare, pentru a se arăta modul în care au evoluat primele forme ale ceștii, caracteristice fazei Monteoru Ic₃, precum și transformările „limbii” în buton (această formă a fost descrisă amănunțit mai sus).

Tipul c : în această categorie se încadrează ceștile care nu conțin decorul realizat prin cercuri concentrice. Ele se deosebesc de tipul *b*, nu numai prin decor, ci și prin formă (din nefericire nu avem nici un exemplar întreg sau întregibil pentru a reconstitui cu certitudine toate caracteristicile). Aceste cești au corpul scund, umărul rotunjit, fundul ușor îngustat. Se pare că au gîtul scurt, iar torțile sînt probabil din bandă. Decorul este aplicat pe corp sub formă de registre verticale alternative. Astfel, pe suprafața a două registre se aplică o rețea realizată prin incizie succesivă adîncă și alternativ celelalte două conțin numai incizii simple dispuse vertical. Tot în această categorie trebuie să încadrăm și formele care sînt ornamentate cu împunsături adînci dispuse în registre verticale (fig. 11/7).

Tipul c₁ cuprinde ceștile cu corpul scund, rotunjit și gîtul probabil scurt (nu avem exemplare cu torți, sau întregibile). La această formă totuși constatăm că profilul corpului este mult asemănător tipului *b*. În ceea ce privește decorul se observă că s-a asociat incizia dispusă în rețea cu „dinți de lup” (fig. 12/3 ; 30/8).

Tipul c₂ ; aici trebuie încadrate ceștile de tipul *b* la care se aplică decorul în „dinți de lup” asociat cu incizii, cu ajutorul cărora se realizează un decor floral mult stilizat. Torțile din bandă, sînt trase din buza vasului și se sprijină cu ușoară arcuire pe umăr. Sînt prevăzute de asemenea cu buton cilindric pe torți, dar se aplică și motivul decorativ constînd în „dinți de lup” (această

formă a fost descrisă mai amănunțit în *AM*, IV, p. 92—93, încît nu mai insistăm aici) (fig. 19/5, 17; 27/6, 9).

Tipul d cuprinde un grup restrîns de cești la care se aplică decorul realizat prin împunsături. În afară de aceasta, ceștile de tip *d* au caracteristici proprii în ceea ce privește forma. Astfel, se observă că au corpul scund, umărul puțin rotunjit și fundul îngustat, iar buza este răsfrîntă și marginea îngroșată. Decorul constă din triunghiuri incizate cu cîmpul acoperit de împunsături adînci, alternînd cu benzi dispuse vertical, în interiorul căruia se aplică de asemenea împunsături adînci. În alte cazuri triunghiurile sînt separate de 2—3 linii incizate dispuse vertical. Numai la cîteva exemplare s-au folosit triunghiurile continui acoperite cu împunsături sau cu incizii orizontale. Ca formă ele se apropie mai mult de tipul *c*₁, deși au căpătat și caracteristicile tipului *b* (fig. 19/11; 27/7; 28/5, 14; 29/1; 31/1, 4).

Din descrierea diferitelor tipuri de cești rezultă următoarele: forma specifică Monteoru o constituie tipul *b*, ea reprezentînd evoluția tipului *a*. Tipurile *c* și *d* se deosebesc nu numai prin formă și decor, ci și prin pastă. Astfel tipul *c* este lucrat totdeauna din pastă de culoare neagră, mată, foarte rar cu luciu, cu o compoziție densă dar mai puțin bine frămîntată ca la categoria *b*. Semnalăm de asemenea și faptul că tipul *c*₂ a cărui formă este aproape identică cu tipul *b*, a fost lucrat din aceeași pastă cu tipul *c*. De asemenea, tipul *d*, cu excepția cîtorva fragmente este asemănător ca pastă cu tipul *c*. Rezultă astfel că tipul *c* și *d* constituie nu numai ca formă și decor, ci și prin pastă elemente deosebite de acelea specifice fazei Monteoru Ic₃. În mod deosebit atragem atenția că într-un singur caz pe un fragment de ceașcă de tipul *b* s-a aplicat maniera decorativă în „dinți de lup” asociată cu șnur și cu incizia întreruptă (pentru detalii vezi și *AM*, IV, p. 95 și fig. 10/4).

Pahare: Puțin întîlnite în faza Monteoru Ic₃. În cadrul etapei I, constatăm totuși două prototipuri bine distincte:

Tipul a de formă conică, prevăzut cu o proeminență plată perforată orizontal, fără decor (fig. 12/14).

Tipul b cu corpul cilindric și fundul drept. Ca și în cazul precedent nu dispunem de fragmente numeroase care să ne permită reconstituirea în întregime a formelor. În ceea ce privește decorul, semnalăm triunghiurile hașurate orizontal, dispuse la partea superioară și încadrate de benzi orizontale realizate din incizii întrerupte. Menționăm de asemenea că se folosește ca decor și „dinți de lup” dispuși în registru orizontal. În afară de aceasta constatăm că se aplică și incizia în zig-zag dispusă vertical și încadrată de alveole așezate orizontal (fig. 28/9; 30/1—2).

Ca și în cazul ceștilor, pasta din care sînt lucrate paharele, aparține la două categorii distincte. Cele mai numeroase sînt lucrate din pastă neagră, mată, fără luciu și foarte puține din pasta cenușie sau neagră-cenușie cu puternic luciu și specifică fazei Monteoru Ic₃.

Căni. În această categorie se încadrează mai multe prototipuri, foarte puțin înrudite între ele. Deosebirile constau nu numai ca formă, ci și ca decor. Ca și în cazul precedent materialul arheologic este foarte fragmentat și din acest

motiv, nu avem certitudinea că prototipurile pe care le vom prezenta mai jos, au toate caracteristicile esențiale bine conturate.

Tipul a căni cu gîtul înalt, marginea dreaptă, corpul probabil scund și cu profilul rotunjit. Nu știm dacă aveau torți sau nu; sub buză s-a aplicat decorul cu șnur sub forma unei benzi orizontale în interiorul căruia se găsesc linii verticale sau oblice realizate cu șnurul. Sub această bandă s-au aplicat de asemenea orizontal grupuri de linii realizate prin șnur (fig. 19/10).

Tipul b = askos. Din această categorie nu avem decît foarte puține fragmente ceramice, care aparțin probabil la 3 sau 4 vase. Forma nu a putut fi reconstituită în întregime; se observă totuși că la partea superioară se aplică șnurul sub formă de benzi, ca și în cazul precedent, sau pe corp sub formă de rețea asociată cu triunghiuri hașurate oblic sau orizontal (fig. 19/9, 14).

Tipul b₁ este probabil o formă apropiată de tipul b care a păstrat partea superioară a corpului ușor rotunjită. Decorul constă din benzi în rețea incizate adînc și linii în zigzag dispuse pe corp și realizate printr-o incizie succesivă, care încearcă să imite decorul cu șnur. Am avea deci primul caz de șnur fals aplicat pe ceramica din cadrul acestei etape (fig. 28/11).

Boluri. S-au identificat fragmente ceramice provenind probabil de la vase mici cu corpul globular; nu au decor pe corp (fig. 11/16). În mod excepțional la această categorie se aplică și un decor și din acest motiv putem împărți această grupă în două categorii:

Tipul a cu corpul globular, prevăzut cu decor cu șnur sub formă de triunghiuri hașurate orizontal și aplicat pe maximum de arcuire (fig. 19/12).

Tipul b cu corpul cilindric de dimensiuni mici, prevăzut cu decor realizat din incizii și aplicat pe întreaga suprafață a vasului (fig. 28/1).

Castroane și străchini: *Tipul a:* tronconice, cu marginea întărită și ușor răsfrîntă, de dimensiuni mici și mijlocii, fără decor. În această grupă trebuie să încadrăm și formele mici cu marginea răsfrîntă și crestată lucrate din pastă bună neagră-cenușie cu urme de luciu la exterior (fig. 12/1; 19/8).

Tipul b cu corpul rotunjit, gura largă, buza lătită orizontal, prevăzut la partea superioară cu decor constînd din benzi incizate asociate cu alveole. Uneori din buza vasului este trasă o mică apucătoare neperforată (fig. 24/12; 28/8).

Borcane. O categorie la fel de numeroasă și variată, ca și ceștile. Pasta din care sînt lucrate este deosebită; astfel, un grup nu prea numeros de borcane se caracterizează prin pastă grosolană (în comparație cu aceea obișnuită, Monteoru), uneori cu pietricele în compoziție, de culoare brun-cărămizie. În afară de aceasta se observă că majoritatea covârșitoare a borcanelor au fost lucrate din pastă bună, brun negricioasă, cu urme de luciu pe ambele fețe. În sfîrșit, o categorie mai puțin folosită este pasta cu nisip mult în compoziție și cu suprafața aspră.

Din punct de vedere tipologic constatăm următoarele prototipuri:

Tipul a: corpul drept, marginea ușor întărită și lătită, prevăzută adesea cu creștături. Decorul constînd din brîu în relief crestă este aplicat imediat sub buză. Acest prototip este lucrat întotdeauna din pastă bună de culoare brun

negricioasă și cu luciu puternic pe ambele fețe. Foarte rar, pe corp se adaugă și motivul decorativ constând din cercuri concentrice (fig. 18/4; 23/10).

Tipul a₁: variantă a prototipului *a*. Corpul ușor rotunjit, fundul îngustat, prevăzut numai cu creștături pe marginea buzei (fig. 18/3).

Tipul b: borcane cu gîtul ușor înălțat, buza cu tendințe de evazare, marginea întărită și creștată, corpul probabil rotunjit, fundul îngust. Pe umăr se aplică brîu creștat oblic. În general, este o formă care se apropie de categoria vaselor cu gura ușor în pîlnie întilnită adesea în cultura Foltești II (fig. 25/2).

Tipul b₁ se deosebește de tipul *b* prin aceea că gura se îngustează, gîtul devine mai scurt, buza este lățită și cu marginea creștată; pe umăr se aplică un brîu foarte ușor reliefat și creștat oblic (fig. 18/11).

Tipul c, vase în formă de sac; cu marginea întărită, lățită și creștată, corpul scund, pe umăr se aplică brîu în relief simplu sau creștat mărunț. Uneori două brîuri creștate și dispuse vertical pe gît, unesc marginea buzei cu umărul. În alte cazuri, la acest prototip se aplică imediat sub buza vasului un brîu creștat dispus unghiular. În sfîrșit, la aceeași categorie trebuie să amintim că în mod excepțional se folosește pentru ornamentare și grupul constituit din trei brîuri dispuse oblic în interspațiul dintre buză și umăr (fig. 18/6, 10, 12, 14).

Tipul c₁: cu corpul scund, cu buza dreaptă, marginea fără ornamentar; se aplică doar sub buză un brîu alveolat sau creștături dispuse multiplu. În unele cazuri se folosește brîul lățit cu mîna și creștat (fig. 31/2).

Tipul d credem că există și o categorie lucrată din pastă aspră, de culoare brun-cenușie, cu corpul ușor globular, prevăzută cu torți tubulare pe maximum de arcuire (deoarece nu am găsit forme întregibile și din acest motiv am reconstituit doar în linii generale caracteristicile acestui prototip). După pastă, formă și ornamentare tipul *b*, ca de altfel și *d* și *c* reprezintă o categorie de vase preluate de la vechea cultură, Foltești II (fig. 18/1, 5).

FAZA MONTEORU Ic₃ — ETAPA A II-a

Cești. *Tipul a* a dispărut.

Tipul b constituie prototipul cel mai răspîndit.

Tipurile c și *d* au fost de asemenea eliminate din repertoriul formelor ceramice din această etapă.

Pahare. Nu a apărut în complexe bine determinate tipul *a*.

Tipul b se menține, dar fără decor.

Căni. *Tipul a* a fost eliminat.

Tipul b = askos a căpătat trăsături specifice, deosebite de acelea semnalate în prima etapă. Deși ele se încadrează în grupa askos, se deosebesc mult față de prototipul inițial. Această categorie este prevăzută întotdeauna cu decor (cercuri concentrice pe corp și pe gît, au marginea creștată, toarta din bandă simplă și uneori ornamentată (din nefericire nu avem exemplare întregi) (fig. 21/9).

Boluri : nu au apărut fragmente ceramice care să fie încadrate cu certitudine în această grupă.

Castroane și străchini. *Tipul a* se întâlnește incidental.

Tipul b apare în mod obișnuit și conține o variantă :

Tipul b₁ are marginea lățită și trasă în afară oblic, corpul rotunjit accentuat este prevăzut cu decor constând din grupe de incizii dispuse orizontal și sub ele un șir de alveole. Din buză este trasă adesea și o mică toartă tubulară uneori neperforată (fig. 24/18 ; 30/7).

Borcane. *Tipul a* continuă fără schimbări, constatându-se un procentaj mai numeros față de categoria din etapa anterioară.

Tipurile b și c au fost eliminate.

Tipul d este ceva mai numeros decât în prima etapă.

O dată cu această fază constatăm că se folosește ca motiv decorativ și motivul realizat din linii în relief. Acest nou ornament apare sub formă de grupuri dispuse orizontal sau vertical sau „în fulger” și în acest caz linia în relief este crestată. De asemenea, apar proeminențele mici dispuse în grupuri de 3—5, pe corpul castroanelor sau al borcanelor (fig. 21/1 ; 23/4, 11 ; 24/1, 14).

FAZA MONTEORU I_c — ETAPA A III-A

Se continuă toate prototipurile pe care le-am menționat în etapa a II-a cu următoarele observații :

Cești apar incidental alături de *tipul b* (cel obișnuit) și o variantă prevăzută cu torți cu șa și prag rezultată din aplatisarea pronunțată a butonului cilindric, a cărei suprafață este acoperită cu decor incizat (fig. 28/12).

Castroane și străchini. Această categorie este prevăzută cu apucători trase din buza vasului, și cu decor constând din linii în relief crestate, dispuse vertical (fig. 24/20).

Borcane. Se aplică uneori pe corp la această categorie, decorul constând din benzi unghiulare incizate. De asemenea, la categoria lucrată din pastă mai grosolană se folosește și decorul cu pastile (fig. 20/10).

FAZA MONTEORU I_c — ETAPA I

Ceașca. Ca și în faza anterioară constatăm că prototipul cel mai răspândit îl constituie ceașca. Ea reprezintă o categorie esențială a repertoriului de forme ceramice din această nouă fază a culturii Monteoru. De obicei, această grupă se caracterizează prin corpul scund, aplatisat spre fund, cu profilul ușor rotunjit, gîtul scund, gura mai îngustă decât maximum de arcuire al corpului ; din buză sînt trase torțile supraînălțate și ușor oblice față de corp, fiind prevăzute întotdeauna

una cu șa și prag. În general, nu sînt ornamentate pe corp, ci doar se folosește la linia de demarcație dintre gît și corp o bandă îngustă constituită din linii în relief. Foarte rar sub această bandă se aplică pe umăr și benzi înguste verticale formate din două—patru linii în relief. Torțile sînt de asemenea neornamentate, dar nu putem trece cu vederea că se aplică în foarte rare cazuri, pe șa, linii în relief dispuse în grupe de cîte 2—3, vertical sau orizontal și uneori în bandă unghiulară. În general este o categorie bine individualizată atît ca formă, cît și ca decor. Totuși, nu putem trece cu vederea, chiar dacă materialul pe care-l avem este foarte fragmentat, că au existat anumite forme de tranziție de la faza Monteoru Ic₃, pînă s-a ajuns la un prototip caracteristic noii faze. Aceste forme de tranziție care apar încă din etapa a III-a a fazei Monteoru Ic₃ se întîlnesc și în etapa I a fazei Monteoru Ic₂. Astfel, încercînd să reconstituim formele intermediare credem că au existat două variante ale ceștilor de tip Monteoru Ic₂, care la rîndul lor au reprezentat trecerea graduală de la vechile categorii la acelea noi.

Tipul a are corpul asemănător ceștilor din etapa a III-a a fazei Monteoru Ic₃, dar torțile supraînălțate au căpătat o șa rotundă fără albiere, rezultată din aplatisarea și lățirea butonului, așa cum de altfel s-a observat și la categoria puțin răspîndită din etapa a III-a a fazei Monteoru Ic₃. Spre deosebire de formele Ic₃, șaua nu este ornamentată (fig. 33/8, 12).

Tipul a₁ cuprinde ceștile care au formă identică cu grupul cel mai numeros din faza Monteoru Ic₂, cu deosebirea că în loc de șa cu prag se folosește încă pe torți butonul cilindric aplicat pe maximum de arcuire, iar la linia de demarcație dintre gît și corp se aplică un brîu în relief simplu și bine conturat (fig. 12/11).

Tipul b îl constituie ceștile pe care le-am prezentat la început ca prototip caracteristic acestei faze.

Tipul c cuprinde un grup de cești puțin răspîndit și care se caracterizează prin corpul scund, ușor aplatisat fiind prevăzute cu o toartă trasă din buza vasului. La această categorie nu se aplică nici un fel de decor (fig. 12/7).

Tipul d este ca formă identică cu tipul *c*, cu deosebirea că este prevăzut cu două torți trase din buza vasului; fără decor (fig. 11/13).

Ambele categorii (tipul *c* și *d*) nu sînt prevăzute cu șa și prag pe torți, ci doar cu torți simple din bandă și cu profilul ușor lenticular. De asemenea, ele se deosebesc de prototipul *a* nu numai prin faptul că nu au nici un fel de decor, ci și prin aceea că între gît și corp nu este făcută nici un fel de demarcație (la ceștile din categoria *a*, gîtul este ușor îngustat față de corp, existînd astfel o demarcație netă între cele două părți componente ale ceștii propriu-zise).

Este posibil ca tipul *c* și *d* să constituie un prototip de ceașcă care are o evoluție independentă. Acest fapt nu este exclus mai ales că el nu reprezintă o variantă a tipului *a*, ci constituie un element deosebit a cărui evoluție este limitată. Din punct de vedere tipologic această categorie de cești este asemănătoare cu prototipurile care se întîlnesc în cultura Wietenberg. Avînd în vedere că în complexe de locuire bine determinate au fost identificate, în această etapă fragmente ceramice cu motive decorative specifice culturii Wietenberg, nu este exclusă ipoteza ca însăși anumite forme ceramice să reprezinte importuri din această cultură.

Căni. Este o formă foarte puțin răspândită. Din fragmentele pe care le avem, și din care s-a putut întregi cea mai mare parte a unui vas, constatăm că această categorie reprezintă un tip evoluat al vasului askos. Spre deosebire de formele precedente (din faza Monteoru Ic₃), aici se constată că se îngustează gîtul al cărui profil devine foarte puțin arcuit, marginea buzei nu mai este răsfrîntă în afară ca un mic guler, ci dimpotrivă este lățită orizontal și crestată; fundul este aplatisat și nu tronconic așa cum se observase la formele vechi. Decorul realizat din incizii este transformat într-o incizie de suprafață, lată, cu ajutorul căreia se creează imitația liniilor în relief (fig. 32/7).

Castroane și străchini. Această categorie cuprinde două prototipuri bine diferențiate :

Tipul a : forme tronconice, cu marginea buzei lățită orizontal, uneori și crestată, ornamentate pe corp cu benzi unghiulare dispuse vertical sau benzi orizontale realizate din linii în relief (fig. 32/11 ; 33/14).

Tipul b cuprinde castroanele cu corpul scund, cu profilul rotunjit, fundul aplatisat, buza este ușor răsfrîntă în afară, lățită orizontal și ușor crestată. Gura este mai îngustă față de corp, acest lucru realizîndu-se printr-o ușoară gîtuire; sub buză se aplică trei linii în relief mult asemănătoare briurilor groase. În alte cazuri se aplică benzi scurte verticale, constituite din linii în relief. Desigur că între castroane și străchini este o deosebire netă dar din materialul existent nu am avut posibilitatea de a diferenția aceste două categorii. S-au identificat în adevăr fragmente care ar putea fi încadrate în grupa propriu-zisă a străchinilor; acestea avînd corpul mult aplatisat, iar buza este lățită orizontal mai intens ca la castroanele propriu-zise. Avînd în vedere că nu am putut reconstitui nici una din străchini, credem că este mai bine să prezentăm grupul mai mare sub denumirea de castroane și străchini (fig. 32/9 ; 33/15).

În această grupă trebuie să încadrăm și o categorie de castroane-boluri, de dimensiuni mici asemănătoare prototipului b, dar la care se observă că au gîtul ușor înălțat, marginea răsfrîntă, iar pe umăr s-a aplicat un decor în rețea realizată prin incizia de suprafață. Această formă este asemănătoare cu acelea care se întîlnesc în cultura Wietenberg (fig. 34/6).

Borcane : formă mai puțin întîlnită în repertoriul ceramicii din etapa I a etapei Ic₂. Totuși, tipologic constatăm prezența a două categorii bine distincte atît ca formă și decor, cît și ca pastă. Astfel, se observă că în afară de pasta bună cu nisip fin în compoziție, de culoare brun-șocolatie sau brun-negricioasă, cu puternic luciu pe ambele fețe, se întîlnește și o categorie de borcane lucrate din pastă mai grosolană cu pietricele în compoziție, arșă neuniform și cu suprafața aspră.

Tipul a. Borcane de formă tronconică cu buza mult evazată orizontal, cu marginea crestată și prevăzută cu linii incizate pe fața exterioară. Pe corp se aplică imediat sub buză un decor constînd din linii incizate dispuse în bandă lată în interiorul căruia se găsesc incizii verticale sau oblice. Această categorie este lucrată întotdeauna din pastă fină (fig. 36/4).

Tipul b cu corpul rotunjit, fundul ușor îngustat, buza lățită orizontal și crestată. Umărul este marcat prin trei briuri dispuse orizontal și crestate, iar

în interspațiul dintre marginea buzei și umăr se aplică pastile în șir orizontal. Această formă este de asemenea prevăzută cu o toartă tubulară la partea superioară așezată în interspațiul dintre buză și umăr. Pasta din care sînt lucrate conține nisip și pietricele în compoziție și se încadrează în a doua categorie considerată de noi ca pastă grosolană. De asemenea, amintim că atît din punct de vedere tipologic, cît și al manierei decorative, borcanul de tip *b* reprezintă un prototip care s-a păstrat din faza Monteoru Ic₃, unde apărea în repertoriul de forme ceramice în mod frecvent (fig. 13/5 ; 33/6).

Vas de ofrandă = Spendegefäss. Deși din materialul arheologic aparținînd acestei etape nu s-a putut întregi decît un singur exemplar totuși fragmentele descoperite ne dau indicii mai ales asupra motivelor decorative folosite. În ceea ce privește forma ele se încadrează în grupa caracterizată prin corpul în trei etaje, cu fundul îngustat și gura în formă de pîlnie. La partea inferioară, corpul este prevăzut cu torți tubulare dispuse simetric. Decorul în registre este variat și constă din linii în relief asociate cu mici proeminențe. Astfel, pe suprafața etajului superior al corpului, se aplică două registre orizontale în interiorul cărora se găsesc romburi sau triunghiuri continui realizate din linii în relief, sau grupe de 3—5 proeminențe separate prin benzi în relief dispuse oblic. În etajul inferior decorul constă de obicei din benzi unghiulare constituite din linii în relief asociate cu benzi scurte dispuse vertical realizate de asemenea prin linii în relief ; în etajul mijlociu nu se aplică decor, ci numai torțile tubulare dispuse simetric. Amintim, de asemenea, că liniile în relief sub formă de benzi verticale ornamentează și fața exterioară a gurii. Unele vase din această categorie nu au suprafața ornamentată, ci doar se subliniază demarcarea între etaje prin linii în relief dispuse în benzi orizontale (fig. 13/10 ; 32/14—15 ; 33/15).

În mod deosebit ținem să amintim că în etapa I a fazei Monteoru Ic₂ au fost identificate fragmente ceramice provenind probabil de la cești, lucrate fie din pasta specifică Monteoru, fie dintr-o pastă ușor aspră de culoare brun-cărămizie, ornamentate cu triunghiuri hașurate într-o manieră identică cu aceea care se întâlnește în cultura Costișa (fig. 35/1, 16).

FAZA MONTEORU Ic₂ — ETAPA A II-A

Materialul arheologic caracteristic noii etape nu este atît de numeros ; de altfel însăși depunerea aparținînd așezării este mai puțin intensă ca aceea identificată și caracteristică etapei anterioare. Cu un alt prilej (*AM*, IV, p. 84) nu s-a insistat asupra datelor stratigrafice referitoare la noua etapă a fazei Monteoru Ic₂, de la Bogdănești, deși s-au prezentat unele materiale arheologice, întrucît, pentru a se justifica trecerea la faza Monteoru Ic₁, prin etapa a II-a a fazei Monteoru Ic₂, s-a ales pentru exemplificare stațiunea de la Podul Morii-Oncești aparținînd exclusiv noii faze cu două nivele de locuire bine distincte.

Cești. *Tipul b* continuă să fie prezent și în această etapă, cu remarcă doar că torțile au o tendință mai pronunțată de a deveni oblice față de corp ; de asemenea, șaua se albiază ușor, iar decorul în relief este transpus în incizie. Astfel,

spre deosebire de ceștile din etapa I care sînt prevăzute numai cu o bandă din linii în relief aplicată pe umăr, constatăm acum că și pe corp se folosesc ca motive decorative benzile opuse realizate din incizii, iar în alte cazuri acestea sînt înlocuite cu benzi unghiulare (fig. 13/3; 32/5).

Căni. Formă identificată și în prima etapă, dar acum este mai puțin răspîdită. Menționăm doar cîteva fragmente cu ajutorul cărora se pot reconstitui în linii generale caracteristicile ei. Astfel se observă că buza este dreaptă, gîtul devine drept, iar corpul este rotunjit ușor. De asemenea, spre deosebire de prototipul anterior se aplică pe tot corpul și pe gît decorul realizat din incizii fine, sub formă de triunghiuri cu cîmpul hașurat oblic sau probabil sub formă de benzi unghiulare. Pe corp se aplică uneori și motivele decorative sub formă de registre bine distincte pentru realizarea cărora se folosește incizia fină (fig. 35/5, 9; 38/9).

Tipul b cuprinde o nouă categorie de cești cu marginea ușor întărită, cu gîtul scurt, oblic și corpul cu profilul ușor unghiular. Toarta trasă din buza vasului se arcuiește ușor sprijinindu-se pe umăr, dar nu mai este supraînălțată și nici prevăzută cu șa și prag. O bandă constituită din linii incizate subliniază umărul vasului. În aceeași grupă trebuie să încadrăm și ceștile care au toarta din bandă aplicată sub buză și sprijinindu-se pe umăr. Decorul din rețea incizată se aplică pe umăr sau sub toartă (pe corpul vasului) (fig. 34/5; 37/7).

Pahare. Apar fragmente provenind de la forme cu corpul cilindric și cu fundul drept, ornamentate cu incizii dispuse într-o manieră asemănătoare culturii Wietenberg.

Castroane și străchihi. *Tipul a* este foarte puțin întîlnit.

Tipul b devine frecvent.

În afară de acestea apar două categorii deosebite care nu sînt înrudite cu prototipurile anterioare, dar caracteristice culturii Monteoru.

Tipul c: tronconice, cu gura largă și cu marginea înălțată dublu triunghiular, fără decor (fig. 12/16).

Tipul d castroane mici cu corpul ușor rotunjit cu marginea buzei treflată, fără decor (fig. 34/4, 7).

Tipul e cuprinde grupul cu corpul rotunjit, fundul îngustat, buza lățită și evazată orizontal. Această formă este prevăzută cu caneluri largi, dispuse oblic pe maximum de arcuire a corpului (fig. 12/19).

Tipul f de formă tronconică, cu corpul scund, buza lățită și evazată oblic, crestată pe ambele margini; în dreptul torșilor tubulare aplicate imediat sub buză marginea vasului se înalță și se transformă în „ansa cornuta”. Decorul, constînd din trei benzi incizate în interiorul cărora se găsesc incizii scurte oblice, se aplică orizontal pe corp, astfel încît corpul este segmentat în trei registre distincte (fig. 37/9).

Cele patru prototipuri (c—f) constituie elemente deosebite de specificul culturii Monteoru, ele aparținînd tipologic culturii Wietenberg. Prin condițiile de găsire, în gropi cu resturi menajere sau în complexe bine determinate, trebuie

să includem însă și aceste forme în repertoriul ceramicii caracteristice etapei a II-a a fazei Monteoru Ic₂, chiar dacă ele reprezintă elemente străine de specificul culturii Monteoru.

Borcane. *Tipul a* se continuă cu aceleași caracteristici și în noua etapă. *Tipul b* a dispărut.

Vas de ofrandă-Spendegefäss. Prototipul identificat în etapa I este prezent și acum cu deosebirea că din fragmentele pe care le avem se observă o schimbare în ceea ce privește maniera decorativă. Astfel, decorul din linii în relief este simplificat și transpus în incizii (fig. 33/10).

Capace. S-au identificat câteva fragmente de capace, rotunde, cu marginea interioară inelară și prevăzute cu linii în relief dispuse în benzi care se întretaie, pe fața exterioară.

Vase cu corpul globular (?). Într-unul din complexe de locuire aparținând fazei Monteoru Ic₂, etapa a II-a, au fost identificate fragmente provenind de la un vas probabil cu corpul globular, ornamentat la partea superioară cu S-uri adâncite, încadrate de benzi înguste incizate în interiorul cărora se găsește ornamentul în rețea realizat prin incizia fină. Prin formă și decor fragmentele descoperite sînt asemănătoare acelor specifice culturii Wietenberg (fig. 34/11; 37/8).

Ca și în etapa anterioară, s-au identificat printre fragmentele ceramice și unele decorate cu triunghiuri incizate într-o manieră asemănătoare ornamentului specific culturii Costișa.

2. UNELTE

Întrucît materialul arheologic descoperit nu ne-a oferit date precise cu ajutorul cărora să se poată face o delimitare între grupele de unelte specifice fiecăreia din fazele de evoluție ale culturii Monteoru de la Bogdănești, le vom prezenta global. De altfel s-a observat că trăsăturile esențiale ale diferitelor categorii de unelte sînt aceleași în ambele faze, cu excepția doar a faptului că în faza Monteoru Ic₂ au apărut și câteva unelte de metal.

UNELTE DIN PIATRĂ

1. Topoare lucrate din marnă, piatră de rîu și mai rar din piatră dură. Din punct de vedere tipologic ele aparțin la trei categorii bine distincte :

a. Topoare plate, de formă trapezoidală sau dreptunghiulară, cu profilul lenticular, șlefuite pe toate fețele; în rare cazuri apar însă și topoare la care fețele înguste (laterale) prezintă cioplituri largi. Tăișul drept și numai foarte rar curbat este adesea știrbit de la întrebuințare (fig. 41/4, 9; 42/10).

b. Dălți de dimensiuni mici care au aceeași formă cu topoarele de tipul *a*, cu deosebirea că sînt mult mai înguste, iar șlefuirea este făcută atît pe fețele late, cît și pe acelea înguste (fig. 40/1—2, 7, 9, 17).

c. Topoare perforate, care reprezintă un grup mai mare și în cadrul căruia deosebim două categorii :

*c*₁, topoare-ciocan cu profilul ușor rotunjit, cu ceafa plată și tăișul de obicei drept, lucrate din piatră obișnuită și numai în rare cazuri și din marnă (fig. 41/3).

*c*₂, topoare-ciocan cu ceafa cilindrică, lucrate din piatră mai dură sau diorit, cu profilul unghiular și tăișul ușor curbat (fig. 41/2).

2. Cuțite (Krummesser) curbe prevăzute uneori cu un mic mîner ; ele sînt lucrate fie din piatră obișnuită, fie din gresie ; în rare cazuri sînt lucrate și din diorit. S-au găsit exemplare în curs de prelucrare sau finisate (acestea din urmă caracterizîndu-se printr-o șlefuire puternică pe ambele fețe), în toate complexele de locuire și uneori în gropile cu resturi menajere (cu mențiunea că aici se găsesc numai exemplarele deteriorate de la o întrebuițare îndelungată (fig. 39/1—3, 5—7, 10—12, 14, 16).

3. Rîșnițe și frecătoare. Din gresie sau piatră obișnuită s-au confecționat rîșnițele, de obicei rotunde, mai rar ovale și frecătoarele lucrate întotdeauna din piatră mai dură.

UNELTE DIN OS

Majoritatea uneltelor de os se caracterizează prin finisarea sumară și numai în zona situată în apropierea capătului de întrebuițare. Tipologic, se întîlnesc următoarele categorii :

1. Dălți de formă trapezoidală sau dreptunghiulară asemănătoare aceloră lucrate din piatră (fig. 43/13).

2. Cuțite lucrate din coastă de animal, cu tăișul ușor curbat, vîrfurile rotunjite sau ascuțite, asemănătoare cuțitelor din piatră. Unele exemplare întregi, din această categorie, sînt prevăzute și cu un mic mîner (fig. 43/14).

3. Împungătoare lucrate fie din așchii, fie din oasele mici ; de obicei sînt finisate numai la capătul de întrebuițare (fig. 43/1, 11).

4. Ace neperforate cu unul din capete ascuțit puternic și lustruite ; uneori se aplică și incizii fine la unul din capete, ca motiv decorativ (fig. 43/2).

UNELTE DIN METAL

Din nefericire nu s-a făcut analiza obiectelor de metal descoperite în așezarea de la Bogdănești și din acest motiv nu putem preciza dacă sînt lucrate din aramă sau bronz. Deși sînt foarte puține obiecte identificate în așezarea Monteoru de la Bogdănești, totuși ele aparțin tipologic la patru categorii :

1. Daltă de formă dreptunghiulară, cu profilul lenticular și tăișul drept, patina de culoare verde închis se păstrează în întregime (fig. 45/5).

2. Daltă cu dublă întrebuințare ; unul din capete este lățit, pentru a fi folosit ca daltă, iar cel opus ascuțit, avînd astfel și rol de împungător. Dălțile de acest tip au mijlocul îngroșat și profilul lenticular (fig. 45/4).

3. Cuțit cu lama îngustă, știrbită de la întrebuințare, vârful ascuțit, mânerul scurt și de secțiune dreptunghiulară (fig. 45/7).

4. Singurul ac provenind din această așezare are unul din capete ascuțit, iar cel opus ușor lățit (fig. 45/3).

* Menționăm că obiectele de metal, cu excepția unei dălți, au fost descoperite în complexe de locuire aparținînd fazei Monteoru Ic₂.

3. A R M E

Acestei categorii îi aparțin topoarele lucrate din diorit, cu ceafa cilindrică, denumite de altfel în mod obișnuit topoare de luptă (fig. 41/2).

4. O B I E C T E D E P O D O A B Ă

Deși au fost identificate numai cîteva obiecte din această categorie în așezarea Monteoru de la Bogdănești, totuși tipologic sînt destul de variate. Astfel, constatăm că din os s-au prelucrat următoarele prototipuri :

1. Catarame (fig. 47).

2. Dinți perforați, folosiți probabil ca mărgele

De asemenea, a fost descoperit un inel de buclă, cu capetele petrecute și ușor subțiate de tipul A₂ (cf. tipologiei întocmite de Eugenia Zaharia) (fig. 45/1). În preajma așezării cu prilejul cercetărilor de suprafață a fost descoperit și un al doilea inel de buclă aparținînd aceluiași prototip (fig. 45/2).

5. O B I E C T E D E C U L T

În această categorie se încadrează în primul rînd, un fragment de car votiv, fără decor, lucrat din pastă de calitate bună, dar nu atît de fină în comparație cu aceea din care sînt lucrate ceștile. Alături de acest fragment au apărut și două roți pline, cu marginile ușor întărite, care aparțineau probabil carului respectiv (fig. 46/8, 15).

În afară de această piesă de cult s-au identificat și reprezentări în lut antropomorfe și zoomorfe :

1. Din categoria figurinelor antropomorfe, nu avem decît cîteva fragmente provenind de la partea inferioară a acestora. Amintim că pe un picior de idol antropomorf s-a încercat să se redea încălțămîntea cu ajutorul liniilor incizate asociate cu împunsături (fig. 48/7).

2. Figurine zoomorfe întregi sau fragmentare care reprezintă o transpunere în lut ars a cornutelor mici.

3. Amulete. Din această categorie de obiecte s-au păstrat câteva fragmente care totuși trebuie încadrate în prototipuri distincte :

a. Amulete reprezentând transpunerea în lut a topoarelor din bronz, aramă sau eventual din piatră și care tipologic aparțin categoriei cunoscute sub numele de topoare de luptă.

b. Amulete de formă dreptunghiulară perforate orizontal pe latura îngustă, care pot proveni eventual tot de la reprezentări în lut ars a topoarelor din categoria unui prototip mai evoluat cu lama mult lătită.

4. În afară de aceste obiecte s-au identificat și câteva roți folosite pentru carul motiv lucrate din pastă mai fină și uneori cu luciu pe ambele fețe.

În afară de aceste obiecte au mai fost identificate în cuprinsul așezării și câteva categorii de piese lucrate fie din os, fie din lut ars, dar la care nu s-au putut reconstitui toate caracteristicile pentru a putea fi încadrate într-un grup bine distinct.

După reprezentarea catalogului descoperirilor din așezarea din epoca bronzului de la Bogdănești vom căuta în continuare să scoatem în evidență caracteristicile generale și unele particularități ale fiecărei așezări în parte (bronz timpuriu — cultura Foltești II, faza Monteoru Ic₃ cu cele trei etape de evoluție și în sfârșit faza Monteoru Ic₂ cu cele două etape de dezvoltare).

RESTURI DE LOCUIRE APARTINÎND CULTURII FOLTEȘTI II

Cu prilejul unor studii preliminare referitoare la aspectul de cultură materială din bronzul timpuriu din Moldova s-a formulat denumirea de „cultura Foltești II”, în sfera căreia au fost cuprinse și resturile de locuire de la Bogdănești⁵.

Observațiile cele mai importante care se desprind din cercetarea așezării Foltești II, de la Bogdănești se referă la tipul de așezare, sistem de fortificație și conținutul culturii materiale. Astfel, cele mai compacte resturi se concentrează către zonele periferice ale platoului cetățuii, cu precădere în sectorul de nord-vest, unde panta coboară sub formă de șa. În sectorul opus, a fost identificat șanțul de apărare al așezării, fapt explicabil de altfel, dacă avem în vedere că aici exista una din cele mai facile căi de acces cu terasele din jur și de unde se putea ușor pătrunde pe cetățuie.

În ceea ce privește sistemul de fortificație s-a constatat, prin săparea șanțurilor IV și VIII, că el se compune doar dintr-un simplu șanț în formă de pîlnie, cu adîncimea ce nu depășește 2 m și cu o deschidere de 2—2,50 m, fără alte elemente de fortificație ca val, contraval sau palisadă. Urmărind traseul șanțului s-a observat că el a fost săpat aproximativ de la mijlocul laturii de nord-vest a cetății, chiar din sectorul unde începe panta abruptă și descrie un arc de cerc

⁵ M. Florescu vezi în *AM*, II—III, 1964, p. 105—127; idem în *SCIV*, 16, 4, 1965, p. 649—661; G. Bichir, în *Dacia*, N.S., VI, 1963, p. 87 și urm.; D. Popescu, în *SCIV*, 16, 4, 1965 p. 651—653; I. Nestor și E. Zaharia, *Dacia*, N.S., XII, p. 17—45.

în zona de sud-est a platoului. S-a constatat de asemenea, că limita exterioră a șanțului se găsește la circa 5 m de locul în care marginea platoului începe să coboare lin. În afara șanțului de apărare nu au fost identificate resturi de locuire Foltești II, cu toate că se puteau amenaja aici locuințe printr-o ușoară terasare a terenului. Pe baza observațiilor de mai sus, la care se adaugă și datele topografice menționate anterior, se poate afirma că purtătorii acestei culturi s-au stabilit pe o cetățuie ale cărei pante abrupte o transformaseră într-o mică fortăreață, dar la care au adăugat totuși, spre a preîntâmpina orice pericol din afară și un sistem simplu de fortificație în zona în care accesul cu terasele din jur era facilitat de panta care coboară sub formă de șa (fig. 9).

Prin cercetarea resturilor de locuire de pe cetățuie s-au făcut în primul rând observații referitoare la tipul de locuință, vetre și gropi cu resturi menajere. În acest sens, trebuie să menționăm că săpăturile efectuate în sectorul de sud-est, nord-vest și sud-vest al cetățuiei „Todocanu” au relevat prezența a șase bordeie de formă patrulateră cu colțurile rotunjite, ale căror dimensiuni variază între 4,80 m × 4,30 m și 3 m × 3,20 m (vezi catalog p. 108—111). Partea inferioară a acestor bordeie a fost săpată de la baza solului galben cenușiu sau brun gălbui cu resturi Foltești II și a pătruns în stratul galben clisos sau galben nisipos fără resturi arheologice. Partea superioară era construită din lut amestecat cu pleavă și paie și aplicat pe un schelet de nuiele dispuse vertical. Resturile acestor pereți s-au prăbușit aproape în toate cazurile în interior. Nu au fost identificate gropile de pari deși în colțul de SE al bordeiului 6 s-au descoperit fragmente de chirpici cu urme evidente ale stâlpilor ce sprijineau probabil acoperișul. De asemenea, menționăm că la același bordei (6) a fost amenajată o mică tindă(?) la intrare, dar nu s-au putut face observații foarte precise pentru a se afirma cu certitudine că într-adevăr la intrarea în locuință a existat o amenajare specială. În continuare amintim că s-au obținut date precise referitoare la modul de construire a podinii bordeielor. Astfel, ea era constituită fie din pietre plate, peste care s-a aplicat un strat subțire de lut galben sau s-a amestecat cenușă cu prundiș și pământ galben, fie se depunea pe fundul bordéielor prundiș mărunț amestecat cu pământ fin și apoi se tasa pentru a se obține un strat compact. Grosimea podinei nu depășea 10—15 cm. În afară de resturile de pereți prăbușiți în interior, în toate locuințele s-au identificat vetre care ocupă doar într-un singur caz o poziție centrală în cadrul locuinței. De cele mai multe ori, vetrele se găsesc în apropierea uneia din laturile lungi fie central, fie către unul din colțuri. Nu putem trece cu vederea faptul că s-au identificat și vetre în afara bordeielor de obicei de dimensiuni mari (1,50 × 1,20 m) cu lipituri groase (3—4 cm) și compacte, iar în jurul lor s-au descoperit fragmente mărunte de chirpici (fig. 5/a—b). E posibil ca să fi existat și unele construcții de caracter sezonier cu rolul de a proteja vatra. În ceea ce privește construcția vetrelor s-au folosit mai multe procedee: cel mai simplu constă din lipituri compacte de pământ nisipos așezate direct pe sol; în alte cazuri se pune mai întâi un strat de fragmente ceramice (probabil vase sparte ritual din care se luau totuși fragmente dispartate) ce constituiau o mică podină, peste care se aplicau lipiturile propriu-zise. Un alt procedeu consta din folosirea pietrelor plate din gresie sau pietre obișnuite de riu folosite ca podină sau la construirea unei gardine formată din unul sau două rânduri de pietre așezate vertical.

În apropierea bordeielor au fost identificate câteva mici gropi (mai degrabă simple alveolări) cu resturi menajere (oase, fragmente ceramice, unelte).

Inventarul propriu-zis al așezării Foltești II este destul de sărăcăcios și puțin variat în comparație cu nivelele superioare aparținând culturii Monteoru. Astfel, cele câteva topoare plate din marnă sau piatră dură la care se adaugă ciocanele din diorit și cuțitele curbe din gresie (krummesser), vîrfuri de săgeată din silex cu baza concavă constituie tot inventarul de unelte descoperit aici (fig. 39/4, 6, 8—9; 40/3—5, 10—12, 14—21). Din os au fost lucrate câteva împungătoare finisate doar la capătul de întrebuințare (fig. 43/6, 10, 17, 19). Pe lângă aceste unelte trebuie să amintim și rîșnițele ovale mai rar rotunde din gresie sau piatră de rîu și frecătoarele identificate în câteva cazuri în complexe de locuire bine determinate (în interiorul bordeielor de obicei lângă vatră (vezi catalog).

Desigur că în comparație cu uneltele, ceramica este mai numeroasă și constituie unul din criteriile principale de datare, fapt pentru care trebuie să ne oprim ceva mai mult asupra caracteristicilor ei. Astfel în ceea ce privește pasta se detașează două categorii principale: pastă fină, densă, de culoare brun-cenușie sau galben-cărămizie cu ușor luciu, conținând nisip în compoziție și o pastă de calitate inferioară, zgrunțuroasă cu pietricele în compoziție de culoare brună sau cărămizie. La aceste două categorii se adaugă ceramica lucrată din pastă moale, mai puțin densă, arsă neuniform de culoare brună sau galben-cărămizie și care însumează doar 1—3% din totalul fragmentelor ceramice descoperite, ea neconstituind din acest motiv o trăsătură esențială a ceramicii Foltești II de la Bogdănești.

În continuare trebuie să subliniem că repertoriul formelor ceramice conține doar puține prototipuri principale din care au derivat câteva variante. În acest sens, prototipul predominant îl constituie borcanul cu umărul ușor carenat, cu marginea evazată, crestată sau alveolată și ușor întărită, cu unul sau două brîuri simple crestate sau alveolate așezate fie sub buză, fie la linia de demarcare dintre gît și corp. În această categorie trebuie încadrate și formele intermediare ca: borcanele cu corpul drept și umărul subliniat printr-un șir de creștături, împunsături sau alveole și borcanele cu corpul în formă de sac cu marginea dreaptă, crestată sau alveolată (catalog, p. 112—114).

Urmează apoi paharele cu marginea dreaptă sau răsfrîntă întărită sau crestată, formă din care derivă bolurile cu buza dreaptă sau arcuită spre interior. Din această categorie, paharele cu gura în formă de pîlnie, cu umărul marcat și subliniat de creștături fine sînt cele mai numeroase.

Cănille, în general mici, prevăzute probabil cu o țoartă în bandă cu secțiunea rectangulară, au marginile răsfrînte crestate și cu un șir de creștături fine pe umăr. Menționăm apoi ceștile cu corpul scund, ușor globular, cu umărul carenat pe care se aplică, ca și în cazul precedent, un șir de creștături fine.

În sfîrșit, o categorie numeroasă o constituie vasele cu corpul globular, gîtul scurt sau înalt, buza evazată și îngroșată, prevăzute cu torți tubulare pe maximum de arcuire fiind acoperite la partea inferioară cu barbotină (catalog, p. 115).

Cu toate că la prezentarea formelor ceramice s-au menționat și elementele decorative, trebuie să subliniem că nota caracteristică în ceea ce privește ornamentarea o constituie brîul în relief simplu crestat sau alveolat aplicat pe umărul

vasului, sub buză sau mai rar pe corp, dispus radial și vertical. Urmează apoi decorul constând din creștături fine executate însă neglijent, aplicate pe marginea buzei sau pe umăr. Deși nu constituie o categorie numeroasă, ornamentele realizate din incizii în „X” și găurile-buton sînt prezente pe ceramica culturii Foltești II de la Bogdănești (catalog, p. 115). În ceea ce privește torțile, nota caracteristică o constituie torțile tubulare (uneori cu marginile ușor ridicate) și numai în rare cazuri sînt folosite proeminențele perforate, mici butoni aplicați, torțile în bandă cu secțiunea rectangulară etc.

Analizată în totalitatea ei (pastă, forme, motive decorative), ceramica din așezarea Foltești II de la Bogdănești se remarcă, așa cum am arătat de altfel, printr-un repertoriu redus de forme ceramice. Subliniem în mod deosebit faptul că atît formele ceramice, cît și motivele decorative reprezintă în mare măsură continuarea prototipurilor din perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului, dar la care s-au adăugat unele elemente ⁶ noi sau au fost eliminate motive decorative, forme de vase etc. ⁷. Nu putem trece cu vederea nici faptul că în afară de pasta specifică (cenușie-negricioasă sau brun-cărămizie, fină, cu nisip în compoziție), se întîlnește și pasta moale, mată, gălbuie, care s-a păstrat fără schimbări esențiale încă din perioada de tranziție ⁸.

Alături de ceramică s-au identificat obiecte mărunte din lut ars ca: fusaiole tronconice sau bitronconice decorate cu șiruri de împunsături, cîțiva idoli zoomorfi și fragmente provenind de la roți folosite pentru carul votiv, lucrate cu mai multă îngrijire decît obiectele menționate mai sus.

Resturile de locuire aparținînd așezării Foltești II de la Bogdănești prezintă un interes deosebit pentru cunoașterea culturii materiale din bronzul timpuriu din Moldova, dar problemele care se desprind din cercetarea materialului arheologic le vom urmări ceva mai jos.

RESTURI DE LOCUIRE APARTINÎND CULTURII MONTEORU

Așa cum s-a arătat anterior, așezarea Monteoru conține bogate resturi de locuire mai ales din primele sale etape de evoluție (fazele Monteoru Ic₁—Ic₂). Observațiile stratigrafice, menționate deja, la care s-au adăugat și trăsăturile specifice ale principalelor elemente ale culturii materiale, au relevat prezența a trei etape de evoluție în cadrul fazei Monteoru Ic₁ și două etape pentru faza Monteoru Ic₂.

În afară de acestea s-au identificat și urme de locuire mai tîrzii, feudale, dar materialul descoperit pînă în prezent atestă doar o locuire sporadică în zona de SE a platoului „Todoseanu”.

⁶ M. Florescu, în *SCIV*, 16, 4, 1965, p. 651—653; P. Roman, în *RM*, IV, 1964, p. 314—326.

⁷ M. Florescu, în *SCIV*, 16, 4, 1965, p. 651—653, ⁸ *Ibidem*.

I. FAZA MONTEORU Ic₃

Așezarea aparținând acestei faze a cuprins întreaga suprafață a platoului „Todoscănu”, totuși, de-a lungul celor trei etape de evoluție s-a observat că au existat anumite preferințe. Astfel, în etapa cea mai veche a fost locuită zona centrală și de SE a platoului, în etapa a II-a, s-a produs o deplasare către margi-nile cetățuii, pentru că în etapa a III-a, locuințele să fie din nou dispersate pe întreaga suprafață a platoului „Todoscănu”. Ținând seama că așezarea din această fază nu a fost fortificată, nu ar fi exclus ca și pe pantele de NV și SE, care au suferit de-a lungul vremurilor modificări (alunecări de teren provocate de torenți), să fi fost amenajate și locuințe.

S-a observat de asemenea că indiferent de etapele de evoluție ale fazei Monteoru Ic₃, în jurul locuințelor din așezarea de la Bogdănești se găsesc vetre de dimensiuni mari, simple sau cu gardină și gropi cu resturi menajere, de obicei de dimensiuni mari (ovoidale și cu profilul în formă de clopot, cilindrice sau de pungă ușor strinsă la gură) a căror adâncime variază între 1,20—1,70 m (fig. 8/3—4, 6—7).

În ceea ce privește inventarul acestei așezări s-a constatat că uneltele din piatră, os, sau obiectele din lut ars, conțin aceleași prototipuri indiferent de etapa de evoluție cărora le aparține.

În acest sens, dintre uneltele din piatră, topoarele-ciocan lucrate din roci dure sînt cele mai numeroase, după care urmează într-un procentaj mai redus topoarele plate din marnă. La categoriile de mai sus trebuie să adăugăm cosoarele curbe (krummesser) lucrate din gresie, marnă sau roci dure, precum și cutele de ascuțit. Dintre obiectele din os, împungătoarele și acele se caracterizează printr-o finisare mai îngrijită fiind prevăzute uneori și cu un decor sumar constînd dintr-o bandă din linii incizate dispuse orizontal sau în zigzag. Un alt element care nu prezintă nici un fel de diferențiere în cursul celor trei etape de evoluție ale fazei Monteoru Ic₃, este inventarul obiectelor mici din lut ars ca: fusaiole tronconice sau bitronconice, fără decor, roți de la carul votiv sau idolii zoomorfi fragmentari.

Prezența în complexe de locuire din faza Monteoru Ic₃ a numeroase rîșnițe, frecătoare, grîu carbonizat etc., vădește un pronunțat caracter agricol al acestei așezări. Cu toate acestea nu se poate afirma că „agricultura” constituie unica sursă pentru obținerea celor necesare traiului. Identificarea a numeroase oase de animale domestice (bovine, ovicaprine etc.) dovedește că păstoritul și în general creșterea vitelor deținea un rol tot atît de important în economie ca și agricultura⁹. De asemenea, semnalarea în cadrul acestei așezări a resturilor osteologice provenind de la animalele sălbatice (urs, căprior) demonstrează că și vînătoarea contribuia ca sursă pentru asigurarea traiului.

Am căutat să scoatem în evidență mai sus că faza Monteoru Ic₃ chiar dacă are anumite etape de evoluție, prezintă totuși o unitate în ceea ce privește caracteristicile principale ale culturii materiale. Stabilirea însă a etapelor de dezvoltare din cadrul fazei Monteoru Ic₃ a fost determinată pe de o parte de observațiile stratigrafice, care au relevat prezența unor complexe de locuire suprapuse, a locuințelor în semibordeie în etapa cea mai veche și a locuințelor

⁹ S. Haimovici, *Studiul materialului faunistic descoperit în așezarea din epoca bronzului (cultura Monteoru) de la Bogdănești, r. Tg. Ocna, rej. Bacău*, în *AM*, IV, 1966, p. 119—136.

de suprafață în etapele următoare și pe de altă parte, de diferențierile observate la ceramica specifică fiecăreia din subfazele amintite mai sus.

Revenind la tipul de locuință, menționăm că s-au descoperit trei semibordeie de formă semiovală și patrulateră a căror dimensiuni nu depășesc $4,25 \times 3$ m și 4×3 m, grupate pe creasta platoului „Todoscanu” la distanțe ce variază între 3—3,50 m unele de altele. Groapa propriu-zisă a acestora a constat nu atât din săparea solului cenușiu, ci mai mult din amenajarea terenului care este în acest sector în ușoară pantă. Astfel, pe latura de SV, gropile semibordeiilor intră mai adânc în solul galben cafeniu, sub formă de trei trepte în timp ce latura de NS a fost adâncită foarte puțin, ea confundându-se cu baza solului brun-cenușiu (catalog, p. 117). Prin secțiunile interioare s-a putut constata că nu a existat o podină amenajată, iar resturile vetrelor construite din pietre de gresie așezate în semicerc se găseau în apropierea laturii de vest sau est. În afară de cele trei semibordeie în această primă etapă s-au semnalat și resturile unei locuințe de suprafață. Vetrelle prevăzute cu gardină din pietre a căror lipituri erau așezate fie pe un strat de pietre plate sau prundiș amestecat cu fragmente ceramice, fie direct pe pământ au fost descoperite în preajma locuințelor menționate mai sus (fig. 7/B).

Pentru celelalte două etape de evoluție ale fazei Monteoru Ic₃ sînt caracteristice numai locuințele de suprafață — colibe — cu pereții construiți din chirpici și nuiele groase, în general fără o amenajare specială pentru podină. Vetrelle ocupă de obicei o poziție centrală în cadrul locuinței fiind și aici constituite din lipituri groase de 3—5 cm așezate direct pe pământ, pe prundiș sau pe fragmente ceramice. Subliniem în continuare și faptul că în aceste nivele de locuire numărul vetrelor cu gardină din piatră este mai mic.

În inventarul așezării din faza Monteoru Ic₃, un loc deosebit îl are ceramica ale cărei trăsături specifice fiecărei etape au permis ca alături de observațiile stratigrafice și diferitele tipuri de locuințe să se sublinieze pregnant deosebirile dintre cele trei nivele de locuire. Cu toate acestea, analizînd caracteristicile generale și esențiale ale ceramicii din faza Monteoru Ic₃, de la Bogdănești se poate constata că ea menține de-a lungul celor trei etape de evoluție formele și motivele decorative ce constituie nota dominantă și definitorie a însăși fazei Ic₃ a culturii Monteoru¹⁰.

În acest sens, sînt edificatoare cîteva observații: din pasta fină, brun-cenușie sau neagră cu puternic luciu pe ambele fețe, cu o compoziție densă, omogenă s-a lucrat cea mai mare parte a vaselor indiferent de etapa cărora le aparține. Pe lângă această categorie s-a semnalat și pasta de culoare neagră, mată în general cu puțin nisip în compoziție, dar densă și omogenă, mai ales în etapa I a fazei Monteoru Ic₃, precum și o categorie de culoare cenușie sau brun-cărămizie conținînd nisip și pietricele în compoziție, dar prezentă în toate nivelele de locuire Ic₃.

În ceea ce privește repertoriul formelor ceramice se observă că cele trei etape conțin cîteva categorii de vase ale căror trăsături constituie însăși nota caracteristică și esențială a fazei Monteoru Ic₃. Astfel, cele mai numeroase sînt

¹⁰ Pentru definirea trăsăturilor caracteristice ale fazei Monteoru Ic₃ de la Bogdănești, cit și pentru cunoașterea celorlalte faze din evoluția acestei culturi, în afara informațiilor și precizărilor primite prin amabilitatea Eugeniei Zaharia (Institutul de arheologie din București), căreia îi mulțumim călduros, ne-au servit drept ghid rapoartele de săpături referitoare la materialul arheologic descoperit

în stațiunea eponimă (Sărata Monteoru) (vezi în *Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități*, 1942—1943, p. 20—29; I. Nestor și colab., în *SCIV*, I—II, 1950, p. 53—56; *SCIV*, II, 1, 1951, p. 159—169; *SCIV*, IV, 1—2, 1953, p. 69—93; *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 497—515; I. Nestor, în *Istoria României*, I, p. 102 și urm.

ceștile mici sau mijlocii cu torți supraînălțate prevăzute cu butonaș incipient sau accentuat, cu corpul scund, gura largă, fundul ușor adâncit spre interior sau marcat printr-un motiv decorativ. Al doilea loc îl ocupă străchinile și castroanele tronconice cu marginea întărită și lățită din care se prelungește pe umeri două-patru torți tubulare dispuse simetric. În sfârșit, borcanele de dimensiuni mari și mijlocii, lucrate de obicei din pasta aspră cenușie sau brun-cărămizie, cu corpul drept sau ușor arcuit, cu marginea lățită și crestată, prevăzute cu una sau două torți tubulare pe maximum de arcuire, constituie o altă caracteristică principală a ceramicii Monteoru Ic₃ de la Bogdănești. În afară de acestea sînt prezente și alte prototipuri a căror frecvență este mai redusă. Amintim astfel, paharele cu fundul ascuțit, vasele mari cu corpul în formă de sac și străchinile cu corpul drept (catalog, p. 167). De asemenea dintre formele tot atît de puțin răspîndite ca și cele precedente, trebuie să menționăm și vasele de tipul — askos. Dacă în alte așezări Monteoru Ic₃¹¹ se întîlnesc mai ales în ultima etapă — askos-uri —, decorate cu cercuri concentrice asociate cu benzi constituite din brîie dispuse orizontal sau în zigzag și realizate prin incizii întrerupte, la Bogdănești constatăm prezența unor prototipuri înrudite tipologic, dar deosebite în ceea ce privește maniera decorativă. Astfel, în etapa I se găsesc askos-uri ornamentate cu șnur dispus în benzi sau rețea și un prototip mai evoluat decorat cu incizii întrerupte sau incizii adînci.

În ceea ce privește ornamentarea se observă că inciziile simple sau întrerupte care au fost folosite pentru a se realiza cercuri concentrice, arcuri de cerc terminate cu mici alveole, benzi simple sau în zigzag, se întîlnesc în toate cele trei etape ale fazei Monteoru Ic₃ de la Bogdănești, dar frecvența lor este diferită. În etapa I preponderența motivelor decorative specifice acestei faze este evidentă, dar, prin prezența și a altor categorii de ornamente ceramice, are sub acest aspect un caracter eterogen ce nu va mai fi întîlnit și în etapele ulterioare. În acest sens, menționăm inciziile „în dinți de lup”, împunsăturile adînci, șnurul simplu și incizia întreruptă. Dintre acestea, cele mai puțin numeroase sînt motivele în dinți de lup, întîlnite îndeosebi pe ceștile din pastă neagră sau brună. Decorul constă din incizii adînci, care reliefează din suprafața vasului benzi unghiulare sau dinți de lup dispuse în șiruri orizontale sau verticale pe torți, sub marginea buzei sau pe corp. De cele mai multe ori aceste ornamente sînt asociate cu grupele de linii incizate simplu sau întrerupte. Deși în majoritatea cazurilor decorul apare ca excizat amintim că pe unele cești din pastă fină motivele „dinți de lup” sînt exprimate și prin incizii dispuse sub forma unei benzi înguste, în interiorul cărora a fost trasată și o linie incizată simplu în zigzag (fig. 29/8 ; 30/8).

Decorul realizat prin împunsături adînci este mai variat și cantitativ mai numeros decît precedentul. Astfel, pe primul loc se situează triunghiurile incizate cu suprafața acoperită de împunsături adînci plasate de obicei la linia de demarcare dintre gît și corp (fig. 28/5, 14 ; 29/1). Uneori acestea sînt despărțite de benzi incizate dispuse vertical în interiorul cărora se găsește împunsături (fig. 31/4). În alte cazuri triunghiurile incizate sînt despărțite prin simple benzi din linii executate cu roțiță dințată dispuse vertical și care au ca scop împărțirea suprafeței vaselor în patru zone (fig. 28/5). Adeseori triunghiurile incizate cu cîmpul segmen-

¹¹ Radu et Ecat. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, in *Dacia*, III-IV, p. 253-351.

tat orizontal prin linii incizate au în interspații împunsături adânci (fig. 27/5). Alteori, triunghiurile sînt hașurate orizontal fără a mai fi acoperite cu împunsături sau alveole (fig. 28/9). Se observă, în sfîrșit, că la linia de demarcare dintre gît și corp se găsește șiruri de împunsături situate între două linii incizate sau mai rar pe gîtul vasului grupe de cîte două șiruri de împunsături dispuse vertical (fig. 29/1).

Motivele decorative realizate prin șnur simplu sub formă de rețea fină, triunghiuri cu cîmpul hașurat cu șnur, benzi înguste sau late, dispuse vertical sau orizontal, avînd în interior împunsături adânci, ornamează exclusiv ceștile din pastă fină sau askos-urile (fig. 19/1, 4, 9, 10, 12, 14).

În ceea ce privește categoria ornamentelor realizate din incizii întrerupte denumită și *Furchenstich*, trebuie să facem unele precizări. Această tehnică — *Furchenstich* —, specifică ceramicii aparținînd culturii Coțofeni, este într-adevăr asemănătoare, dar nu identică cu aceea caracteristică fazei Monteoru Ic₃, deoarece realizarea decorului în cultura Monteoru este cu totul diferită¹². Astfel, pe ceramica Monteoru inciziile nu sînt atît de adânci și sub forma unor alveole apropiate ca în tehnica *Furchenstich*, ci lasă impresia mai degrabă că la executarea decorului s-a folosit un instrument (un bețișor cu capătul teșit) sau un obiect asemănător unei rotițe dințate. Din acest motiv, efectul este cu totul diferit; pe ceramica Monteoru decorul se realizează prin „dîra” (urma) lăsată de rotița dințată și nu prin împunsăturile succesive. Avînd în vedere că în literatura de specialitate s-a introdus acest termen, îl folosim și noi, cu precizarea de mai sus¹³. Frecvența motivelor decorative executate în această tehnică este destul de ridicată, cu ajutorul ei realizîndu-se numeroase și variate motive decorative. Menționăm astfel benzile simple dispuse la linia de demarcare dintre gît și corp, liniile în zigzag care ornamează toarta realizează arcuiri de cerc cu capetele în jos și terminate cu alveole sau împarte suprafața vaselor în zone sau în sfîrșit, delimitează cercurile concentrice (fig. 29/9—10, 12; 26/6). Într-un singur caz în această tehnică s-au realizat și motive florale mult stilizate (fig. 19/17).

Pentru a încheia descrierea ceramicii din etapa I a fazei Monteoru Ic₃, trebuie să mai adăugăm și unele observații referitoare la forma, pasta și decorul vaselor de dimensiuni mari. În acest sens, menționăm că un număr redus de vase mari au fost lucrate dintr-o pastă mai zgrunțuroasă cenușie-negricioasă, asemănătoare aceleia caracteristice culturii Foltești II. De asemenea, sînt identice la această categorie de vase și unele motive decorative ca: briul crestă sau alveolat, dispus vertical pe gît sau corp, crestăturile fine, executate însă neglijent, briurile multiple crestăte mărunț etc., astfel încît la prima vedere este greu să se facă o diferențiere între ceramica Foltești II și această grupă semnalată în cadrul culturii Monteoru. O analiză atentă însă relevă deosebiri: pasta este de calitate mult mai fină, iar motivele decorative cu mici excepții sînt executate mult mai îngrijit decît pe ceramica culturii Foltești II. Este semnificativ și

¹² Vezi unele ipoteze în legătură cu acest material la M. Florescu, *Contribuții la cunoașterea etapelor timpurii ale culturii Monteoru în Moldova*, în *AM*, IV, 1966, p. 39—118.

¹³ I. Nestor și Eug. Zaharia au emis ipoteza pe deplin justificată astăzi că tehnica de ornamentare asemănătoare *furchenstich*-ului menționată mai sus constituie o trăsătură specifică fazei Monteoru Ic₃ din Moldova. Aceas-

tă ipoteză a fost preluată de Al. Vulpe fiind denumită „*furchenstich*” (vezi *Исследования о neпroduвануу бронзово Бекя в Молдове* în *Dacia*, N.S., V, p. 105 și urm. și G. Bichir și E. Dogan, *Săpăturile arheologice de la Mîndrișca în Materiale...*, VIII, p. 297. Totuși decorul de pe ceramica Monteoru din Moldova nu este identic cu acela denumit „*furchenstich*” (vezi M. Florescu, *op. cit.*, în *AM*, IV, 1966, p. 39—118).

faptul că motivele decorative amintite mai sus sînt aplicate și pe ceramica de calitate fină tipică culturii Monteoru (fig. 18/3—4, 8, 11).

În ceea ce privește ceramica din etapa a II-a a fazei Monteoru Ic₃ de la Bogdănești, materialul rezultat relevă cîteva trăsături mai importante. Ca forme și motive decorative se evidențiază ceștile, străchinile tronconice și borcanele, iar ca ornamente preponderența cercurilor concentrice, benzi incizate arcuri de cerc, constituie o trăsătură esențială a noii etape Monteoru Ic₃ (fig. 21/6, 7, 9—11; 22/13). Ceramica are un aspect unitar rezultat prin eliminarea aproape totală a pastei zgrunțuroase și prin înlăturarea treptată a motivelor decorative realizate prin triunghiuri umplute cu împunsături, dinți de lup sau șnur, care sînt acum folosite din ce în ce mai rar.

Ceramica din etapa a III-a a fazei Monteoru Ic₃ se caracterizează la Bogdănești prin apariția unor elemente noi. Dintre acestea, amintim în primul rînd motivele decorative realizate prin incizii și relief dispuse în benzi unghiulare, care vor fi folosite apoi exclusiv în relief în faza Monteoru Ic₂. De asemenea, nu putem trece cu vederea nici prezența cîtorva torți cu șa și prag ornamentate cu linii incizate în benzi care se întretaie sau unghiulare și cu marginile crestate mărunț (fig. 25/3—4)¹⁴. Cu toate aceste elemente noi, ceramica ultimei etape Monteoru Ic₃ se încadrează prin toate caracteristicile sale generale în specificul acestei faze așa cum de altfel am menționat deja.

II. FAZA MONTEORU Ic₂

Așezarea aparținînd acestei faze a cuprins zona centrală a platoului ocupînd o suprafață mult mai redusă decît stațiunea din faza anterioară, Monteoru Ic₃. S-a observat de asemenea, că în cursul celor două etape de evoluție pe care le parcurge faza Monteoru Ic₂ au existat anumite preferințe în ceea ce privește zona ocupată de locuințe. Astfel, în etapa I, locuințele au fost construite aproape în exclusivitate în zona centrală a platoului pentru ca în etapa a II-a să se producă o oarecare deplasare spre marginea periferică mai în apropierea șanțului de apărare. În afara șanțului de apărare sau în zonele marginale ale platoului nu au fost descoperite complexe de locuire *in situ* aparținînd fazei Monteoru Ic₂ cu excepția doar a fragmentelor ceramice care au fost probabil antrenate de pe creasta platoului, prin lucrările agricole sau șuvoaie de apă.

În ceea ce privește sistemul de apărare, menționăm că prin cele două secțiuni (catalog, p. 163—164) s-a constatat că a existat doar un șanț în formă de pîlnie cu adîncimea variînd între 1,80—2,20 m, dispuse în arc de cerc în zona unde panta coboară sub formă de șa. Avînd același scop de fortificare a regiunii mai accesibile a promontoriului Todoșcanu, ca de altfel și sistemul defensiv al așezării Foltești II, era și firesc ca în anumite porțiuni cele două șanțuri să se intercepteze așa cum s-a menționat anterior. Spre deosebire de șanțul Foltești II, care a fost săpat în imediata apropiere a limitelor platoului, traseul șanțului

¹⁴ Existența acestei etape a fost bine scoasă în evidență și cu ocazia publicării materialelor arheologice de la Mîndrișca (vezi în *Materiale...*, VIII, p. 292—301), precum și la M. Florescu, *op. cit.*, în *AM*, IV, 1966, p. 39—118; M. Florescu și V. Căpitanu, în *Carptea*, II, p. 23—35.

așezării Monteoru Ic₂, tinde să se apropie de zona centrală unde se concentraseră locuințele.

Resturile de locuire propriu-zise aparținând acestei faze ca: locuințe, gropi cu resturi menajere, unelte, ceramică, descoperite cu prilejul săpăturilor sînt numeroase și variate. Înainte însă de a trece la descrierea resturilor menajere menționate mai sus, trebuie să precizăm că în ceea ce privește uneltele identificate în complexul de locuire *in situ* se observă că se continuă fără nici un fel de modificări prototipurile menționate la descrierea fazei Monteoru Ic₃ și din acest motiv nu ne vom mai referi decît la obiectele de metal (aramă și bronz?) identificate în cele două nivele de locuire aparținînd fazei Monteoru Ic₂. De asemenea, avîndu-se în vedere că între cele două etape de evoluție ale fazei Monteoru Ic₂ nu sînt deosebiri decît în ceea ce privește ceramica, vom prezenta caracteristicile complexelor de locuire în contextul trăsăturilor esențiale ale fazei Monteoru Ic₂, pe care o discutăm aici. Astfel, tipul de locuință caracteristic este coliba cu pereții construiți din nuiele și birne, peste care s-a aplicat un strat de lut amestecat cu păioase. S-a observat de asemenea, că nu a existat nici o preocupare pentru amenajarea unei podini, ea fiind constituită din însăși solul de călcare brun-gălbui. Dimensiunile locuințelor nu depășesc 3 × 3,50 m (catalog, p. 135—139). Vetrele, de obicei mai mici decît acelea semnalate în nivelul de locuire Monteoru Ic₃ sînt situate în zona centrală a locuințelor. Lipiturile sînt constituite din pămînt galben-nisipos, fiind așezate uneori pe un strat de pietre plate (catalog, p. 139—143). Remarcăm în mod deosebit faptul că s-au identificat și resturi de pereți fețuiți cu îngrijire pe fața interioară și decorăți cu creștături sau linii în relief. Ca și în faza anterioară au existat și aici vetre situate în afara locuințelor. Acestea au dimensiuni mai mari (1 × 1,20 și 1,20 × 1,45 m), cu lipituri masive așezate direct pe solul de călcare. În general, vetrele situate în afara locuințelor nu sînt prevăzute cu gardină din pietre, ci doar cu o margine mai întărită de lipitură (catalog, p. 19).

În ceea ce privește gropile cu resturi menajere, s-au observat unele deosebiri față de acelea semnalate în faza Monteoru Ic₃. Astfel se constată că ele nu se mai grupează în jurul locuințelor, ci sînt situate în zona periferică a așezării Monteoru Ic₂, în apropierea șanțului de apărare. De asemenea, remarcăm că predomină gropile de dimensiuni mici și mijlocii, de formă circulară și cu profil alveolar, a căror adîncime atinge rareori 1,50 m, cu excepția doar a gropilor 19—20 săpate în solul galben pînă la 1,80—2,10 m de la suprafața actuală a solului (catalog, p. 28, 32). Pămîntul de umplutură este în mod constant brun-gălbui, cu urme de cărbune și cenușă. Materialul arheologic, cu unele excepții (catalog, p. 155—162), este foarte sărac (fig. 8/1, 7). Deși am amintit că inventarul litic sau acela din os nu se deosebește cu nimic față de acela semnalat în faza anterioară, trebuie totuși consemnat că topoarele-ciocan lucrate din piatră dură, sînt acum ceva mai numeroase. Nu putem de asemenea trece cu vederea că în complexe de locuire s-au descoperit și cîteva obiecte din metal. Amintim astfel, un cuțitaș din bronz cu lama îngustă, subțire și ușor curbată, prevăzut cu un mic mîner pentru înmănușare (fig. 45/7). În afară de acestea menționăm și două dălțițe dreptunghiulare cu secțiunea lenticulară, tăișul subțiat și ascuțit, precum și un ac cu capul rupt (fig. 45/3—5). Repertoriul formelor ceramice descoperite în nivelul de locuire Monteoru Ic₂ continuă, cu unele mici modificări, pe aceea semnalată

în faza precedentă. Au apărut însă alte motive decorative, iar în ceea ce privește pasta, preponderența aceleia de calitate fină este evidentă. Pasta grosolană este folosită totuși într-un procentaj redus, fiind utilizată doar pentru a se lucra vasele de dimensiuni mari, îndeosebi borcanele. Repertoriul formelor este mai variat decât în faza precedentă. Astfel în afară de cești, prevăzute de data aceasta cu torți supraînălțate și cu șa și prag, de străchini și castroane cu corpul tronconic sau rotunjit și marginea întărită sau evazată (fig. 11/11—14; 32/9—11), apar vasele de ofrandă cu corpul în două etaje, fundul ascuțit și gura în formă de pîlnie și borcanul cu corpul rotunjit, cu buza lățită și crestată, ornamentele cu briuri crestate și pastile aplicate (fig. 13/5, 10). Pe lângă acestea amintim: borcane cu corpul drept, pahare cilindrice, vasele miniaturi, capace, linguri (fig. 12/5; 25/11). Motivele decorative predominante sînt liniile în relief, dispuse sub formă de benzi, pe torți, pe buza sau pe umărul vaselor (fig. 33/1—7, 13—15). În alte cazuri, liniile în relief constituie adevărate triunghiuri continui sau romburi. Menționăm de asemenea că la vasele mari decorul se aplică pe toată suprafața în registre dispuse orizontal. În interiorul registrelor, liniile în relief alternează cu proeminențele. De obicei, registrul superior conține motive decorative simple care constau în benzi formate din linii în relief dispuse vertical sau oblic alternînd cu grupé de proeminențe așezate în șir orizontal. În registrul mijlociu, liniile în relief constituie benzi unghiulare sau romburi, în timp ce registrul inferior rămîne de obicei neornamentat. Se întîlnesc și arcuri de cerc cu capetele mult închise, în interiorul cărora se găsesc proeminențe. Decorul constînd din briuri multiple care au luat naștere prin accentuarea liniilor în relief, este mai puțin aplicat pe pasta bună. La ornamentarea vaselor mari se mențin, în mare măsură, motivele decorative din faza anterioară ca: briurile multiple crestate, alveole și simple crestături (mai ales pe marginea buzei). Așa cum am arătat deja, faza Monteoru Ic₂ are două etape de evoluție. Deosebirea între aceste două etape sînt sesizate în ceramică, datorită apariției unor noi elemente decorative. Astfel, în etapa a II-a se constată că, alături de formele și motivele decorative specifice acestei faze, au apărut și motive ornamentale realizate prin incizii, care, la rîndul lor, încep să înlocuiască treptat benzile unghiulare în relief. De asemenea, se observă că unele cești au torțile mai oblice față de corp, șaua este mai accentuată, iar pragul în unele cazuri a dispărut (fig. 32/5; 33/12).

Apariția acestor noi elemente dovedește trecerea graduală prin folosirea treptată a formelor și motivelor decorative ale fazei Monteoru Ic₁¹⁵.

În mod deosebit trebuie să subliniem faptul că în complexele de locuire aparținînd fazei Monteoru Ic₂, alături de ceramica specifică acestei faze, au apărut fragmente provenind dela cești lucrate dintr-o pastă brun-cărămizie, mată și aspră sau din pastă specifică Monteoru caracteristice culturii Belo-Potock-Costișa¹⁶.

Astfel amintim cești fragmentare decorate cu triunghiuri incizate și cu cîmpul hașurat oblic, benzi incizate intercalate de incizii întrerupte, grupe de linii incizate dispuse vertical etc. (fig. 35/13, 16).

¹⁵ I. Nestor, în *Istoria României*, I, p. 102 și urm.

¹⁶ Al. Vulpe, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., V, p. 112 și urm.; Al. Vulpe și M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Costișa*, în *Materiale...*, VIII, p. 309—317; pentru prezența

elementelor Belo-Potock-Costișa în cadrul culturii Monteoru, vezi și M. Florescu, *op. cit.*, în *AM*, IV, p. 102—113.

Prezența elementelor Belo-Potock-Costișa, sporadice în etapa I și mai numeroase în etapa a II-a a fazei Monteoru Ic₂ de la Bogdănești, este o dovadă a legăturilor dintre cele două culturi¹⁷. Ceea ce însă trebuie să remarcăm este faptul că elementele noi care au apărut sînt preluate de purtătorii culturii Monteoru, aceștia folosind pe ceramica specifică lor unele motive decorative caracteristice culturii Costișa.

Nu putem trece cu vederea la acest capitol nici faptul că în cadrul fazei Monteoru Ic₂ de la Bogdănești au fost identificate fragmente ceramice lucrate din pastă neagră-cenușie, puternic lustruită la exterior, sau din pastă brun-cărămizie, aspră și ușor poroasă, prevăzute cu motive decorative specifice culturii Wietenberg. În afară de cîteva fragmente ceramice Wietenberg care au fost descoperite la partea superioară a stratului brun-cafeniu conținînd resturi de locuire Monteoru Ic₂, atragem atenția în mod deosebit că ele nu lipsesc din complexe de locuire bine determinate ale acestei faze (vezi catalog, p. 135 — 143; 155 — 162). În ceea ce privește formele ceramice constatăm că repertoriul e destul de bogat. Astfel, menționăm în primul rînd ceștile fragmentare, decorate cu caneluri verticale, trei categorii de străchini și castroane (cu corpul în formă de lălea, castroane adînci cu profilul arcuit și buza evazată, ornamentate cu incizii mărunte, străchini-tipsii, cu corpul scund și drept) (fig. 12/16, 19; 34/4, 7, 9). Sînt prezente apoi, vasele mari cu profilul arcuit și buza evazată decorate pe maximum de arcuire cu spirale legate, adîncite și benzi incizate umplute cu rețea incizată fin (fig. 34/11). În sfîrșit, s-au identificat și pahare cu piciorul scund ornamentate cu benzi incizate (fig. 34/8).

Cu toate că fragmentele ceramice de tip Wietenberg descoperite la Bogdănești nu se remarcă prin cantitate, ceramica este foarte importantă prin varietatea și numărul mare de prototipuri și prin gama bogată de motive decorative realizate prin incizii.

Am insistat deja în catalogul descoperirilor asupra condițiilor de găsimă a fragmentelor ceramice de factură Wietenberg pentru a sublinia apariția lor în complexe de locuire sau gropi cu resturi menajere împreună cu inventarul specific fazei Monteoru Ic₂. Atragem atenția asupra faptului că nu am luat în discuție ceramica Wietenberg a cărei poziție stratigrafică nu a putut fi asigurată. Ne referim aici la fragmentele ceramice descoperite fie la partea superioară a stratului brun cu resturi Monteoru Ic₂, fie în preajma locuințelor sau în stratul cu depuneri aluvionare și resturi de locuire antrenate prin alunecări succesive către marginile platoului.

Deși în cursul expunerii au fost amintite deja faptele prezentate mai sus, am considerat necesară sublinierea lor întrucît constituie elemente principale pentru argumentarea că în faza Monteoru Ic₂ s-a stabilit un strîns contact cu purtătorii culturii Wietenberg.

De asemenea, nu putem trece cu vederea nici faptul că pentru prima oară în așezarea de la Bogdănești elementele ceramice de tip Wietenberg apar în contexte bine determinate și permit astfel o sincronizare cronologică mai judicioasă între cele două culturi¹⁸. Aceasta nu înseamnă că pînă acum nu ar mai fi fost

¹⁷ M. Florescu, *op. cit.*, în *AM*, IV, p. 104—113; idem, în *Dacia*, N.S., XIV, p. 51—83.

¹⁸ Ulterior săpăturilor de la Bogdănești, cu prilejul sondajului efectuat la Oncești—Podul Morii, au apărut,

într-o așezare aparținînd exclusiv fazei Monteoru Ic₂, și fragmente de tip Wietenberg (vezi M. Florescu și V. Căpitanu, în *Carpica*, II, 1970, p. 23—35).

semnalate elemente Wietenberg în așezările Monteoru din Moldova. Deja cu mulți ani în urmă Radu și Ecaterina Vulpe au arătat că în așezările Monteoru din Moldova alături de ceramica caracteristică acestei culturi se găsesc și fragmente provenind de la vase din repertoriul formelor specifice Wietenberg¹⁹. Dar trebuie să precizăm că stațiunile la care ne referim, Poiana, Perchiu, Ruginești conțin resturi de locuire de la două sau trei faze de evoluție ale culturii Monteoru, iar pentru fragmentele de tip Wietenberg identificate în aceste așezări nu au fost precizate condițiile de găsim pentru a fi fixate într-un context cronologic dat. Este deci de la sine înțeles că o dovadă stratigrafică certă, precum și prezența în cadrul unor complexe de locuire bine delimitate a ceramicii Wietenberg (așa cum a fost identificată în așezarea de la Bogdănești), oferă într-adevăr date cu mult mai ample decât cele existente pînă acum. Ulterior cercetărilor de la Bogdănești s-au descoperit în câteva stațiuni aparținînd exclusiv fazei Monteoru Ic₂ fragmente ceramice de factură Wietenberg, cu ajutorul cărora nu numai că se confirmă observațiile de la Bogdănești, ci oferă un cadru mai larg pentru discutarea acestei probleme²⁰.

III. ALTE RESTURI DE LOCUIRE

Cu prilejul cercetărilor au fost identificate urme de locuire aparținînd epocilor neolitică și feudală. Întrucît materialul arheologic nu este prea numeros și nu prezintă un interes deosebit pentru cunoașterea specificului de cultură materială ca atare, ne limităm doar la menționarea sumară a lor. Astfel, prin săparea șanțului T, s-a observat la baza straturilor cu resturi Monteoru un sol brun-gălbui din care provin fragmente ceramice din pastă cărămie, foarte corodată, bucăți mici de chirpici și lipituri de vetre deranjate. Cîteva fragmente ceramice de la vase bitronconice cu urme de pictură brună permit încadrarea acestor resturi de locuire în faza Cucuteni B.

Amintim, de asemenea, că la partea superioară a șanțului III, în humus, s-au descoperit cîteva fragmente ceramice lucrate din pastă cărămie decorate cu linii în val sau zigzag și cu humă albă caracteristică secolului al XVIII-lea.

În afară de urmele așezărilor pe care le-am amintit mai sus, cu ocazia săpării șanțului longitudinal s-au descoperit două morminte de inhumație din care un interes deosebit îl prezintă mormîntul colectiv nr. 1. Astfel, s-a observat cu prilejul săpării gropii nr. 17 (conținînd resturi menajere din faza Monteoru Ic₃) că fundul acesteia deranjează resturile unui schelet de copil. Prin degajările ulterioare s-a constatat că este vorba de un mormînt comun compus din patru schelete dispuse după cum urmează: scheletul nr. 1, matur, probabil bărbat, așezat cu fața

¹⁹ Radu și Ecat. Vulpe, *op. cit.*, în *Dacia*, III—IV, p. 253—351; Ecat. Dunărcanu-Vulpe, în *Dacia*, V—VI, p. 151—167; idem, în *Dacia*, VII—VIII, p. 103—118.

²⁰ În afară de materialul arheologic provenit de la Podul Morii (vezi M. Florescu și V. Căpitanu, *Carpica*,

II, p. 23—35), prin săpăturile de la Năslăseni—Parincea, s-au semnalat în complexe de locuire din faza Monteoru Ic₂ și fragmente ceramice de tip Wietenberg (material inedit, col. Institutului de istorie și arh. „A. D. Xenopol”—Iasi,

în jos și cu genunchii îndoiți în unghi drept. Scheletul zace la 2 m adâncime de la suprafața actuală a solului și este orientat VNV—5200° și ESE—2000°. Scheletul nr. 2 matur, probabil femeie; zace la aceeași adâncime, ca și scheletul nr. 1 și este așezat cu fața în jos, cu mâinile strînse la piept și cu picioarele chiruite accentuat în poziție inversă față de scheletul nr. 1. Între craniul scheletului nr. 1 și regiunea lombară a scheletului nr. 2 s-au găsit fragmente din craniul unui copil (scheletul nr. 4), celelalte oase au fost deranjate de groapa nr. 17. Scheletul nr. 3, de adolescent, este de asemenea distrus în cea mai mare parte de groapa amintită mai sus. S-au păstrat doar oasele craniului, membrele și câteva coaste; zace la aceeași adâncime cu scheletul nr. 1 și este așezat în poziție chiruită cu fața înspre scheletul nr. 2. Inventarul acestui mormânt este foarte sărac, limitându-se doar la o verigă mică cu capetele deschise și ușor lățite, din aramă sau bronz, găsită la scheletul nr. 3 în dreptul urechii. De asemenea la scheletul nr. 2 s-a observat că oasele din dreptul gâtului erau puternic înverzite, probabil de la un colier de metal care nu s-a păstrat. Problema pe care o ridică acest mormânt este aceea a datării. Având în vedere situația stratigrafică trebuie să eliminăm de la început orice legătură a acestuia cu resturile așezării Monteoru, căci așa cum am amintit mai sus, groapa nr. 17 conține resturi menajere aparținând fazei Monteoru Ic₃ și este acoperită parțial la rîndul ei, de o altă groapă mai mică (nr. 16) conținând resturi Monteoru Ic₂. De asemenea, s-a constatat că groapa mormîntului a fost săpată de la partea superioară a solului brun-gălbui. Pe baza acestor date mormîntul aparține nivelului de locuire de la începutul epocii bronzului. În sprijinul acestei încadrări mai amintim că acest mormânt este situat aproximativ la limita vestică a așezării Foltești II. Cauzele care au determinat înhumarea unei întregi „familii” (?) sînt greu de stabilit; nu ar fi exclus avîndu-se în vedere poziția în care zac scheletele să se fi practicat o sacrificare forțată a unor indivizi din motive ce ne rămîn necunoscute. Aceste presupuneri vor trebui verificate pe viitor și prin cercetarea altor cazuri similare.

Cel de-al doilea mormânt este situat de asemenea în zona de vest a platoului Todoscanu în imediata vecinătate a limitelor sale. Mormîntul a fost identificat la circa 20 cm, adâncime cu prilejul săpării șanțului L. Scheletul de matur, în poziție chiruită, orientat NNE—750° și SSV—3950° este foarte prost conservat și fără nici un fel de inventar, astfel încît atribuirea lui vreunui din purtătorii culturilor identificate pe platoul Todoscanu este greu de precizat. La aceasta se mai adaugă faptul că majoritatea oaselor care ar fi putut permite o analiză antropologică (craniu, bazin, etc.) s-au pulverizat în contact cu aerul. În orice caz, avînd în vedere că adâncimea la care s-au identificat urmele acestui mormânt pare puțin probabilă încadrarea lui în contextul culturilor din epoca bronzului de la Bogdănești.

★

În cursul campaniilor de săpături efectuate la Bogdănești s-a urmărit nu numai cercetarea platoului Todoscanu, ci și identificarea unor urme de locuire din jurul acestui obiectiv.

A. La circa 300 m est de promontoriul Todoscanu, pe platoul terasei superioare a Oituzului, denumit în partea locului „Dealul Balica”, a căru suprafață

atinge 30 ha, au fost descoperite sporadice resturi aparținând fazei Monteoru Ic₃, precum și urmele unei așezări din secolul al III-lea e.n.

B. Al doilea obiectiv al cercetărilor l-a constituit punctul „Podeac”²¹, unde se descoperiseră deja fragmente ceramice neolitice și din epoca bronzului. Acest punct se află în marginea vestică a satului Bogdănești pe resturile unei terase a Oituzului, a cărei suprafață nu depășește 0,5 ha. Sondajul care a constat din secționarea terasei cu două șanțuri în cruce și casele adiacente lor, a avut ca rezultat identificarea unor sporadice resturi de locuire din epoca bronzului (cultura Monteoru) faza Monteoru Ic₃ și Ic₂, conținând fragmente ceramice neîntregibile. În schimb, așezarea neolitică Cucuteni A și B este destul de bogată; au fost descoperite trei mici locuințe și patru gropi cu resturi menajere al căror inventar ceramic este numeros, dar foarte corodat. Două din locuințele dezvelite și trei gropi cu resturi menajere aparțin fazei Cucuteni A. Menționăm însă că stratul de cultură fiind aproape de suprafață (circa 20 cm) prin lucrările agricole au fost deteriorate complexe de locuire *in situ*, păstrându-se doar bucăți din platformă cu urme de birne sau loazbe de cele mai multe ori răvășite, încît, nu s-au putut face observații ample referitoare la dimensiunile și detaliile de construcție ale locuințelor. Gropile, în general mici (cu diametrele de 0,80 × 1,10 m și adîncimea de 1,10—1,30 m), sînt rotunde sau ovale cu profilul în formă de pungă. Ele conțin vase întregi sau fragmentare, cărbune și cenușă. Dintre formele ceramice descoperite amintim: vasele suport, cupe și boluri care mai păstrează urme de pictură tricromă, alături de cîteva toporașe-calapod din marnă albă. Resturile de locuire aparținînd fazei Cucuteni B sînt mai puțin intense, ele reducîndu-se pe suprafața cercetată doar la o locuință și o groapă. Ca și în cazul precedent podina și pereții locuinței au fost puternic răvășite ceea ce a împiedicat obținerea unor observații și detalii precise referitoare la construcția și dimensiunile ei. Groapa cu resturi menajere, identificată în imediata apropiere a locuinței are diametrul de 1,30 × 1,20 și adîncimea de 1,60 m. Materialul arheologic descoperit constă din vase întregi și fragmentare. Menționăm cu acest prilej, două cupe cu profilul unghiular și un castron tronconic cu marginea înaltă care au mai păstrat vagi urme de pictură brună. Efectuarea sondajului de la Podeac a urmărit nu atît cercetarea așezării neolitice, ci urmele stațiunii din epoca bronzului al cărei strat de cultură a fost distrus aproape în întregime și din acest motiv nu a avut rezultatele scontate.

Cercetările arheologice desfășurate atît la Bogdănești-Todoscanu, cît și în împrejurimi au relevat prezența unor intense urme de locuire din epoca bronzului îndeosebi pe platoul promontoriului Todoscanu, aparținînd culturii Monteoru, precum și identificarea unei așezări din bronzul timpuriu mai puțin cunoscut în Moldova. Deși materialul arheologic este destul de bogat, nu permite totuși abordarea unor probleme de ordin general referitoare la conținutul și evoluția culturii materiale din epoca bronzului, ci relevă cîteva aspecte și caracteristici ce nu pot fi trecute cu vederea. În acest sens cercetarea stațiunii Foltești II a permis să se facă următoarele observații:

²¹ I. Șandru, *op. cit.*, p. 214 și urm.

1. Purtătorii acestei culturi au folosit pentru ășezare un punct dominant fortificat natural la care au adăugat un sistem de ăpărare constînd dintr-un simplu șanț, pentru a mări eficacitatea ăpărării cetății.

2. Purtătorii acestei culturi au avut ca ocupație principală cultura primitivă a plantelor, dar și creșterea vitelor și vînătoarea dețineau un rol important.

3. Locuințele specifice culturii Foltești II de la Bogdănești sînt semibordeiele.

4. În complexele de locuire alături de topoarele din piatră apar cuțitele curbe (*krummesser*) din grésie sau piatră mai dură specifică epocii bronzului din spațiul carpato-dunărean.

5. Ceramica, deși se încadrează prin forme și decor în contextul culturilor epocii bronzului din spațiul carpato-dunărean (Glina și Schnekenberg), păstrează totuși un caracter retardard ²².

În ceea ce privește ășezarea aparținînd culturii Monteoru, cercetările de la Bogdănești au scos în evidență prezența unor bogate resturi de cultură materială din fazele timpurii Ic₃—Ic₂ ale acestei culturi. Materialul arheologic permite formularea următoarelor observații :

1. Stațiunea din faza Monteoru Ic₃ a ocupat întreg platoul cetății, cu oarecare pendulări de la centru spre marginile platoului.

2. Din punct de vedere stratigrafic, cît și pe baza unor diferențieri în ceea ce privește tipul de locuință și ceramică s-a constatat că faza Monteoru Ic₃ are trei etape de evoluție. Prima etapă prezintă un caracter eterogen sub aspectul ceramicii, fiind sesizate aici elemente decorative străine de specificul culturii Monteoru ca : șnurul simplu, triunghiurile umplute cu împunsături, incizia întreruptă etc. ²³. De asemenea, tot în această etapă s-a semnalat o categorie ceramică lucrată din pastă mai grosolană ce reprezintă adoptarea unei categorii ceramice de la cultura Foltești II. Tot aici trebuie să mai amintim că însuși tipul de locuință în semibordei este preluat de la purtătorii vechii culturi. A treia etapă de evoluție a fazei Monteoru Ic₃ conține unele elemente de cultură materială ca : torțile cu șa și prag și decor incizat dispus în benzi care anunță și face totodată trecerea la următoarea fază Monteoru Ic₂.

3. ășezarea din faza Monteoru Ic₂ a avut o suprafață mai redusă ocupînd îndeosebi zona centrală a platoului.

4. În vederea unei ăpărări cît mai eficace s-a construit un sistem simplu de ăpărare constînd doar dintr-un singur șanț, în zona în care panta coboară sub formă de șa.

5. În cadrul acestei faze au fost determinate două etape de evoluție ; a doua se caracterizează prin elemente decorative incizate dispuse în benzi oblice pe corpul ceștilor, precum și prin apariția cîtorva torți fără prag care anunță trecerea la următoarea fază Monteoru Ic₁.

6. ășezarea se caracterizează prin locuințe de suprafață. Gropile cu resturi menajere de dimensiuni mici sînt plasate de obicei în interspațiul dintre locuință și șanțul de ăpărare.

Un element prețios pentru stabilirea sincronismelor cronologice dintre cultura Monteoru și acelea din imediata sa vecinătate îl constituie ceramica de factură Costișa și Wietenberg. Deși formele și motivele decorative ar indica o formă

²² M. Florescu, *op. cit.*, în *SCIV*, 16, 4, 1965, p. 641—661 ; idem, în *Actes du VIIe Congrès International des*

Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, p. 615—619. ²³ M. Florescu, *op. cit.*, în *AM*, IV, p. 39—118.

evoluată a acestei din urmă culturi²⁴, totuși din analiza condițiilor de găsimă rezultă că cele mai numeroase fragmente ceramice apar în cea de-a doua etapă a fazei Monteoru Ic₂.

Prin sondajul efectuat la Bogdănești, precum și prin cercetările de suprafață din zona de sud-vest a Moldovei, s-a putut dovedi că în depresiunea Onești a existat în epoca bronzului o numeroasă și intensă locuire²⁵. Datorită însă faptului că în afară de sondajul de la Bogdănești nu s-au mai efectuat cercetări sistematice decât în puține așezări²⁶, concluziile ce se desprind din studierea materialului arheologic de la Bogdănești și în general din depresiunea Onești rămân totuși ipoteze de lucru pentru viitor.

În încheiere vom aminti câteva din problemele pe care le pune în discuție materialul arheologic descoperit în stațiunea din epoca bronzului de la Bogdănești, insistând mai ales asupra acelor care suscită încă unele clarificări și indicând totodată stadiul de rezolvare actual al principalelor aspecte ale culturii materiale a epocii bronzului.

Desigur că cea mai dificilă chestiune se referă la încadrarea culturii Foltești II, în contextul general al epocii bronzului din spațiul carpato-dunărean. Din acest punct de vedere menționăm că s-au făcut deja câteva încercări de a se preciza trăsăturile esențiale cu ajutorul cărora se pot stabili puncte de reper pentru determinarea cronologică a nivelului de locuire din bronzul timpuriu de la Bogdănești²⁷. Asupra acestei probleme nu vom mai reveni aici decât foarte sumar. În ceea ce privește încadrarea cronologică a culturii Foltești II din Moldova și în general a complexelor de locuire de la începutul epocii bronzului din spațiul carpato-dunărean, problema ar putea fi mai ușor rezolvată, dacă la explicarea fenomenelor complexe care au avut loc în perioada post neolitică nu s-ar fi strecurat numeroase confuzii²⁸. Astfel, etapele de cristalizare a noilor culturi de la începutul epocii bronzului sînt încadrate nu numai din punct de vedere cronologic în perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului, ci și sub aspectul culturii materiale, după criterii care nu ni se par a fi cel mai judicios alese²⁹. În acest sens, este semnificativ faptul că unul din elementele esențiale ce determină încadrarea unui grup cultural sau a însăși unei etape din evoluția unei culturi într-o perioadă istorică dată, îl constituie ceramica sau în unele cazuri

²⁴ Referitor la cultura Wietenberg, amintim că în lucrarea monografică, în care s-au inserat toate descoperirile aparținând acestei culturi din Transilvania, nu se ofereau pe atunci date stratigrafice pentru a se obține și periodizarea ei internă. Ținînd seama de noile săpături de la Derșida va trebui să se analizeze minuțios toate elementele culturii Wietenberg descoperite în așezările din Moldova și care apar în condiții stratigrafice sigure pentru a se face un sincronism între cele două culturi de-a lungul întregii lor evoluții din epoca bronzului. Pentru cultura Wietenberg vezi K. Horedt, *Die Wietenbergkultur in Dacia*, N.S., IV, p. 67 și urm.; N. Chidioșan, *Beiträge zur Kenntnis der Wietenbergkultur im Lichte der neuen Funde von Derșida in Dacia*, N.S., XII, p. 155—177.

²⁵ I. Șandru, *op. cit.*, p. 214 și urm.; C. Buzdugan, *Carpica*, I, p. 101—110.

²⁶ Ne referim aici la sondaje de la Gura Văii—Poiana Mirăuți efectuate de C. Buzdugan (vezi în *Carpica* I, p. 107).

²⁷ M. Florescu în comunicarea ținută cu prilejul Sesiunii Institutului de arheologie-București, 1961; idem, *op. cit.*, în *AM*, II—III, p. 107—121; idem, în *SCIV*, 16, 4, 1965, p. 641—661; idem, *Actes...*, Praga, 1965, p. 615—619.

²⁸ P. Roman, *op. cit.*, în *AM*, IV, 1964, p. 314—326; idem, în *Carpica*, II, p. 17—25.

²⁹ În acest sens amintim că punctul de greutate pentru determinarea cronologică îl deține ceramica. Celelalte elemente esențiale, ca analiza tipurilor de așezare, în comparație cu perioada anterioară, iar în cazul în care sînt semnalate totuși resturi de locuire în vechile stațiuni neolitice, stabilirea frecvenței lor; elemente de fortificație, comparativ cu perioada anterioară, asemănări și deosebiri cu etapa ulterioară; locuințe, frecvența lipurilor vechi și ce elemente noi sînt semnalate, orientarea vetrelor în cadrul locuințelor, structura economică, comparativ cu epoca neolitică și cea a bronzului etc., nu sînt luate în discuție decât foarte sumar, sau în unele cazuri sînt complet omise.

chiar și motivele decorative ale acestuia³⁰. Este desigur de la sine înțeles că în ceramică sînt surprinse cu mai multă ușurință schimbările, ea fiind mai receptivă la influențele culturilor învecinate. Sub acest aspect perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului a constituit obiectul unor cercetări minuțioase și meritorii³¹. Lipsa însă a unor săpături arheologice de mai mare amploare a avut drept rezultat neglijarea altor aspecte cu ajutorul cărora se pot stabili trăsăturile esențiale și definitorii ale unei culturi sau chiar ale unei perioade istorice date³². Din acest punct de vedere trebuie să subliniem că pînă în prezent analiza perioadei de tranziție de la neolitic la epoca bronzului are mai ales pentru Moldova numeroase lacune, ce împiedică în mare măsură stabilirea însăși a „momentului” cînd perioada post-neolitică și-a încheiat existența, iar culturile materiale create au căpătat caracteristicile ce vor defini noua epocă a bronzului. În nici unul din studiile referitoare la această perioadă nu s-a acordat atenția cuvenită analizei structurii diferitelor culturi specifice noului context din etapa post-neolitică. Avem în vedere aici în primul rînd analiza comparativă a tipului de așezare, sistem de fortificație, tipul de locuință și în ultimă instanță structura economică cu perioada anterioară și posteroară aceleia denumită în mod curent „etapa de tranziție”, cu ajutorul căreia s-ar putea stabili precis momentul în care s-au cristalizat noile culturi. Unele referiri foarte sumare făcute totuși asupra problemelor amintite mai sus nu sînt însă suficiente pentru a delimita începutul noii epoci a bronzului³³. Am scos în evidență aceste fapte nu întîmplător și nici pentru a minimaliza aportul adus în ultimii ani la cercetarea perioadei de tranziție, ci pentru a arăta dificultățile reale de încadrare cronologică a noilor culturi. În ceea ce ne privește definirea trăsăturilor esențiale ale noii epoci făcută de I. Nestor a constituit pentru noi criteriul fundamental pentru delimitarea începutului epocii bronzului³⁴. Ținînd seama de aceste criterii culturile Glina, Schnekenberg sau Foltești II nu pot fi atribuite unei perioade anterioare epocii bronzului³⁵. Prin

³⁰ Un exemplu în acest sens îl dă P. Roman care introduce noțiunea de „niveluri ale briului mărunt”, ca element de bază pentru periodizare sau ca etapă chiar de evoluție, bazîndu-se numai pe cercetarea ceramicii care, la rîndul ei, nu provine în toate cazurile din săpături sistematice, ci numai din cercetări de suprafață (vezi în *RM*, IV, 1964, p. 314—326).

³¹ Cel mai bun exemplu ni-l oferă în acest sens studiul elaborat de I. Nestor și Eug. Zaharia (vezi în *Dacia*, N.S., XII, p. 17—45. Nu putem exclude de aici nici studiul prezentat de S. Morintz și P. Roman în *Dacia*, N.S., XII, p. 45—129.

³² Ne referim la faptul că în special S. Morintz și P. Roman, într-o suită de articole care au avut ca scop să prezinte și să-și impună punctul de vedere asupra perioadei de tranziție de la neolitic la epoca bronzului din zonele extracarpatice ale României, se bazează în realitate pe cercetările de la Cernavodă, nepublicate însă integral, ci numai sub forma unor scurte rapoarte în „*Materiale...*”, pe sondajele de la Oltenița-Ronie, efectuate cu multă competență de S. Morintz, și pe resturi sporadice sau rezultate din sondaje mai puțin semnificative. Este deci de la sine înțeles că pentru trăsăturile esențiale ale acestei mari și importante perioade, cit și pentru a se reconstitui în modul cit mai judicios întregul proces istoric și, în ultimă instanță, pentru a înțelege începutul epocii bronzului, nu au existat întotdeauna date concludente (vezi în *SCIV*, 4, 19, 1968, p. 553—571; idem în *Dacia*, N.S., XII, p. 45—129).

³³ Vezi mai sus.

³⁴ I. Nestor, în *Istoria României*, vol. I, p. 102 și urm.

³⁵ Cîteva elemente esențiale pledează pentru această încadrare; tipul de așezare-cetățuie este identic cu acela ce va predomina în toată epoca bronzului. Sub acest aspect trebuie să subliniem și faptul că în cazul în care purtătorii noii culturi se stabilesc totuși pe locul vechilor așezări, preferă pe acelea a căror configurație este asemănătoare noului tip de așezare adoptat. În acest sens amintim că o cartare făcută pentru așezările de la începutul epocii bronzului din Moldova a relevat prezența și preponderența așezărilor — cetățuii tipice pentru epoca bronzului. Aceleași observații sînt semnalate în linii mari și pentru cultura Schnekenberg și mai puțin pentru Glina. Menționăm de asemenea că s-a constatat adoptarea anumitor sisteme de construcție a locuințelor care predomină apoi în toată epoca bronzului. Structura economică reflectă un anumit echilibru, o stabilitate caracteristică noii epoci. Dintre unelte, cuțitul curb din piatră constituie un element tipic. Lipsa obiectelor din metal semnală în fazele de la începutul celor trei culturi nu trebuie să constituie totuși elementul determinant pentru atribuirea perioadei lor de cristalizare epocii anterioare (de tranziție), cunoscut fiind faptul că nici perioada de tranziție și nici epoca bronzului propriu-zis (pînă la sfîrșitul bronzului mijlociu) nu excelează, în zonele extracarpatice ale României, printr-un repertoriu bogat de obiecte de metal descoperite în așezări sau chiar necropole.

aceasta însă nu înseamnă o neglijare a rădăcinilor adânci și a legăturilor celor trei culturi noi (mai ales în ceea ce privește ceramica)³⁶. Tipul de așezare locuințe, unelte, ceramică, obiecte de cult care reflectă la rîndul lor noile concepții adoptate, structura economică, vădese pe de o parte trăsături deosebite față de perioada anterioară, iar pe de altă parte un caracter unitar, cu unele excepții evidențiate mai ales prin analiza ceramicii a culturilor menționate mai sus³⁷. Caracterul lor oarecum unitar se datorește și faptului că în perioada post-neolitică, îndeosebi în zonele extracarpătice, cultura materială reflectă prin trăsăturile ei un fenomen similar³⁸. De altfel, aceasta este poate explicația cea mai veridică a caracteris-

³⁶ În stadiul actual al cercetărilor se simte lipsa unor studii care să prezinte în mod amănunțit ceramica fiecăreia din culturile amintite mai sus și la care să se insiste asupra antecedentelor fiecărui prototip din repertoriul formelor de vase și al motivelor decorative. În acest sens cu toate lacunele existente pentru ceramica culturii Gîlna se pot urmări mai ușor verigile de legătură cu vechea perioadă (considerăm că sînt meritorii observațiile făcute de P. Roman și S. Morintz pentru Muntenia în *loc. cit.*). Și în cazul culturii Schnekenberg, cercetările de la Zăbala (vezi prezentarea sumară la Z. Szekely, în *SCIV*, 21, 2, 1970, p. 201–209) vor aduce contribuții importante la înțelegerea problemei referitoare la sfîrșitul perioadei de tranziție în zonele din sud-estul Transilvaniei. Din nefericire nu am avut posibilitatea de a lua în discuție și de a ne exprima punctul nostru de vedere referitor la ultimele precizări făcute de către Eug. Zaharia și Z. Szekely în *Atuta*, II, 1, 1970, p. 63–70 și 71–88. În ceea ce privește Moldova, cercetările referitoare la perioada de tranziție sînt încă insuficiente pentru a se întocmi o perioadizare riguroasă. Astfel (în afară de săpăturile de amploare de la Erbicieni și Horodiștea (vezi M. Dinu în *Dacia* N.S., XII, p. 129–141), care reflectă doar un moment sau o etapă a perioadei amintite, care conține încă ceramica pictată; restul materialelor, dintr-o perioadă cronologic ulterioară, provin fie din cercetări de suprafață, fie din așezări sporadice cercetate. Din acest motiv se face fel de fel de interpretări care pot sau nu pot să corespundă realității. Ținînd seama de aceste deficiențe în încercările de a se prezenta cultura Foltești II s-au avut în vedere numai materialele ce se încadrează într-o perioadă corespunzătoare începutului epocii bronzului din această provincie și nu resturile sporadice, care din punct de vedere cronologic aparțin perioadei de tranziție. Amintim cu acest prilej lui P. Roman (cu toate că nu dorim să face aici o discuție contradictorie) că domniei sale nu-i este suficient de clară noțiunea de conținut al culturii materiale sau aceea de „concept de cultură” (termen folosit recent în *Carpica*, II, p. 17–35). Menționăm astfel că este cu totul nejustificată introducerea materialelor arheologice de la Hăbășești Izvoare etc. la discutarea culturii Foltești II, care aparține epocii bronzului, atîta vreme cît întreaga problemă a perioadei de tranziție de la neolitic la epoca bronzului din Moldova are multe goluri care nu permit stabilirea precisă a verigilor de legătură dintre cele două perioade istorice cu toate că acestea au existat realmente. Așa se și explică de ce pentru a se evita confuziile și încadrările necorespunzătoare, la prezentarea trăsăturilor esențiale ale culturii Foltești II, ne-am orientat, pentru stabilirea analogiilor și a contextului cronologic propriu-zis, către culturile contemporane de început a epocii bronzului, evitînd interpretările forțate referitoare la antecedentele acestei culturi. Fiindcă am pus această problemă, trebuie să subliniem în mod deosebit că no-

țiunea „concept Foltești II”, așa cum o înțelege P. Roman, nu corespunde unei realități obiective întrucît în momentul publicării cercetărilor din așezarea de la Foltești nu fuseseră determinate stratigrafic decît două nivele de locuire conținînd un material arheologic, resturi de locuință unelte, ceramică etc. cu trăsături proprii pentru anumite etape de evoluție ale culturii Foltești bine precizate. Or, a separa dintr-un nivel de locuire anumite fragmente ceramice „cu hîru mărunt sau eventual mașcat” pentru a justifica o *denumire*, un concept de cultură este după părerea noastră complet neștiințific. Introducerea unei denumiri se bazează din cîte știm pînă în prezent pe un material arheologic ale cărui trăsături nu se rezumă numai la motivele decorative ale ceramicii, ci, în primul rînd, la elementele esențiale și definitorii (tip de așezare, locuințe, unelte, ceramică etc.), care trebuie să se găsească în stațiunea eponimă care va defini și va determina denumirea respectivă. Or, din acest punct de vedere, cel care dorește să analizeze conținutul culturii materiale al „conceptului de cultură Foltești II” (după denumirea dată de P. Roman) nu va găsi în stațiunea eponimă, după care s-a introdus în literatura de specialitate denumirea, nici un nivel de locuire cu un material arheologic specific care să justifice numele dat. Este poate pentru prima oară în arheologie cînd denumirea unei culturi nu este aleasă după materialul arheologic care conține trăsăturile esențiale și definitorii ale unei culturi dintr-o stațiune eponimă, ci după un nivel al „hîrului mărunt” scos din materialul aparținînd unui alt strat arheologic bine determinat. Este adevărat că pentru Dobrogea și sudul Munteniei există în cadrul perioadei de tranziție o etapă mai tirzie în care într-adevăr se găsește o ceramică ornamentată cu hîru mărunt, dar care nu corespunde întru totul (în ceea ce privește ornamentarea ceramicii) cu etapa similară din Moldova. Denumirea acestei etape era firesc să fie aleasă după materialul arheologic descoperit într-una din stațiunile ce conțin materialul cel mai tipic din sudul Munteniei (Oltenița-Renie, Chirnoși etc.). Ne referim la suita de articole prezentată de P. Roman (*loc. cit.*, în *RM*, 1961 și *Carpica*, II, p. 17–35) și acelea scrise de S. Morintz în colab. cu P. Roman. Regrelăm că această discuție contradictorie de mai sus îl afectează în mare măsură și pe S. Morintz, dar nu am putut face altfel întrucît în lucrările scrise în colaborare nu am avut indicii asupra părților redactate de fiecare din autori (vezi în *SCIV*, 4, 19, 1968, p. 553–571; idem *Dacia*, N.S., XII, p. 45–129).

³⁷ Cu prilejul publicării materialelor arheologice descoperite cu ocazia cercetărilor din cetatea traco-getică de la Cotnari-Cătălina, cît și pe baza unor descoperiri mai recente, vom încerca și noi o modestă prezentare în acest sens.

³⁸ Pentru aceasta, vezi I. Nestor și Eug. Zaharia, în *Dacia*, N.S., XII, p. 17–45.

ticilor comune încă din momentul cristalizării lor a celor trei culturi amintite și care le fac inseparabile una de alta.

În cursul evoluției lor, s-a produs totuși o compartimentare în culturi distincte a căror dezvoltare poate fi totuși urmărită³⁹. Mai puțin convingătoare este din acest punct de vedere, cultura Foltești II, deoarece, materialul arheologic rezultat din cercetările de la Bogdănești reflectă doar una din fazele sale de evoluție și a cărei ceramică conține numeroase elemente din perioada anterioară⁴⁰. Acest fapt a facilitat într-o oarecare măsură, apariția unor interpretări mai puțin judicioase asupra conținutului culturii respective⁴¹, și nu este de mirare de ce sub denumirea de Foltești II apare în Muntenia una din etapele perioadei de tranziție, caracterizată printr-o ceramică ce conține numeroase elemente vechi dar care vor fi preluate de către purtătorii culturilor Glina, Schneckenberg și Foltești II⁴². De asemenea, trebuie să mai subliniem că spre deosebire de culturile Glina și Schneckenberg, Foltești II nu depășește cronologic etapa de cristalizare, întrucât o dată cu definitivarea culturii Monteoru, cea mai mare parte a Moldovei se integrează în spațiul de dispersiune al acesteia din urmă. Purtătorii culturii Foltești II, vor evolua apoi ca parte integrantă a noii culturi⁴³.

În zone restrânse culturile Glina și Schneckenberg evoluează paralel cu faza Monteoru Ic₄ și chiar Ic₃, nefiind astfel paradoxal faptul că forme și motive decorative Schneckenberg B, se găsesc alături de acelea specifice fazei Monteoru Ic₃ etapa I.

În ceea ce privește începuturile culturii Foltești II s-au conturat deocamdată pe baza materialelor arheologice provenite din cercetările de la Cotnari câteva din trăsăturile esențiale, ce vor ajuta la clarificarea problemelor referitoare la bronzul timpuriu din Moldova⁴⁴.

Ne-am oprit mai sus îndeosebi la problema încadrării cronologice a culturii Foltești II și implicit a resturilor de locuire descoperite la Bogdănești, întrucât aceasta constituie chestiunea cea mai dificilă pentru înțelegerea procesului de definitivare a epocii bronzului din Moldova. Cu alte prilejuri am scos în evidență caracteristicile esențiale ale acestei culturi rezultate mai ales din cercetarea materialului arheologic descoperit la Bogdănești și din acest motiv am evitat repetarea unor fapte deja cunoscute⁴⁵.

În ceea ce privește cultura Monteoru, materialul arheologic rezultat prin cercetările de la Bogdănești, ridică numeroase probleme referitoare atât la etapele de evoluție cât și la unele aspecte particulare ale ceramicii Monteoru din Moldova⁴⁶. Asupra acestei chestiuni care a constituit deja obiectul unor prezentări mai ample⁴⁷, vom încerca să dăm aici noi detalii sau precizări. Astfel, cea mai importantă problemă se referă la originea culturii Monteoru din Moldova. Este de la sine înțeles că această provincie se încadrează în spațiul de dispersiune

³⁹ A. Prox, *Die Schneckenbergkultur*; G. Bichir, în *Materiale*, VIII; idem, în *Dacia*, VI, p. 87 și urm.; I. Nestor, în *Dacia*, III-IV, p. 362-385; V. Leahu, *Cultura Tei*; M. Florescu, în *AM*, II-III, p. 105-121.

⁴⁰ Acest fapt va putea fi mai bine înțeles după publicarea materialelor arheologice de la Cotnari.

⁴¹ Vezi mai sus nota 36.

⁴² " " " " " "

⁴³ M. Florescu, în *AM*, II-III, p. 105-121; în *SCIV*, 4, 1965, p. 651-653; *AM*, IV, p. 31-118.

⁴⁴ Material inedit în colecțiile Muzeului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”, Iași și la care ne-am referit adesea în text.

⁴⁵ Vezi în *AM*, II-III, p. 105-121 și *SCIV*, 4, 1965, p. 651-673.

⁴⁶ M. Florescu, *op. cit.*, în *AM*, IV, p. 29-114; idem, în *Danubius*, 1, p. 39-47; idem, în *Carpica*, II, p. 23-35 și 49-81.

⁴⁷ M. Florescu, *op. cit.*, în *AM*, IV, p. 29-114.

al culturii Monteoru, dar prin faptul că cercetările de pînă acum nu au oferit nici un element sigur prin care să fie atestată prezența fazei Monteoru Ic₄, trebuie deocamdată să admitem că ea s-a format într-o zonă mai restrînsă iar aria de răspîndire s-a stabilit gradual⁴⁸. Prin pătrunderea culturii Monteoru în Moldova nu înțelegem însă o suprapunere efectivă a unei noi populații, întrucît avem în vedere că la începutul bronzului timpuriu atît în Moldova, cît și în Muntenia existau elemente de cultură materială similare, reprezentînd evident un grup etnic unitar care apoi s-a diferențiat sub aspectul culturii materiale. În cazul nostru, pătrunderea elementelor Monteoru nu înseamnă decît adoptarea unor noi forme de manifestare a culturii materiale. Desigur că nu se exclude ca zonal să se contureze și unele aspecte particulare ale culturii Monteoru. În acest sens, cercetările de la Bogdănești au relevat unele deosebiri semnalate mai ales în repertoriul formelor și motivelor decorative ale etapei I a fazei Monteoru Ic₃ față de ceramica descoperită în așezarea eponimă⁴⁹. S-a arătat deja că ceștile din această fază sînt prevăzute cu torți cu butonași, în timp ce în zona care constituie nucleul de formare al acestei culturi, se trece încă din faza Monteoru Ic₃ la folosirea torților cu șa și prag (butonul fiind folosit doar incidental). Dar, prin identificarea la Bogdănești a unor fragmente ceramice provenind de la cești prevăzute cu torți cu mică limbă care apoi se transformă în proeminență conică, în prag incipient și în sfîrșit în buton cilindric dovedește că această particularitate s-a creat o dată cu generalizarea trăsăturilor fazei Monteoru Ic₃ în Moldova, după cum mai tîrziu printr-un proces similar se va ajunge la re folosirea torților cu șa și prag (faza Monteoru Ic₂) (vezi demonstrația făcută în prima parte, catalogul descoperirilor). Așadar, prezența torților cu buton nu trebuie să constituie un element hotărîtor pentru a separa un facies moldovenesc al culturii Monteoru⁵⁰, întrucît, trăsăturile esențiale ale culturii materiale indiferent de zona geografică sînt unitare.

Singura problemă mai dificilă este aceea că, alături de ceramica Monteoru Ic₃, apar forme și motive decorative a căror origine nu poate fi elucidată cu ușurință în stadiul actual al cercetărilor. Am insistat deja în catalogul descoperirilor asupra condițiilor de găsire a fragmentelor ceramice atît de mult discutate pentru a sublinia contextul în care acestea apar în așezarea de la Bogdănești. Mai precis ne referim la ceramica decorată cu șnur simplu, care se întîlnește însă în toate stațiunile Monteoru identificate în depresiunea Onești⁵¹. Analiza acestei categorii semnalată la Bogdănești a relevat faptul că ea conține într-adevăr forme de vase mai puțin utilizate în faza Monteoru Ic₃ (vezi detalii în catalogul descoperirilor). De asemenea, studierea motivelor decorative a permis conturarea cîtorva observații mai importante. Astfel șnurul a fost folosit sub formă

⁴⁸ Ipoteza a fost emisă de către M. Florescu în *AM*, IV, p. 29–34 și *Dacia*, N.S. IX, p. 83–86. De altfel, amintim că I. Nestor referindu-se la cultura Monteoru a precizat că a existat un nucleu de formare al acestei culturi de unde a iradiat încă din primele faze de evoluție în Moldova și sud-estul Transilvaniei, vezi în *Istoria României*, I, 1960, p. 102–116. Ocupîndu-ne de problema culturii Monteoru din Moldova am constatat, pe baza materialelor provenind din cercetările de teren efectuate în ultimii ani, că aria de dispersiune a culturii Monteoru s-a stabilit gradual în timpul fazelor Ic₃ și Ic₂ (vezi *loc. cit.* mai sus și *AM*, VI, p. 213–275 și 309–327).

⁴⁹ Pentru detalii vezi M. Florescu, *op. cit.*, p. 79–86.

⁵⁰ Caracterul eterogen al ceramicii din etapa I a fazei Monteoru Ic₃ nu a putut fi considerat ca un factor hotărîtor pentru a defini un grup aparte al culturii Monteoru în Moldova, întrucît celelalte elemente (așezare, locuințe, unelte etc. și chiar motivele decorative esențiale) nu permiteau separarea într-un facies regional, faza Monteoru Ic₃.

⁵¹ Vezi materiale arheologice, provenind din cercetările de teren efectuate de I. Șandru (*loc. cit.*) (col. Inst. de ist. și arh., „A. D. Xenopol”-Iași) și perieghezele efectuate de C. Buzdugan, *Carpica* I, p. 101–110.

de triunghiuri hașurate orizontal sau oblic, asociate cu benzi late în interiorul cărora el se aplică succesiv, în linii oblice; se întâlnește apoi motivul decorativ sub formă de rețea asociat însă cu benzi orizontale sau verticale. Motivele decorative amintite mai sus se întâlnesc în faza Monteoru Ic₃ din Moldova atât la Bogdănești, cât și în alte așezări cercetate pînă acum⁵², dar pentru realizarea lor se folosește incizia întreruptă specifică fazei discutate aici. În acest sens, menționăm că alături de cercurile concentrice, arcurile de cerc etc., apar și ornamentele constînd din triunghiuri cu cîmpul hașurat orizontal, rețea, dinți de lup, etc. Prin urmare, la realizarea unei categorii de motive decorative constatăm că s-au întrebuițat două procedee a căror frecvență este însă deosebită. Cel mai puțin utilizat este șnurul simplu, procentajul cel mai ridicat, deținîndu-l incizia lată adîncă sau incizia întreruptă. Așadar, chiar dacă formele ceramice pe care se aplică șnurul au unele trăsături deosebite de acelea întîlnite în mod obișnuit în faza Monteoru Ic₃, motivele decorative sînt însă identice. Evident, că prin aceasta nu se explică filiera prin care șnurul ca element de realizare a ornamentelor, a intrat în repertoriul motivelor decorative din faza Monteoru Ic₃ din Moldova. Ținînd însă seamă de zona restrînsă în care acest procedeu tehnic decorativ a fost semnalat, s-ar putea crede că a existat aici un aspect de cultură materială independent de cultura Monteoru și care a folosit cu precădere o ceramică decorată cu șnur. La rîndul său el putea transmite purtătorilor Monteoru care l-a succedat, anumite elemente de cultură materială. Ipoteza formulată de altfel mai de mult nu a căpătat încă o confirmare bazată pe material arheologic asigurat stratigrafic și concludent⁵³. Aducînd în discuție problema formelor și motivelor decorative deosebite de specificul fazei Monteoru Ic₃ trebuie să scoatem în evidență cîteva observații. În catalogul descoperirilor, am insistat asupra faptului că din repertoriul formelor ceramice, paharele cu fundul ascuțit și askosurile sînt identice cu cele semnalate în faza Schnekenberg B. De asemenea, motivele decorative executate cu șnur simplu se întîlnesc ce-i drept destul de rar, ca și pe ceramica Schnekenberg B⁵⁴. Prezența acestor elemente în cadrul etapei I a fazei Monteoru Ic₃ poate fi interpretat ca un rezultat al contactului stabilit între purtătorii culturilor Monteoru și Schnekenberg. Avîndu-se în vedere însă unele neconcordanțe în ceea ce privește sincronizarea cronologică între cele două culturi, deja cu ani în urmă, puneam sub forma unei ipoteze problema existenței unui aspect de cultură materială în sud-estul Transilvaniei a cărui bază a constituit-o elementele Schnekenberg B și Coțofeni tîrzii⁵⁵ și cu care purtătorii culturii Monteoru au stabilit un contact foarte strîns. Ipoteza emisă de noi atunci, destul de evaziv (întrucît avem în vedere o serie de materiale asupra cărora descoperitorii nu-și formulaseră încă concluziile), capătă astăzi un contur mai precis, în acest sens amintim că recent Z. Szekely⁵⁶ a făcut cîteva precizări

⁵² Cităm în acest sens, Podei-Tg. Oena (vezi C. Matasă, în *AM*, II—III, p. 5 și urm.; Al. Vulpe, *Descoperiri arheologice pe cursul mijlociu al Siretului (sondajele de la Mindrișca și Răcăciuni)*, în *AM*, II—III, p. 43—65; G. Bichir, *Săpăturile de la Mindrișca*, în *Materiale*, VIII, p. 297 și urm.; idem, în *Materiale*, IX, p. 135 și urm.; C. Buzdugan, în *Carpica*, I, p. 68—75; vezi și materialele provenind de la Răcăuți, Jevreni, Mîmăstirea Ilorga (vezi M. Florescu, în *AM*, IV, p. 34—65).

⁵³ Sub forma unei ipoteze am considerat că ar putea

exista un asemenea grup, dar cercetările ulterioare nu au relevat prezența unui nivel de locuire în care să se găsească materiale arheologice aparținînd exclusiv fazei Schnekenberg B.

⁵⁴ A. Prox, *op. cit.*; G. Bichir, *loc. cit.*, în *Dacia*, VI, p. 87 și urm.

⁵⁵ M. Florescu, *op. cit.*, *AM*, IV, p. 106; idem, în *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 69—86.

⁵⁶ Z. Szekely, *Inceputul epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, în *SCIV*, 19, 3, 1968, p. 423—429.

asupra aspectului de cultură materială identificat îndeosebi cu prilejul săpăturilor de la Ciomîrtan, opinînd pentru introducerea în literatura de specialitate a noțiunii de cultură Ciomîrtan⁵⁷. Din puținul material ilustrativ reiese însă că nu atît formele, cît motivele decorative sînt identice cu acelea semnalate în etapa I a fazei Monteoru Ic₃ din Moldova (cu precădere în depresiunea Onești). Menționăm în acest sens, triunghiurile cu suprafața acoperită cu împunsături adînci, benzi incizate în interiorul cărora se aplică alveole etc. Este semnalată de asemenea și maniera decorativă asemănătoare *Purhenstich*-ului și care știm că în Moldova constituie o caracteristică a tehnicii de realizare a ornamentelor din faza Monteoru Ic₃. Datele obținute din compararea cu ceramica aparținînd culturii Ciomîrtan impun formularea unor noi ipoteze în legătură cu problema manierei decorative semnalate în cadrul etapei I a fazei Monteoru Ic₃ de la Bogdănești. Pentru aceasta trebuie să reamintim cîteva fapte. Referindu-se la extinderea ariei de răspîndire a culturii Monteoru, I. Nestor sublinia că în zona de sud-est a Transilvaniei este semnalată faza Monteoru Ic₃, exemplificînd prezența purtătorilor Monteoru prin resturile de locuire descoperite chiar la Ciomîrtan și apoi la Leț⁵⁸. De asemenea, analizînd ceramica fazei Monteoru Ic₃ de la Sărata Monteoru, I. Nestor menționa că, pe lîngă formele și motivele decorative specifice acestei faze, apare o categorie ceramică ornamentată cu incizii adînci sau late din care se realizează triunghiuri și benzi cu suprafața acoperită cu împunsături adînci⁵⁹. Din cele prezentate mai sus rezultă că atît în aria Monteoru, cît și aceea a culturii Ciomîrtan apar la un moment dat motive decorative asemănătoare. Ele constituie un element comun sau sînt rezultatul unor influențe reciproce. Evident că noi nu ne putem permite aici să formulăm unele concluzii cu atît mai mult cu cît nici materialul arheologic aparținînd culturii Ciomîrtan și nici acela rezultat din cercetările stațiunii eponime nu sînt publicate integral. Cu toată rezerva însă, trebuie să conturăm unele ipoteze pentru a încerca astfel să dăm și o explicație prezenței categoriei ceramice discutate aici și semnalată în etapa I a fazei Monteoru Ic₃ de la Bogdănești. În acest sens, motivele decorative menționate mai sus ar fi putut fi generalizate pe două căi. Dacă am considera că decorul la care ne-am referit constituie o trăsătură caracteristică începutului fazei Monteoru Ic₃ și corespunzătoare perioadei de penetrare în sud-estul Transilvaniei, atunci este posibil ca la cristalizarea culturii Ciomîrtan să-și fi dat aportul și noii veniți. Ceramica purtătorilor culturii Ciomîrtan a căpătat astfel unele elemente comune cu acelea ale fazei Monteoru Ic₃. Prin formularea acestei ipoteze, însăși prezența motivelor decorative discutate aici din cadrul etapei I a fazei Monteoru Ic₃ de la Bogdănești nu mai are nevoie de o explicație specială. Dacă însă problema este discutată sub alt unghi, sînt necesare și alte interpretări. Din acest punct de vedere trebuie să subliniem cîteva elemente. Prin cercetările

⁵⁷ Reținem totuși observația pe care o face Zoltan Szekely și anume că resturile de locuire aparținînd culturii Ciomîrtan se găsesc în toată aria Schnekenberg, dar, că nu sînt dovezi stratigrafice prin care să se stabilească un sincronism cronologic riguros între cele două culturi (vezi *op. cit.*; în *SCIV*, 19, 3, 1968, p. 427–429). Ulterior, ocupîndu-se de problema prelucrării metalelor la începutul bronzului în Transilvania, Zoltan Szekely revine cu unele precizări asupra culturii Ciomîrtan, arătînd că ceramica acestei culturi are asemănări cu aceea a culturilor Glina-Schnekenberg, Monteoru, Wietenberg, avînd însă carac-

terele epocii timpurii a bronzului. Ținînd seama că, același autor precizează că noua cultură Ciomîrtan a contribuit la dezvoltarea culturii Wietenberg, care își începe evoluția în bronzul mijlociu, putem considera că ea se datează probabil la sfîrșitul bronzului timpuriu (vezi. Z. Szekely, *Contribuții la cunoașterea prelucrării metalelor la începutul epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, în *SCIV*, 21, 2, 1970, p. 201–208.

⁵⁸ I. Nestor, în *Istoria României*, I, p. 103.

⁵⁹ I. Nestor și colab., *Șanțierul Sărata Monteoru*, în *SCIV*, IV, 1–2, p. 75.

mai recente de la Brașov-Sprengli și Cuciulata s-a observat că în faza Schnekenberg B apar fragmente ceramice decorate cu triunghiuri acoperite cu împunsături, benzi umplute cu mici alveole etc., dar nu într-un procentaj prea ridicat. Ținând seama de acest fapt am putea totuși crede că acest decor a apărut mai întâi în cultura Schnekenberg, fiind adoptat incidental, pentru scurt timp și de către purtătorii culturii Monteoru cu care au venit în contact⁶⁰. Ulterior, o dată cu generalizarea lui în cadrul culturii Ciomîrtan, la definitivarea căreia a contribuit și faza Schnekenberg B, decorul putea fi transmis în formele lui noi purtătorilor culturii Monteoru din Moldova⁶¹. Aceștia la rândul lor, au adoptat anumite maniere decorative, dar nu le-au generalizat întru totul, ci au adoptat numai anumite elemente decorative cum ar fi de exemplu noua tehnică *Furchenstich*. Cronologic nu ar fi exclus ca începutul etapei I a fazei Monteoru Ic₃ din Moldova să corespundă cu sfârșitul Schnekenberg-ului B (dacă luăm în considerare formele de vase tipice ale acestei faze, descoperite în context asigurate stratigrafic, în Monteoru Ic₃ etapa I (și dacă eventual acestea nu fac parte din repertoriul formelor ceramice ale noii culturi Ciomîrtan ce o succede). Se asemenea, este posibil ca însuși începutul culturii Ciomîrtan să se plaseze într-o etapă corespunzătoare cu sfârșitul subfazei I, Monteoru Ic₃⁶². În ceea ce privește cultura Ciomîrtan, se pare că a avut o existență destul de scurtă, fiind contemporană doar cu cele trei etape ale fazei Monteoru Ic₃ din Moldova. Punem această ipoteză deoarece la începutul fazei Monteoru Ic₂, în Moldova apar în contexte la fel de bine asigurate stratigrafic elemente de factură Wietenberg îndeajuns de evolute, ce dovedesc că Wietenberg-ul se definitivase deja ca o cultură de sine stătătoare. Încheind această expunere asupra problemelor pe care le suscită ceramica fazei Monteoru Ic₃ de la Bogdănești, trebuie să facem precizarea că nu am formulat decât ipoteze de lucru deoarece am avut în vedere faptul că materialul arheologic este în cea mai mare parte nepublicat și am căutat din acest motiv să evităm concluziile eronate.

★

O altă problemă pe care a pus-o în discuție materialul arheologic descoperit în așezarea de la Bogdănești se referă la prezența elementelor decorative specifice culturii Costișa, aplicate pe ceramica Monteoru. Cu un alt prilej s-a pus în discuție această chestiune și s-a arătat că definitivarea culturii Costișa nu putea avea loc mai târziu de perioada contemporană cu faza Monteoru Ic₃⁶³. Ulterior, prin săpăturile de la Borlești s-a dovedit că etapa de definitivare a culturii Costișa este contemporană cu faza Monteoru Ic₃ (etapa I) și astfel apariția unor motive decorative la nivelul fazei Monteoru Ic₂ nu mai constituie un fapt ce trebuie explicat.

★

În sfârșit este necesar să ne oprim și asupra elementelor Wietenberg identificate cu prilejul săpăturilor de la Bogdănești. În acest sens amintim că, din analiza

⁶⁰ Referindu-se la elementele ceramice aparținând culturii Schnekenberg, descoperite în cadrul fazei Monteoru Ic₄, I. Nestor arăta că ele reprezintă forme vechi care au contribuit la individualizarea trăsăturilor ceramicii fazei timpurii a culturii Monteoru (vezi rapoarte săpături referitoare la Sărata Monteoru, nota 10).

⁶¹ Totuși amintim că s-a emis sub formă de ipoteză

eventuala prezență a unui asemenea grup (vezi în *AAI*, IV, p. 107 și urm).

⁶² M. Florescu, în *Actes...* Praga, 1966, p. 615–619.

⁶³ Idem, *Unele probleme referitoare la cultura Costișa* (vezi *Problèmes de la civilisation de Costișa à la lumière du sondage de Borlești*, în *Dacia*, N.S., XIV, 1970, p. 51–83).

condițiilor de găsim (vezi catalogul descoperirilor), rezultă că la începutul fazei Monteoru Ic₂ apar sporadic în complexe de locuire fragmente ceramice provenind de la forme caracteristice culturii Wietenberg. Menționăm de asemenea că pasta din care sînt lucrate aceste vase se deosebește în mare măsură de aceea caracteristică culturii Monteoru, iar motivele decorative sînt foarte simple și executate într-o manieră destul de neglijentă. În etapa a II-a a fazei Monteoru Ic₂, elementele Wietenberg devin mai numeroase și constatăm că unele forme reprezintă tipuri evolute ale acelor semnalate anterior. Decorul este variat și executat ireproșabil. Desigur că ar fi fost necesar să se prezinte aici o paralelă între elementele de factură Wietenberg descoperite în așezarea de la Bogdănești și acelea din zona care constituie aria sa propriu-zisă. Deocamdată însă nu există decît o încercare de periodizare riguroasă a culturii Wietenberg care ne oferă un tablou evolutiv al ceramicii⁶⁴.

Acest fapt ne împiedică să explicăm în modul cel mai just apariția fragmentelor ceramice de tip Wietenberg în mediul Monteoru. Din cercetările făcute în ultimii ani în Moldova rezultă că elemente Wietenberg se găsesc și în alte așezări aparținînd fazei Monteoru Ic₂. Astfel, la Năstăseni-Parincea și Bărboasa-Podul-Morii, s-au descoperit, alături de fragmentele ceramice specifice acestei faze, și elemente de factură Wietenberg. Subliniem în mod deosebit că, în stațiunile menționate mai sus, resturile de locuire nu sînt mai tîrzii de faza Monteoru Ic₂. Ținîndu-se seamă de observațiile stratigrafice de la Bogdănești și Năstăseni-Parincea, se poate afirma că în Moldova cele mai vechi elemente de factură Wietenberg apar într-o perioadă contemporană cu faza Monteoru Ic₂ (etapa I)⁶⁵.

Așezarea din epoca bronzului de la Bogdănești, deși nu a fost cercetată integral, permite totuși o cunoaștere mai aprofundată a depresiunii Onești, zonă în care resturile de locuire din bronzul timpuriu și mijlociu sînt foarte intense.

Din analiza materialului arheologic descoperit la Bogdănești și din celelalte așezări semnalate în această zonă se pot desprinde următoarele concluzii :

a. Purtătorii culturii Monteoru s-au stabilit în depresiunea Onești la sfîrșitul bronzului timpuriu, zonă locuită anterior de către purtătorii culturii Foltești II.

b. Din contactul dintre cele două culturi, se constată, la Bogdănești, că purtătorii culturii Monteoru au preluat de la predecesori tipul de locuință în semibordei, pe care l-au folosit în prima etapă a fazei Monteoru Ic₃, precum și o categorie ceramică lucrată din pastă mai grosolană, eliminată apoi treptat în cursul celorlalte două etape ale fazei Monteoru Ic₃.

c. O problemă care rămîne încă nelămurită se referă la cauzele ce au determinat întărirea așezării Foltești II cu un șanț de apărare. Sub formă de ipoteză s-a considerat că sistemul defensiv ar fi putut fi creat pentru a preîntîmpina extinderea treptată în această zonă a purtătorilor Monteoru. De asemenea, rămîne de rezolvat pentru viitor și problema apariției sistemului defensiv în faza Monteoru Ic₂ de la Bogdănești. Avîndu-se în vedere însă că în această perioadă s-a produs extinderea ariei culturii Costișa, nu este exclus ca în această zonă din

⁶⁴ K. Horedt, *Die Wietenbergkultur*, în *Dacia*, N.S., IV, p. 67 și urm.; N. Chidioșan, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., XII, p. 155-177.

⁶⁵ M. Florescu și V. Căpitanu, *op. cit.*, în *Carpița*, II, p. 23-35; M. Florescu, *Cercetările de la Năstăseni-Parincea* (ms).

imediată și apropiere să se fi creat un sistem de fortificație la așezările Monteoru. Desigur că chestiunea va trebui să fie reluată întrucât în ultima vreme s-au identificat sisteme de fortificație și la așezările Monteoru din faza Ic.

d. O deosebită importanță pentru cunoașterea mai aprofundată a culturii Monteoru o constituie stabilirea contextelor în care apar elementele de cultură materială pătrunse aici din afara ariei sale de răspândire, cum ar fi de exemplu ceramica de tip Ciomîrtan sau fragmentele ceramice specifice culturii Wietenberg.

MARILENA FLORESCU și C. BUZDUGAN

L'ÉTABLISSEMENT DE L'ÉPOQUE DU BRONZE DE BOGDĂNEȘTI
(DÉP. DE BACĂU)

R É S U M É

Les fouilles entreprises à Bogdănești ont abouti à la découverte de nouvelles données sur la culture matérielle de la civilisation Monteoru dans le région sud-ouest de la Moldavie.

Du point de vue géo-morphologique, l'établissement de Bogdănești est situé dans la dépression d'Onești et les restes d'habitat aboutissent au plateau du promontoire détaché de la terrasse supérieure de l'Oituz, plateau dénommé Todoscanu. En ce qui concerne la stratigraphie, par les fouilles des fossés T.III, VII b et VIII b on a pu déterminer des traces d'habitat appartenant à la civilisation Foltești II, du commencement de l'âge du bronze, trois étapes de la phase Monteoru Ic₃ et deux niveaux d'habitat appartenant à la phase Monteoru Ic₂.

Les vestiges d'habitat appartenant à la civilisation Foltești II se caractérisent par des cabanes à demi souterraines et par des fosses de forme ovoidale avec des restes ménagers.

L'établissement appartenant à cette civilisation a été fortifié avec un fossé de défense situé dans la zone où la pente descend lentement. En ce qui concerne la céramique, la forme caractéristique est le vase au corps droit, décoré par une ou deux bandes alvéolaires ou à encoches. Apparaissent aussi les vases tronconiques, les vases avec l'embouchure en forme d'entonnoir et les vases à forme globulaire. Les vestiges des établissements appartenant à la civilisation Foltești II présentent un intérêt spécial pour la connaissance de la culture matérielle du début de l'âge du bronze en Moldavie.

L'habitation appartenant à la civilisation Monteoru se caractérise par la présence des traces d'habitat des phases Monteoru Ic₃ et Ic₂, de même que par des restes sporadiques de la phase Monteoru Ic₁. La phase Monteoru Ic₃ comprend trois étapes d'évolution, dont la première présente un intérêt spécial par les habitations en forme de cabane à demi souterraine. En ce qui concerne la céramique, on rencontre, en fait de formes, les tasses à large embouchure et au corps arrondi, à anses surélevées pourvues de boutons ou de crêtes, ainsi que des écuelles et des chaudrons tronconiques, puis des vases-bocaux et des vases au corps en forme de sac. En fait de pâte, on a identifié trois catégories : fine, de bonne qualité, contenant du sable et des tessons pilés, sans lustre, et grossière, contenant de menus cailloux. Pour ce qui est du décor, outre celui à arches concentriques, on a constaté également la présence du ruban simple, disposé sous forme de bandes ou de triangles au champ hachuré, de triangles incisés, et de « dents de loup ». Dans la seconde étape, la poterie acquiert un aspect uniforme tant au point de vue des formes que des motifs décoratifs. A cette étape on ne rencontre que fort rarement le décor consistant en lignes en relief. La troisième étape est caractérisée par l'apparition d'éléments décoratifs nouveaux, qui établissent la liaison avec la phase postérieure (Monteoru Ic₂). On rencontre des lignes en relief et des anses à ensellure et à seuil.

Issue directement de la phase Monteoru Ic₃, la nouvelle phase a connu, ainsi qu'il ressort des observations stratigraphiques et de l'analyse typologique, deux étapes d'évolution. Dans la première, on constate la prépondérance des vases en pâte fine, à lustre métallique, suivis des vases en pâte de bonne qualité. Pour ce qui est des formes, la catégorie la plus répandue est celle représentée par des tasses à anses surélevées, présentant seuil et ensellure; viennent ensuite les écuelles et les chaudrons et enfin les askoi ou les vases d'offrande. Les motifs décoratifs consistent habituellement en lignes en relief disposées en deux registres horizontaux, sous forme de bandes angulaires ou de losanges. Au cours de la seconde étape de la phase Monteoru Ic₂, on commence à voir apparaître certains éléments qui témoignent du passage à la phase Monteoru Ic₁.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Bogdănești-Todoscanu, le plan général des fouilles. 1 = Huttes appartenant à la culture Foltești II; 2 = Huttes appartenant à la phase Monteoru Ic₃ (Ire étape); 3 = Restes d'habitat de la phase Monteoru Ic₃; 4 = Restes d'habitat la phase Monteoru Ic₃; 5 = âtres (foyers); 6 = fosses avec des restes ménagers, appartenant à la culture Monteoru; 7 = fosses avec des restes ménagers, appartenant à la culture Foltești II; 8 = Restes d'habitat néolithique; 9 = squelettes; 10 = tracé du fossé de défense appartenant à la culture Monteoru; 11: tracé du fossé de défense appartenant à la culture Foltești II.

Fig. 2. — Bogdănești-Todoscanu. A. Le profil de la paroi ouest du fossé I. 1, sol végétal; 2, sol brun avec des restes Monteoru Ic₂ — IIe étape; 3, sol brun marron avec des restes Monteoru Ic₂ — IIe étape; 4—5, sol brun grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃ — IIe — Ire étapes; 6, sol brun jaunâtre avec des restes Foltești II; 7, sol jaune chocolat; 8, sol jaune; B. Le profil de la paroi est du fossé VIII b; 1, sol végétal; 2—3, sol brun café avec des restes Monteoru Ic₂ — Ire — IIe étapes; 4—6, sol brun grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃ — Ire — IIIe étapes; 7, sol brun jaunâtre avec des restes Foltești II; 8, sol jaune.

Fig. 3. — Bogdănești-Todoscanu. Le profil de la paroi est du fossé transversal, le secteur avec les habitations en demi-hutte, Monteoru Ic₃, Ire étape; 1, sol végétal; 2, sol noir argileux avec des restes Monteoru Ic₃; 3, sol brun grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃; 4, sol jaune stérile; 5, tessons; 6, torchis calciné; 7, charbon.

Fig. 4. — Bogdănești-Todoscanu. A. Fragment du profil de la paroi ouest du fossé transversal. 1, sol végétal avec humus; 2, sol grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃; 3, sol jaune brun; a, la paroi ouest de la demi-hutte 2; b, le profil de la fosse n° 7; c, le profil de la fosse n° 8; B. le profil de la paroi ouest de la section adjacente A; 1, sol avec humus et restes Monteoru Ic₂; 2, sol grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃; 3, sol jaune brun avec des restes Foltești II; a, le profil de la fosse a; b, le profil de la fosse b; c, le profil de la paroi nord de la section adjacente c; 1, sol avec humus et des restes Monteoru Ic₂; 2, sol brun grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃ — IIe étape; 3, sol grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃ — Ire étape; 4, sol jaune; a, section de la semi-hutte 1, Monteoru Ic₃, Ire étape.

Fig. 5. — Le plan et le profil des huttes 3 et 5, appartenant à la culture Foltești II, découvertes dans la section adjacente 9; 1, le contour du plan; restes du plancher; 3, charbon; 4, cendres; 5, sol végétal; 6, sol brun café avec des restes Monteoru Ic₂; 7, sol grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃, IIe étape; 8, sol grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃; 9, sol jaune brun avec des restes Foltești II; 10, enduit d'âtre; 11, plancher; 12, tessons; 13, moulin à bras; 14, pierres.

Fig. 6. — A. plan de l'habitation n° 7, appartenant à la phase Monteoru Ic₂; 1, enduit d'âtre; 2, fragments céramiques; 3, pierres; 4, torchis calciné; 5, cendres. B. le plan de l'habitation n° 1, appartenant à la phase Monteoru Ic₂. 1, âtre; 2, fragments céramiques; 3, torchis calciné; 4, brûlure et cendres.

Fig. 7. — Âtres découverts à l'extérieur des habitations. A. Le foyer n° 2 appartenant à la phase Monteoru Ic₂; B. le foyer n° 5, appartenant à la phase Monteoru Ic₂; 1, enduits de foyers; 2, pierres de la base du foyer; 3, pierres de bordure.

Fig. 8. — 1, Le profil de la paroi ouest de la fosse n° 2; 1, sol végétal; 2, sol noir argileux avec des restes Monteoru Ic₂ — IIe étape; 3, sol brun café du contenu de la fosse; 2, le profil de la paroi nord de la fosse n° 13. 1, sol végétal; 2, sol brun noirâtre avec des restes Monteoru Ic₂; 3, sol café avec des restes Monteoru Ic₃; 4, sol jaune. 3. Le profil de la paroi de la fosse n° 9. 1, sol végétal; 2, sol brun avec des restes Monteoru Ic₂; 3, sol grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃; 4, couche noire mêlée de cendres et de charbon; 5, sol grisâtre; 4. Le profil de la paroi est de la fosse n° 1. 1, sol végétal; 2, sol brun avec des restes Monteoru Ic₂; sol grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃; 5. Le profil de la paroi sud de la fosse n° 15. 1, sol végétal; sol 2. brun avec des restes Monteoru Ic₂; 3, sol grisâtre avec des restes Monteoru Ic₃. 6. Le profil de la paroi est de la fosse n° 10. 1, sol végétal; 2, humus; 3, sol brun avec des restes Monteoru Ic₂; 4, couche noire — argileuse mêlée de pierres, de charbon et de torchis calciné; 5, couches de cendres mêlées avec du charbon. 7. Le profil de la paroi nord-ouest des fosses n° 16—18. 1, sol végétal; 2, humus; 3, sol brun avec des restes Monteoru Ic₂ — IIe étape; 4, sol brun de la fosse n° 16 (Monteoru Ic₂); 5, sol grisâtre — couche inférieure — de la fosse n° 17 (Monteoru Ic₃); 6, sol grisâtre — couche inférieure — de la fosse n° 17; 7, sol jaune brun de la fosse n° 18.

Fig. 9. — Système de fortification des établissements Foltești II et Monteoru (sections). 1, le fosse VIII b; 2, le fossé VII; 3, le fossé IX; 4, le fossé VII b; 5, le fossé transversal; 6, le tracé des fossés surpris dans la section adjacente 4. 1, sol végétal; 2, sol jaune brun avec des restes Foltești II, 3—5, sol brun grisâtre avec des restes d'habitation Monteoru Ic₃ — Ire — IIIe étapes; 6, sol brun ou noir argileux avec des restes Monteoru Ic₂ (étapes I—II); 7, sol brun de la couche supérieure du fossé Monteoru Ic₂; 8, la couche inférieure jaune brun du fossé Mon-

- teoru Ic₃; 9, dépôt brun jaunâtre du fossé Monteoru Ic₂; 10-11, sol brun stérile; 12, le tracé du fossé Foltești II; 13, dépôt Monteoru Ic₃; 14, fosse Monteoru Ic₂; 15, tracé du fossé Monteoru Ic₂; 16, dépôt Monteoru Ic₃.
- Fig. 10. — Le plan des fosses découvertes à Bogdănești. 1, la fosse; 2, la fosse 20; 3, la fosse 24; 4, la fosse 13; 5, la fosse 27-8; 6, la fosse 15; 7, la fosse 21; 8, la fosse 16-18; 9, la fosse 11-12.
- Fig. 11. — Vases découverts dans les établissements Foltești II (1, 3-6) et Monteoru (2, 7-16).
- Fig. 12. — Vases découverts dans l'établissement Monteoru.
- Fig. 13. — Vases découverts dans l'établissement Monteoru.
- Fig. 14. — Fragments céramiques appartenant à la culture Foltești II.
- Fig. 15. — Fragments céramiques découverts dans l'établissement Foltești II.
- Fig. 16. — Fragments céramiques découverts dans l'établissement Foltești II.
- Fig. 17. — Vases pouvant être reconstitués, découverts dans l'établissement Foltești II.
- Fig. 18. — Fragments céramiques en pâte grossière, de tradition Foltești II, découverts dans l'établissement Monteoru Ic₃.
- Fig. 19. — Fragments céramiques découverts dans l'établissement Monteoru Ic₃ (1re étape).
- Fig. 20. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 21. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 22. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 23. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 24. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 25. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 26. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 27. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 28. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 29. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 30. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 31. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 32. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 33. — Fragments céramiques appartenant à la phase Monteoru Ic₃.
- Fig. 34. — Fragments céramiques Wietenberg découverts dans l'établissement Monteoru Ic₂.
- Fig. 35. — Fragments céramiques du type Costișa et Wietenberg découverts dans l'établissement Monteoru Ic₂.
- Fig. 36. — Fragments céramiques du type Costișa et Wietenberg découverts à Bogdănești.
- Fig. 37. — Fragments céramiques Monteoru Ic₂ et du type Costișa et Wietenberg découvertes à Bogdănești.
- Fig. 38. — Fragments céramiques Monteoru Ic₂ et du type Costișa et Wietenberg découverts à Bogdănești.
- Fig. 39. — Outils en pierre découverts dans les établissements Foltești II (4, 6, 8-9, 13, 17) et Monteoru (1-3, 5, 7, 10-12, 13-14, 18-25).
- Fig. 40. — Outils en pierre découverts dans les établissements Foltești II (3-5, 10, 12, 14, 21) et Monteoru (1-2, 6-9, 11, 15-20, 22).
- Fig. 41. — Outils en pierre découverts dans les établissements Foltești II (3-5, 10, 12, 14, 21) et Monteoru (1-2, 6-9, 11, 15-20, 22).
- Fig. 42. — Outils découverts dans les établissements Foltești II (1-4, 6, 9) et Monteoru (5, 7-8, 10).
- Fig. 43. — Outils en os découverts dans les établissements Foltești II (4, 10, 17, 19) et Monteoru (1-5, 7-9, 11-16, 18).
- Fig. 44. — Outils en os découverts dans les établissements Foltești II (1-4, 9-10, 15) et Monteoru (5-8, 11-14, 16-18).
- Fig. 45. — Objets de parure et outils en métal découverts dans l'établissement Monteoru de Bogdănești.
- Fig. 46. — Fusaïoles en terre cuite découvertes dans l'établissement de Bogdănești.
- Fig. 47. — Boucles en os découvertes dans l'établissement de Bogdănești.
- Fig. 48. — Objets de culte.
- Fig. 49. — Tombe collective.